

8.
D

Varia 1935 Trei Croșuri
Dr. I. MATEIU

15867

DREPTUL BISERICESC DE STAT

IN

ROMÂNIA ÎNTREGITĂ

— REGIMUL GENERAL AL CULTELOR —

348.71 (498) . 1926⁵

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI

1926

Dr. I. MATEIU

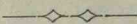
Inv. 15867.

DREPTUL BISERICESC DE STAT

IN

ROMÂNIA ÎNTREGITĂ

3824/106

— REGIMUL GENERAL AL CULTELOR —

21346

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI

1926

1956

1961

B.C.U. Bucuresti

C21346

RC 48/06

PREFAȚA

Studiul de față este rezultatul cercetărilor mele, în legătură cu proiectul de lege privitor la regimul general al cultelor, prezentat Corpurilor Legiuitoare de către d. Ministru Alex. Lapedatu.

Fiind vorba de-o problemă fundamentală în opera de consolidare a statului românesc, am socotit, că deslegarea ei fericită implică o examinare prealabilă, făcută în condițiile serioase pe cari ni le îmbie știința, atât de ignorată, a Dreptului Bisericesc.

Călăuzit de această disciplină intelectuală, am încercat să înfățișez proiectul de lege, în cadrele mari trasate de evoluția istorică, științifică și politică a raporturilor dintre Stat și Biserică.

O asemenea investigație se impunea nu numai prin importanța teoretică a chestiunii, dar mai ales prin realitatea complicată, ce-o prezintă, pentru țara noastră, situația nedefinită a atâtor culle, moștenite deodată cu înfăptuirea unității politice a neamului românesc.

De aceea, nevoia unei legiferări unitare, recunoscută de Stat și consimțită de toate Cultele, nu putea fi satisfăcută, decât având întâi cunoștința clară a tuturor elementelor bisericești și politice, cari au dus în orice țară ordonată la stabilirea legală a relațiunilor dintre Stat și Biserică, sau întrebuintând un termen științific, la creierea Dreptului Bisericesc de Stat.

Astfel mi s'a părut util, alături de câteva considerațiuni istorice, să rezum sistemele politice bisericești din Statele intra și extra-europene, spre a se vedea, comparativ, con-

cepțiile ce-au dominat și soluțiile ce s'au dat de Statele civilizate acestei mari probleme de ordine publică.

Și cum la noi, cultura bisericească modernă constituie încă un ideal social de realizat, am crezut necesar să expun câteva idei de doctrină privitoare la noțiunea de drept a Bisericii, și a raporturilor juridice dintre ea și Stat, așa cum ele se desfac din știința dreptului bisericesc.

Nu mai puțin folositoare mi s'a părut și arătarea raporturilor, în cari se găseau Cultele provinciilor alipite cu Statele dispărute, spre a înțelege mai bine rostul pretențiunilor formulate astăzi, din partea lor, față de Statul românesc. Și de sigur, atâția cunoscători chiar, vor avea surprize citind expunerile noastre privitoare la acest capitol.

O reprivire scurtă asupra situației Cultelor din România de ieri, încheie partea istorică și doctrinară, menită să ne introducă în înțelegerea proiectului de lege privitor la regimul general al Cultelor.

Din analiza lui minuțioasă se va vedea, că România, urmând drumul tradiției sale istorice, a menținut concepția legăturii dintre Stat și Biserică, preconizând sistemul autonomiei bisericești, numit în știință și sistemul superiorității Statului față de Biserică (*Kirchenhoheit*).

În afară de împrejurarea, că acest sistem este aplicat de majoritatea Statelor moderne, el are meritul de-a fi și cel mai corespunzător nu numai demnității și chemării etice atât de covârșitoare a Bisericii, dar și marilor interese de drept și cultural ale Statului nostru.

De altfel Cultele, invitate să-și precizeze observațiile în legătură cu proiectul de lege, s'au declarat satisfăcute cu sistemul adoptat, care în modul cum este reglementat le garantează o deplină libertate de acțiune spirituală.

Între chestiunile principiare, cari au provocat discuțiuni din partea Cultelor, menționăm pe aceea a patronatului, a religiei copiilor și cu deosebire a situației averii bisericești în cazul trecerilor religioase în masă.

Având în vedere acest fapt, am căutat să dau dezvoltări mai largi problemelor controversate, insistând în special asupra naturii de drept a averii bisericești și a numeroaselor teorii create în jurul ei.

Lămuririle date sunt concludente și sper, că ele vor risipi multe rătăcirii și nedumeriri.

In chipul acesta, lucrarea de față, întemeiată pe considerațiuni științifice, va putea face o operă de orientare a opiniei publice într'una din cele mai însemnate, dar prea puțin cunoscute probleme naționale a Statului românesc.

Intr'o asemenea atmosferă de pregătire a conștiințelor noastre, dezbaterea proiectului de lege în corpurile Legiuitoare, se va putea prezenta în condițiile cele mai civilizate.

De încheiere, aduc călduroase mulțumiri d-lui Alex. Lapedatu, Ministrul Cultelor și Artelor, pentru tipărirea acestei lucrări în sarcina Departamentului condus de Domnia sa.

Dr. I. MATEIU

București, 13 Martie 1926.

CAPITOLUL I.

Considerațiuni istorice asupra raporturilor dintre Biserică și Stat.

Noua Constituție a României întregite, fixând în art. 22 principiul general, că «Statul garantează tuturor Cultelor o deopotrivă libertate și protecțiune, întrucât exercițiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri și legilor lui de organizare, declară tot acolo, că «raporturile dintre diferitele Culte și Stat se vor stabili prin lege».

Potrivit acestei obligațiuni constituționale, Guvernul Țării a elaborat un proiect privitor la regimul general al Cultelor, pe care l-a supus deliberării Corpurilor Legiuitoare.

Data fiind însemnătatea extraordinară a Cultelor pentru viața publică a României, e mai presus de orice îndoială, că aranjarea situației lor de drept în Stat cum și a relațiilor dintre ele și Stat și în tine a raporturilor interconfesionale, trebuia să urmeze fără întârziere și în temeiul necesității impusă de marea problemă a consolidării noastre naționale.

Cum pot fi aceste raporturi, se va vedea mai bine din cunoașterea dezvoltării istorice a legăturilor dintre Stat și Biserică, cum și a doctrinilor ce s'au ivit pe urma lor în cursul veacurilor.

În concepția anticității păgâne, religia, dreptul și guvernarea se confundau, neconstituind de cât un singur lucru sub trei aspecte diferite. Statul era o comunitate

religioasă, regele un pontif, magistratul un preot, iar legea o formulă stântă¹⁾).

Creștinismul triumfător schimbă această concepție prin formula divină «dați Cezarului cele ce sunt ale Cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu», ceea ce înseamnă, că Biserica se constituia ca ființă deosebită de Stat. Avântul lui Teodosie cel mare înălțând creștinismul la rangul unei religii de Stat, constințește prin acest act istoric indentitatea idealurilor, și deci, unitatea Bisericii cu Statul, care va lua însă desvoltări diferite atât în Răsărit cât și în Apus. Rivalitatea dintre Patriarh și Basileos deoparte, dintre Papă și Impărați de alta, a provocat lupte permanente de pe urma cărora în Bizanț s'a cristalizat tipul Bisericii de Stat, iar în apus a ajuns să ia ființă așa numitul Stat bisericesc.²⁾

Doctrina raporturilor dintre Stat și Biserică era exprimată de legiurile bizantine în următoarele cuvinte: «Impăratul și Patriarhul, autoritatea și preoția, se raportă între sine ca trupul și sufletul și sunt pentru organismul Statului tot așa de necesare, ca trupul și sufletul la un om viu. În legătura și concordanța lor stă progresul Statului». ³⁾

Pentru Apus, doctrina a culminat în bula celebră «Unam Sanctam» dela 1302 a Papei Bonifaciu VIII-lea, care declară, că Biserica este *Statul universal* de origină divină, cuprinzând în sine întreaga omenire. Puterea papală deține și preoția și regalitatea, așa în cât toate celelalte puteri derivă din ea și depind de ea. ⁴⁾

Această concepție medievală n'a fost abandonată nici odată și ea se menține și astăzi de către biserica apuseană. ⁵⁾

O altă fază a relațiilor dintre Biserică și Stat o dă *teritorialismul*, veac. XVI și XVII, creat de Statele protestante, după care Biserica era *statificată* în toată cuprinderea ei juridică. A venit apoi *absolutismul* Statelor catolice din veac. XVIII, în frunte cu Ludovic XIV în

1 Fustel de Coulanges. La Cité antique, Paris 1919 pag. 457.

2. Vezi R. Cândea Organizația Bisericească în Constituție. Publicația Instif. Social Român pe 1922.

3. Milaș, Dreptul bisericesc oriental, București, 1925 p. 530.

4. W. Kahl, Kirchenrecht în publicația „Systematische Rechtswissenschaft, Berlin, Leipzig, 1906“.

5. Dr. E. Sehling Kirchenrecht, Leipzig, 1908 pag. 124.

Franța, Maximilian de Bavaria și Iosif al II-lea al Austriei, toți stăpâniți de ideia fundamentală, că Biserica nu este un cerc de viață deosebit de Stat, că Statul însuși este purtătorul unei confesiuni. De aceea Biserica trebuie să fie cârmuită de Stat, după modul cum sunt conduse așezămintele lui. *Galicanismul*, *febronianismul* și *iosefinismul* nu sunt altceva, de cât formele de reacțiune contra teoriei papale despre cele două sâbii.

La începutul veacului XIX apare o nouă doctrină: ideia *Statului creștin*, susținută de protestanți. Ea răsărise din Sf. Alianță dela 1815, când cei trei împărați ai Prusiei, Rusiei și Austriei încheiaseră o învoială, al cărei scop era să ridice creștinismul, peste deosebirile confesionale, la cea mai înaltă lege a raporturilor dintre popoare. Ideia aceasta a avut câteva repercursiuni în literatura germană a timpului, cum și în discuțiile Parlamentului, dar rezultate practice, de ordin politic, n'a putut da din motivul ușor de înțeles, că necreștinii ar fi urmat să fie reduși în exercițiul drepturilor civile.

Alături de ideia Statului creștin, catolicii dimpotrivă, susțineau *teoria coordinării*, în sensul căreia Biserica și Statul sunt puteri suverane, egal îndreptățite, ale căror relațiuni de drept nu se pot stabili unilateral de către una sau alta din ele, ci numai de amândouă împreună prin *convenții* numite concordate.

Mișcarea revoluționară din 1848, face să slăbească supremația bisericească a Statului, recunoscându-se că Biserica are ființă deosebită, cu viața și scopurile ei specifice, cari o îndreptățesc să fie independentă în organizarea și acțiunile sale. Ideia de bază a noiei concepții este că, Biserica și Statul au să fie separate una de alta sub raportul *organizării* și al *funcționării*, în măsura cerută de diversitatea ființei lor. Ele însă rămân legate, ca două puteri etice, indispensabile pentru ordinea și dezvoltarea sănătoasă a societății. Concepția *autonomiei* bisericești își făcea drum.

În sfârșit, forma radicală prin care a trecut sistemul raporturilor dintre Biserică și Stat, este *separațiunea*. Totuș cele câteva State, cari au adoptat separațiunea n'au tras toate consecințele ei, ceea ce se vede din

împrejurarea, că ele și-au rezervat o serie de drepturi față de Biserică și viața ei externă.

Din aceste expuneri sumare se desprinde constatarea, că dealungul veacurilor, două au fost formele fundamentale în cari se pot rezuma raporturile Bisericii cu Statul, și anume: *unitatea și diversitatea*.

În forma *unității* s'au afirmat sistemele: *Biserici de Stat*, al *Statului bisericesc* și al *Creștinismului de Stat*, iar sub forma *diversității* istoria politică a înregistrat sistemul *coordinării*, al *superiorității Statului* față de Biserică (Kirchenhoheit) numit și sistemul *autonomiei* bisericești și al *separației* Bisericii de Stat.

Din aceste sisteme diferite, acela al *superiorității Statului față de Biserică*, constituie nota dominantă a raporturilor dintre Stat și Biserică, în cele mai multe țări europene ale zilelor noastre.

Sistemele politice-bisericești în Statele europene

O reprivire asupra regimului Cultelor din diferitele State, este în măsură să ne arate nu numai concepțiile moderne din sânul diferitelor națiuni, cu privire la această importantă problemă de Stat, dar în același timp ea ne oferă și puțința de a judeca, prin metoda comparativă, valoarea politică a sistemului românesc dezvoltat în actualul nostru proiect de lege.

În Statele ortodoxe, cum sunt *Serbia, Grecia și Bulgaria*, se menține aproape neschimbat sistemul *unității* ca o tradiție seculară a relațiilor dintre Biserică și Stat. Egalitatea Cultelor este recunoscută, dându-se însă anumite prerogative religiei ortodoxe, rezultate din rolul istoric pe care l-a avut în dezvoltarea politică a poporului dominant. Acest sistem *teocratic* sau quasi-teocratic, a suferit oarecari modificări pe urma noilor împrejurări create de războiul mondial, cum este d. p. în *Serbia*, unde populațiuni numeroase de concesiune *catolică*, au dus măcar la o aparentă egalizare a Bisericilor. Toate religiunile sunt admise, dacă ele obțin recunoașterea legală, putând să-și administreze în mod autonom afacerile lor *interne*. Nimenea nu este ținut să participe la actele și exercițiile religioase streine, afară de ceremoniile și

sărbătorile organizate de Stat și în cazurile prevăzute de legi cu privire la persoanele supuse autorității paterne, tutelare ori militare.

Statul subvenționează toate cultele recunoscute, în proporție numerică și potrivit necesităților reale. În schimb clerul nu are voie să-și pună autoritatea lui spirituală în serviciul intereselor de partid, deci, *superioritatea* Statului față de Biserică în viața externă este asigurată pe cale constituțională¹⁾.

1, Nu de mult *Statul Iugoslav* a votat și legea pentru regimul generației al Cultelor. Pentru a putea face comparațiile cuvenite, vom cita câteva din dispozițiile principale ale legii.

Statutele de organizare, ca și modificările ce li s'ar aduce din partea confesiunilor, au nevoie de aprobarea Statului (art. 7). Teritoriul de organizare al confesiunilor trebuie să coincidă cu granițele Statului (art. 8). Legăturile organizațiilor confesionale cu autoritățile lor religioase din străinătate stau sub controlul și aprobarea Statului (art. 9).

Toată corespondența publică, instrucțiunile și ordinele de interes obșteșc ale Cultelor recunoscute vor fi aduse și la cunoștința Ministerului de Culte. Acesta poate interzice executarea acestor ordine și regulamente, dacă sunt contrare legilor în vigoare, ordinii publice și intereselor obștești (art. 13).

Ministerul Cultelor exercită controlul general asupra administrațiilor confesionale și se îngrijește ca ele să nu depășească sfera activității lor. În acest scop Statul fixează amenzi în bani, în sarcina proprietăților și averilor religioase (art. 15).

Statul are controlul asupra administrației averilor și veniturilor bisericesti, urmând să i se prezinte bilanșul anual de venituri și cheltuieli. Fără aprobarea Statului nu se poate înstrăina sau ipoteca nimic din averea Cultelor (art. 18).

Taxe de cult nu se pot impune și încasa decât în temeiul aprobării de Stat (art. 20). Subvenția de Stat se dă în proporția numerică a Cultelor (art. 21). Înfiinșarea de funcțiuni confesionale se va face în acord cu Statul. Fără aprobarea Statului nu se pot crea asociațiuni religioase. (art. 23).

Nimeni nu poate ocupa un post bisericesc public, dacă n'a satisfăcut legea recrutării, nu cunoaște limba de serviciu și n'are calificația prevăzută de legile Statului (art. 24). Numirea funcționarilor bisericesti se face cu aprobarea Statului (art. 25).

Funcționarii condamnați pentru delictе contra Statului au să fie amovași; iar dacă devin periculoși pentru ordinea publică și interesele de Stat, vor fi demisi la cerera Statului (art. 27). Funcționarul bisericesc, care pe orice cale ar lăuda sau ar ponegri o grupare politică, va fi pedepsit cu închisoare până la 6 luni, urmând să fie îndepărtat și din oficiu (art. 28). Dacă biserica nu se conformează acestor prevederi, Statul va declara locul vacant, îngrijindu-se de suplinirea lui, până la completarea lui cu formele egale (art. 29). orice loc vacant trebuie să fie adus la cunoștința Statului

Nu mai putem vorbi de *Rusia sovietică*, care în constituția ei declarând *separația* Bisericii de Stat, a mers atât de departe încât a admis, chiar prin texte constituționale, propaganda *antireligioasă*, consacrand practic cultul oficial al lui Iuda Iscarioteanul.

În Statele strict catolice sau cu majoritate catolică, raporturile dintre ele și Biserică au urmat doctrina scaunului papal de *contopire deplină*, cu supunerea Statului de către Biserică și cu simpla *tolerare* a celorlalte confesiuni.

Așa este *Spania*, prototipul Statului medieval catolic, care a păstrat aproape intactă tradiția *concordatelor*, chemate să valorifice teoria celor două săbii și să asigure *superioritatea* Bisericii față de Stat, cum și stăpânirea ei absolută în viața publică cu suprimarea oricărei libertăți sau protecțiuni pe seama celorlalte confesiuni¹⁾.

Cu timpul însă, forma aceasta *concordatară*, în sensul Romei papale, a evoluat treptat, schimbându-se de cele mai multe ori în *sistemul coordinării* cu asigurarea drepturilor reclamate de Stat și adeseori cu desființarea de fapt a Concordatelor prin legi organice ulterioare, ca să se termine în zilele noastre cu *separațiunea* totală.

Portugalia d. p., care susținea Biserica romano-catolică în atribuțiile unei Biserici de Stat, cu reducerea celorlalte comunități religioase numai la exercițiul *privat* al cultului și cu pedepsirea oricărei propagande pentru aceste culte ori în paguba celui catolic, este stăpânită acum, în noua sa fază *religioasă*, de un puternic curent pentru legiferarea *separației*, potrivit exemplului din Franța.

Austria ultramontanismului de ieri, strâns legată de religia carolică, recunoscută oficială în Stat, a știut totuși să înlăture *Concordatul* după proclamarea dogmei despre infalibilitatea papei din 1870, iar astăzi mica republică s'a desfăcut cu totul de vechile tradiții, eliminând din noua ei Constituție orice dispoziție privitoare la relațiile dintre Biserică și Stat.

(art. 30). Iniințarea, funcționarea și programa școlilor teologice este condiționată de aprobarea Statului, care le controlează prin organele sale speciale (art. 31).

1. Aristide Briand, *La Separation des Églises et de l'État*, Paris, 1905, pag. 176-77).

O singură mențiune de mai găsim în art. 7 care enunțând *egalitatea* cetățenilor în fața legii, declară, că nu mai există nici un privilegiu de naștere, de sex, de profesiune, de clasă ori de *confesiune*.

În *Italia*, pe al cărei teritoriu se găsește însăși sediul catolicismului, situația legăturilor dintre Stat și Culte, prezintă aspecte cu totul caracteristice.

Cavour marele om politic, călăuzit de idealul înfăptuirii unității naționale a poporului italian își propusese să ducă la îndeplinire separația Bisericii de către Stat. Prezența Papei, cu pretențiile lui de suveranitate temporală, fiind o piedică esențială în realizarea acestei unități politice, *Cavour* reia formula celebră lansată de francezul Montalembert, «*Biserică liberă în Stat liber*», și încearcă să lichideze, pe cale politică, cea mai formidabilă problemă a unei istorii de veacuri.

Acest scop, nu s'a putut realiza nici până astăzi. Deși articolul din Statutul regatului de Sardinia dela 1848, prevede, că religia catolică este o religie de Stat, iar celelalte Culte sunt numai tolerate, totuși el n'a avut o aplicare literală, deoarece libertatea tuturor cultelor este garantată astăzi în toată Italia. În ce privește relațiunile Statului cu Biserica catolică, ele au fost cuprinse în legea *garanțiilor* dela 1871, care fără a avea asentimentul Curiei romane, totuși este acceptată de ea în mod tacit. O conciliere între Stat și Papă se încearcă, din nou, în zilele noastre, de către strălucitul dictator *Benito Mussolini*.

Potrivit dispozițiunilor cuprinse în legea *garanțiilor*, Biserica romano-catolică, luată ca putere spirituală, este în realitate separată de Stat. Căci Statul renunță la toate drepturile de numire sau de propunere cu privire la ocuparea beneficiilor bisericesti. Episcopii sunt dispensați de jurământul de credință către rege. Se desființează *exequatorul* și *placetul* regal, pentru publicarea și executarea actelor autorității bisericesti. Se mențin însă dispozițiunile legilor civile cu privire la creierea și modurile de existență a stabilimentelor eclesiastice și la înstrăinarea bunurilor lor. Pentru executarea actelor în materie spirituală și disciplinară, Statul nu acordă nici o asistență publică. Totuși aceste acte sunt lipsite de efect, dacă ele sunt contrarii legilor Statului sau ordinei publice, dacă ating

drepturile particularilor și sunt supuse legilor penale, dacă constituesc un delict. Prin urmare este evident, că libertatea Bisericii romane suferă o serie de restricțiuni impuse de către Stat. ¹⁾

Dar măsuri și mai explicite, privitoare la regimul general al Cultelor, se cuprind în *C. P.* dela 1899. Pe lângă protecțiunea generală ce o acordă tuturor contesiunilor recunoscute de Stat, avem aici un număr de dispoziții, cari prevăd, reprimarea *delictelor* comise de cler în exercițiul funcțiunei (cum ar fi d. p. blamarea sau critica instituțiilor și a legilor de Stat), instigare la disprețul lor, la călcarea ordinelor date de autorități sau la neîmplinirea obligațiunilor legate de o funcțiune publică, etc.

Tot așa un alt articol spune, că pentru alte delictes, de cât cele amintite, dacă ele sunt săvârșite de un cleric, în această calitate, pedeapsa va fi majorată dela o șesime la o treime. Prin urmare în ceea ce privește latura temporală, relațiunile dintre Stat și Biserică sunt menționate. În această ordine este bine să reținem faptul, că Statul a constituit în 1866 cu ocazia secularizării, așa numitul «*Fondo per il Culto*» administrat de organele lui și din care plătește lefurile și pensiile personalului eclesiastic. Gestiunea bunurilor afectate cultului este atribuită, pe timpul sedis-vacanțelor, administrației de Stat. Ceea ce dă în sfârșit Bisericii catolice caracterul unei instituții publice, este pe de o parte faptul, că fabricile bisericesti, sanctuarele, oratoriile au scăpat de suprimarea generală, aplicată, în a doua jumătate a veacului XIX, Corporațiunilor și instituțiilor religioase, iar pe de altă parte că există încă un mare număr de stabilimente înzestrate cu personalitate juridică, asemănătoare celor din epoca concordatară. ²⁾

În *Germania* dinainte de războiu, Statul se găsea în strânse legături cu Biserica. Cele două mari confesiuni, catolică și protestantă, aveau un caracter oficial. După revoluția dela 1848, organizația Bisericilor protestante s'a modificat radical și din monarhică ea deveni sinodală și electivă, dobândindu-și o largă independență. Totuși nu

1. Vezi legea garanțiilor la E. Melik, *Condițiunea juridică a Papei în dreptul internațional*. București, 1905 p. 239—241.

2. Briand, op. c. p. 185—6.

s'a creiat o stare de separație, căci șeful Bisericii a rămas tot Suveranul, care, el organiza viața internă, îngrijindu-se prin Parlament de asigurarea existenței materiale a clerului și a instituțiilor bisericesti. Și Biserica romano-catolică se bucură de aceeași ocrotire prin bugetul Cultelor.

Deși Bisericile nu sunt ceea ce am putea numi «în-tocmiri de Stat», fiindcă își păstrează independența în organizarea și administrația afacerilor proprii, totuș instituțiile eclesiastice sunt astfel încadrate în organismul Statului, în cât ele numai cu greu ar putea fi privite ca niște corporațiuni independente față de Stat.

În deceniile din urmă felurite așezăminte sociale și intelectuale, protestantismul liberal și anumite partide politice, au desfășurat o vie propagandă teoretică, condusă de ideia centrală a *separației* Bisericii de Stat.¹⁾

Tendința aceasta, protivnică de altfel desvortării politice și culturale a poporului german, a reușit în parte, căci vedem, cum noua Constituție a Republicei germane, nerecunoscând nici o Biserică de Stat, garantează tuturor egalitatea și libertatea de a-și organiza și administra independent afacerile lor, însă numai în limitele fixate de *dreptul comun*. Personalitatea juridică și-o pot câștiga potrivit cu prescripțiile dreptului civil. Confesiunile religioase cari-și aveau calitatea de corporațiuni de drept public, și-o păstrează și pe viitor. Această calitate o pot dobândi și alte confesiuni, dacă prin constituirea și numărul credincioșilor oferă garanții suficiente de durată. Confesiunile religioase, cari au caracterul corporațiunilor de drept public, sunt autorizate să încaseze dela credincioși taxe, însă conform dispozițiilor stabilite de legile țării.

Intru cât executarea dispozițiilor privitoare la Culte va necesita o reglementare ulterioară, ea se va face pe calea legiuirilor de Stat.

Cu alte cuvinte, noul sistem politic bisericesc are pronunțate caractere de separație, căci pune organizația confesiunilor sub regimul dreptului comun și în acelaș timp suprimă și subvenționarea lor, căci cel puțin noua Constituție nu vorbește nimic de un buget al Cultelor.

1. Dr. A. Pfannkuche, Staat und Kirche in ihrem gegenseitigen Verhältnis seit der Reformation. Leipzig, 1915 p. 104 și urm.

Polonia, a adoptat în pactul său fundamental aceeași doctrină, consacrată de Statul nostru, anume recunoaște rolul preponderent al religiei *romano-catolice*, ca fiind patrimoniul majorității populației, dar garantează un tratament egal pe seama tuturor confesiunilor. Pe când relațiile Statului cu Biserica romano-catolică se fixează pe cale de *Concordat*, ratificat de Parlament, pe atunci cele cu confesiunile minoritare se vor stabili de către Stat prin lege, în temeiul unui acord prealabil cu reprezentanții lor legali. Ele se vor conduce de legiurile lor proprii, pe care Statul le recunoaște, întru cât nu vor fi în contradicere cu legea.

În *Cehoslovacia*, Constituția declară că toate confesiunile sunt egale în fața legii. Orice credință poate fi manifestată în public, dacă practicele ei nu sunt în dezacord cu regulamentele, ordinea publică și bunele moravuri. În caz contrar ele pot fi interzise. Prin urmare, și în această țară relațiile se caracterizează prin aplicarea sistemului de *superioritate* a Statului față de Biserică.

În *Anglia*, alături de un număr considerabil de secte religioase, există două Biserici oficiale: cea anglicană (Church of England) și cea presbiteriană din Scoția.

Amândouă au un caracter etatist, iar regele este socotit ca șeful lor suprem, o tradiție moștenită de la Henric al VIII-lea, întemeietorul Bisericii anglicane. Cu toate că ele nu sunt subvenționate de către Stat, au în schimb averi proprii foarte mari, dobândite în cursul secolelor trecute. Biserica romano-catolică și cultele protestante nerecunoscute, au situația asociațiilor libere cu viața lor absolut independentă de Stat.

În *Irlanda*, Biserica anglicană a încetat din 1868 de a mai fi oficială. Averile ei s'au secularizat, iar organizația bisericească depinde exclusiv de credincioși în cadrele dreptului comun. Situația actuală este aceea a unei asociații libere cu caracter de drept privat, față de care Statul intervine cu atribuția lui de control numai în ceea ce privește administrația averilor.

Există însă și în Anglia un curent puternic pentru separația Bisericii de Stat, susținut de câteva decenii printr'o organizație respectabilă numită «*Liberation Society*» Proiecte au și fost prezentate Parlamentului în mai multe

rânduri. Ele însă nu au putut obține majoritatea, fiind sprijinite aproape numai de partidul liberal.

În *Belgia*, ființează unul din cele mai interesante sisteme al raporturilor dintre Stat și Biserică. Puterea bisericească și cea politică sunt cu totul separate. Statul recunoaște dreptul Bisericilor de a se conduce și organiza în toată independența, atribuindu-le și calitatea corporațiilor publice.

Noua Constituție revizuită, interzice Statului atât dreptul de intervenție în numirea sau instalarea persoanelor bisericești, cât și împiedicarea acestora de a corespunda cu superiorii lor sau de a publica actele venite dela ei. Se menține însă responsabilitatea, obișnuită în materie de presă și publicațiune.

Deși constatăm o dispariție aproape totală a drepturilor Statului, totuș el este obligat să subvenționeze prin bugetul său toate cultele recunoscute. De aceea cu drept cuvânt afirmă o seamă de scriitori, că aici avem modelul «*unei Biseri libere într'un Stat neliber*». Insuș marele jurisconsult belgian *Laurent*, se exprimă în următorii termeni: «Sistemul din *Belgia* nu consacră adevărata separație dintre Biserică și Stat. Căci pe când Statul are *obligațiuni* fără nici un drept, pe atunci Biserica are *drepturi* fără nici o obligațiune»¹⁾.

În ceea ce privește *Elveția*, Constituția federală stabilește libertatea absolută a credinței, dar secularizează dreptul matrimonial, instituția cimitirelor și problema învățământului. Ordul iezuiților este cu desăvârșire interzis. Statul își rezervă un singur drept anume: înființarea de noi eparhii, cari trebuie să se facă prin Parlament. În colo cantoanele au mână liberă de a organiza confesiunile cum voiesc, fie declarându-le oficiale și întreținându-le din bugetul lor, fie că le consideră asociații particulare, fără a se amesteca în viața lor internă.

În două cantoane *Geneva* și *Bâle*, vedem în adevăr introdusă separația Bisericii de Stat.

Pe când în cel dintâiu, s'a sistat orice fel de subvenționare, iar Bisericile se organizează în temeiul dreptului comun de asociere, putând dobândi personalitatea juridică printr'o simplă înscriere în registrul comercial și

1) *Briand*, op. c. p. 188.

21346

fără nici un fel de restricțiune sub raportul achiziției de bunuri, pe atunci în cantonul *Bâle* situația se prezintă fundamental deosebită.

Art. 19 al Constituției revizuite spune: că cele două Biserici, *reformată și catolică veche*, au personalitate de drept public. Ele își aranjează liber raporturile, dar sunt obligate să obțină aprobarea Guvernului, *atât pentru Constituție, cât și pentru toate dispozițiile de ordin general*, exceptându-se afacerile strict bisericești. Această aprobare se va da, dacă organizația bisericească se bazează pe o temelie *democratică* și mai ales dacă alegerea organelor legislative, a conducătorilor comunelor bisericești și a clerului, se va face de către membrii îndreptățiți și dacă fiecare cetățean aparținător confesiunii, va fi recunoscut ca membru al ei în locul ce i se cuvine, precum și măsurile privitoare la executarea lor. Avera confesiunilor se administrează independent, însă sub controlul Guvernului. Asemenea sunt autorizate să încaseze taxe bisericești, dar numai cu aprobarea Statului. Cu excepția clerului angajat în serviciul spitalelor publice, azilelor, etc., nu se poate acorda nici un fel de subvenție de Stat sau comunală pe seama Cultelor.

Felul cum s'a rezolvat aici problema Statului și a Bisericii, constituie unul din cele mai originale sisteme. Căci separația s'a înfăptuit, nu în sensul *manchesterismului* Statelor Unite, al *anticlericalismului* din Franța sau al *clericalismului* belgian, ci din punctul de vedere al *liberalismului cultural* pozitiv. Anume, Statul acordă Bisericilor o deplină libertate și independență, în schimb însă nu renunță la chemarea lui culturală față cu aceste Biserici. Legiuitorul face o adâncă distincție între *Biserică*, ca organizație juridică externă a comunității religioase și între *religie*, ca formă a vieții interne pioase în care trăiesc creștinii. Pe când religia este scoasă din dependența ei față de întocmirile de Stat, *Biserică* rămâne, în înțeles mai strâns, o parte a vieții juridice de Stat, ca orice instituție creiată în interiorul lui, după normele generale de drept. Cu alte cuvinte Constituția din *Bâle* a realizat „*destatificarea în cele interne*” și „*statificarea în cele externe*”¹⁾

1. Pfannkuche, op. c. p. 101 și urm.

În *Franța*, relațiunile Bisericii cu Statul erau stipulate în Concordatul lui Napoleon I până la 1904, când el fu denunțat, ca să-i urmeze după un an proclamarea *separației*. În temeiul ei, Statul, ce-i drept, asigură libertatea conștiinței și exercițiul liber al cultelor, potrivit restricțiunilor prevăzute pentru ordinea publică, dar enunță în schimb că nu recunoaște, nu salarizează și nu subvenționează nici un cult. Prin aceasta se desființează organizația de Stat a societăților religioase recunoscute, și ele sunt trecute din domeniul dreptului public în regimul dreptului privat. O serie de privilegii au dispărut astfel, ca, d. p., situația de autoritate oficială a Bisericilor, caracterul judiciar al episcopilor, dispensa de armată a clerului, dreptul de a înființa școli particulare, dispariția congregațiilor, etc.

Cultelor li s'a creiat un drept special, diferit de cel comun și cu anumite avantagii, dar totuș merit în general să împiedece libertatea lor de acțiune, atât sub raport național cât și spiritual. Așa s'a restrâns puțința achiziției de averi, iar administrarea lor s'a supus unui sever control din partea Statului. Societățile religioase, cari iau ființă, sunt datoare să se conformeze dispozițiilor privitoare la organizația generală a cultului. Prin aceasta societățile religioase nu au voie, d. p., să introducă schimbări de credință ori de ceremonii în contrazicere cu doctrina catolică. Avem deci a face cu o restrângere a dreptului de liberă determinare în afacerile strict religioase. Tot așa pretențiunea de a-și întocmi organizația conform principiului de asociere democratică, este în directă contrazicere cu ideia fundamentală a Bisericii catolice. Statul însă înțelege să acționeze prin această dispoziție premeditată, contra *clericalismului*, socotit primejdios intereselor Republicei. Totuș printr'o novelă din 1907 fu silit să revină și să admită organizarea societăților religioase și după normele dreptului *comun* de asociere ¹⁾

De sigur, că Biserica romano-catolică a respins cu energie și chiar cu oroare legea separației, pentru că vedea în ea o supremă consacrare a indiferentismului și ateismului de Stat. Și totuș trebuia să se ajungă la separație,

1. Pfannkuhe op. c. p. 99. și urm.

de oarece, cum se exprimă un învățat al Sorbonei, catolicismul roman se dovedise cel mai puternic sprijin al adversarilor *Republicii*. Neîncetând de a protesta în politică contra tendințelor esențiale ale spiritului modern, aliindu-se cu grupările politice cele mai retrograde, încercând să acrediteze părerea, că legitimizele sale interese religioase ar justifica revendicările ei politice, Biserica romano-catolică se găsea mereu în luptă cu Republica. În urma separației, o reconciliere durabilă nu este posibilă de cât atunci, când Biserica¹ renunțând la politică se va ocupa exclusiv de afacerile ei proprii¹)

În concluzie constatăm, că deși Franța a realizat separația, totuș și-a rezervat dreptul de supremă inspecție asupra Bisericii și încă într'o măsură destul de largă.

Un cuvânt despre situația din Statele nordice. *Suedia. Norvegia și Danemarca*. Toate trei sunt țări protestante în care sistemul Bisericii de Stat s'a menținut neștirbit, Suveranul este capul suprem al Bisericii. Organizația e, atârână de Stat și întreținerea o acordă tot el. Încercările mai nouă pentru separație, sunt prea timide încă spre a îndreptății speranțe de rezultate pozitive.

Sistemele politice-bisericești în câteva State extra-europene

De încheiere, vom rezuma sistemele din câteva State *extra-europene*, ma ales pentru motivul, că ele ne sunt înfățișate de obicei, ca cele mai ideale realizări ale evoluției democratice moderne.

În primul rând sunt *Statele-Unite ale Americii*.

Constituția declară, că congresul nu are voie să aducă vre-o lege de recunoaștere ori de stabilire a unei religii și nici de interzicere a liberei lor exercitări. Asemenea se enunță, că pentru ocuparea funcțiunilor publice în Stat, nu se poate cere nimănuia o confesiune de credință religioasă.

Este principiul neutralității și consacrarea separației

1. «Gh. Guignebert», Le problème religieux dans la France d'aujourd'hui Paris 1922, p. 83 și urm.

Bisericii de Stat. Bisericile nu sunt corporațiuni publice, ci asociațiuni private cu deplină capacitate juridică. Ele sunt libere să-și dea organizația ce o vor, conducând și administrând întreaga lor viață în totală independență față de Stat. Nu există nici Minister de Culte și nici buget de Stat. Dar pe lângă toată neutralitatea codificată trebuie să recunoaștem, cu marele jurist italian *Minghetti*, că alături de *separațiunea juridică*, există o *veritabilă uniune morală* între Stat și Biserică. Ea derivă din importanța deosebită, pe care Statul o acordă elementului religios în viața socială. Și astfel vom vedea cum se manifestă, în diferite forme, acel *jus advocatiae*, pe care sistemul separației nu-l cunoaște. Anume, Statul scutește de impozit toate acele averi ale Societăților religioase, cari sunt afectate întreținerii așezămintelor spirituale sau de binefacere. Asemenea clericii tuturor cultelor sunt dispensați de serviciul militar, pe care îl pot răscumpăra și în bani. Duminicile și sărbătorile sunt protejate, prin sancțiuni severe, contra turburărilor serviciilor divine, procesiunilor sau întrunirilor religioase. Preoții militari sunt plătiți din bugetul Statului și chiar ședințele congresului politic sunt deschise printr'o rugăciune rostită de preoți, cum s'a întâmplat și la conferința interparlamentară din Washington, ținută în toamna anului 1925. Pentru această funcțiune, preoții sunt renumerați de către Stat.

Personalitatea juridică, care implică dreptul de a poseda și a dobândi bunuri cu titlu gratuit, se acordă Bisericilor cu toată liberalitatea. Personalitatea juridică se obține destul de ușor, fie în temeiul unei declarațiuni prezintată autorității administrative, fie în baza unei legi speciale. Toate Statele Americii caută să favorizeze, prin legiuiri speciale, organizația care convine mai bine Bisericilor. În această privință, Biserica romano-catolică, a reușit să-și asigure menținerea organizației sale specifice, care i-a dat putința să se ridice la o forță considerabilă în viața publică. Totuș s'a simțit necesitatea unor garanții, cari să împiedice Bisericile în strângerea nelimitată de bunuri. Anumite State au fixat chiar în legi speciale, maximum de capital sau de pământ pe care-l pot acumula în scopuri exclusiv bisericesti. Un control de Stat este:

instituit în ce privește administrarea unor astfel de averi, cari nu pot fi înstrăinate sau ipotecate decât cu aprobarea justiției. Nici un cleric nu are dreptul să se amestece în chestiuni politice, ori să trateze de pe amvon asemenea subiecte.

Din toate acestea se vede prea bine, că Statele Unite ale Americii n'au tras toate consecințele ce derivă din principiul separației și aceasta pentru motivul subliniat de juristul american *Dr. Bryce*, care spune, că deși creștinismul nu este declarat religie de Stat, totuș el este recunoscut ca o *religie națională*¹⁾.

În *Mexico*, separația Bisericii de Stat este de asemenea realizată într'o formă mult mai desăvârșită decât în Statele Unite. Legea dela 1874 spune, că nu este admisă stabilirea sau interzicerea vre-unei religii. Statul însă exercită autoritatea sa asupra fiecăreia, din punctul de vedere al ordinii publice și al instituțiilor. Autoritățile publice nu mai participă oficial la ceremoniile nici unui cult. Săvârșirea publică a unui act religios, nu este admisă decât în interiorul unui templu. Este interzis, să se poarte, în afară de Biserică, uniforme sau semne distinctive bisericesti. *Deschiderea de Temple, trebuie să facă obiectul unei declarațiuni sau înregistrări.*

Se acordă *protecțiune penală*, atât cultelor cât și clericilor în exercițiul funcțiunii. Discursurile pronunțate de preoți, conținând îndemnuri la nesupunere față de legi ori la săvârșirea vre-unui delict, atrag după sine dizolvarea asociației religioase și aplicarea codului penal față de vinovați. Posesiunea și dobândirea de bunuri nu este permisă, decât în măsura reclamată de întreținerea templelor și a serviciilor religioase. Legatele nu se încuviințează și nici chetele publice. Ordurile călugărești ca și jurământul religios, sunt suprimate.

Iată regimul, pe urma căruia ni se afirmă, că în *Mexico* domnește o pace religioasă reală²⁾.

Brazilia, aproape în întregime catolică, cum este și Republica mexicană, a decretat și ea *separația* prin legiurile din anii 1890. Măsurile ei însă sunt mai puțin severe. Nici o dispoziție nu limitează exercițiul liber al

1. Briand op. c. p. 203 și Pfannkuche, op. c. p. 94.

2. A. Briand, op. c. p. 212.

cultelor. Seminariștii și preoții nu fac armată. Căsătoria civilă nu trebuie să precedeze în mod obligator pe cea religioasă. Achiziția de bunuri nu este limitată prin nimic, iar personalitatea juridică se obține printr'o simplă înregistrare la biroul hipotecilor. Într'un cuvânt, separația teoretică nu s'a realizat de loc în practică.

In Equator până la sfârșitul veacului al XIX-lea domnea sistemul teocratic, bazat pe un Concordat, care asigura caracterul de Stat al Bisericii romano-catolice. În urma revoluției din 1895 această republică proclamă separația, iar la 1904 suprimă Concordatul, legiferând egalitatea și libertatea tuturor cultelor. Toți episcopii, vicarii, preoții și alți clerici trebuie să fie de naționalitate equatoriană. Fundarea de noi mănăstiri cum și emigrarea de călugări este interzisă. Bunurile ordurilor călugărești sunt puse sub controlul Guvernului, fără a cărui autorizare nu pot fi înstrăinate. Ele trebuie să fie arendate în mod public sau administrate de comisari ai Guvernului. Prisosul veniturilor se atribuie operilor de binefacere sau de utilitate publică din fiecare provincie. Un buget al cultelor nu există¹⁾.

CAPITOLUL II.

Dreptul bisericesc de Stat în România și organizația actuală a Cultelor.

După această reprivire asupra sistemelor politico-bisericești din Statele intra și extra europene, rămâne să ne întoarcem la *Țara noastră*, având să examinăm formele în cari s'au exprimat, după vremuri, relațiunile de drept dintre Stat și dăteritele culte ce au dăinuit în cuprinsul ei.

În ce privește România de ieri, Statul și Biserica se confundau, formând o unitate desăvârșită. Păstrătoare a concepției bizantine-imperiale, religia ortodoxă era religie de Stat, iar în raport cu celelalte confesiuni, Biserica ortodoxă era Biserica dominantă.

Se făcea însă distincție între puterile ambelor așezăminte, precizându-se, din cele mai vechi timpuri, că în ordine spirituală Biserica este absolut independentă, drepturile Statului fiind mărginite la chestiunile *externe*. Cantemir

1. A. Briand, op. c. p. 217.

ne lămurește deplin, când spune, că: «povățuirea cea *pre din afară* a Bisericii este numai a *Domniei*, iar purtarea de grije cea din *lăuntru* pentru suflete, este încredințată *Mitropolitului*»¹⁾.

Situația aceasta s'a menținut aproape neschimbată până la legea unificării, care acordând Bisericii *autonomia*, dar păstrând raporturile de intimitate cu Statul, a consacrat unul din sistemele cele mai fericite ale vieții noastre moderne. Celelalte culte, protestant, catolic, mozaic și mahomedan reprezentând un infim număr de credincioși în raport cu populația ortodoxă a țării, nu aveau în trecut, o reglementare legală. Ele erau *tolerate* în sensul, că Statul nu se ocupa de rosturile lor și nici nu le puneă vre-o piedică în libera lor manifestare. Dovada o avem în faptul, că pe pământul României de ieri, istoria n'a înregistrat nici una din luptele și prigonirile religioase, cari au zguduit, uneori secole dearându-l, viața altor State. Din lipsa aceluiaș număr corespunzător de credincioși, cultul catolic și protestant nici nu s'a putut organiza în forme definitive, ci ele se găseau în chip straniu sub protecțiunea *Austriei și Germaniei*, atârând de șefii bisericești ai acestor State. O preocupare de reglementarea poziției lor o găsim tocmai în 1859 la *comisia centrală din Focșani*, care în proiectul ei de Constituție, garantându-le libertatea cu restricțiunile prevăzute în capitulațiunile țării, declară în acelaș articol 19 că „o altă lege va regula pozițiunea în Principatele unite a *Bisericii catolice și a celorlalte culte creștine recunoscute, naționalizarea clerului acestor religiiuni și neatâr-narea lui de orice protecțiune strină*»²⁾.

După cât se vede, Comisia dela Focșani reprezintă un punct de vedere, pe cât de sănătos și înaintat, pe atât și de mulțumitor pentru interesele și demnitatea noului Stat românesc.

Dacă el nu s'a înfăptuit și Constituția d la 1866 s'a mulțumit să enunțe în general, că «libertatea tuturor cultelor este garantată întru cât celebrațiunea lor nu aduce o atingere ordinii publice sau bunelor moravuri», explicația trebuie căutată de sigur în covârșitoarea influență politică a *Germaniei și Austriei*, direct interesate de soarta

1. Descrierea Moldovei. Ediția Socec. București 1909 p. 253.

2. A. Gorovei, Primul proiect de Constituție Fălțiceni 1914 p. 23

conaționalilor lor, și care nu îngăduia unui Stat, încă în formație, să-și afirme, cu sorți de isbândă, dreptul de suveranitate în afacerile sale interne. Intrarea de mai târziu a României în tripla alianță a făcut și mai sensibilă această situație, așa în cât cultele străine se găseau față de Stat deadreptul într'un fel de *exteritorialitate*, pe care n'o întâlnim în nici o altă țară europeană. Roma privea România ca un ținut misionar, administrat de Vicari și numai târziu de tot a înființat, cele două episcopii stabile la Iași și București, fără a obține vre-o recunoaștere a lor din partea Statului. Cultul protestant își păstrează și el legăturile vechi cu străinătatea, comunitățile luterane fiind conduse dela Berlin, iar cele reformate de către episcopul maghiar din Clujul Ungariei de ieri.

Aceste stări de lucruri nu s'au schimbat prea mult nici astăzi, când ne găsim în România întregită. S'a produs însă un fapt important în privința comunităților luterane din Vechiul Regat, Basarabia și Bucovina, cari în 1920 au intrat în organizația Bisericii săsești din Ardeal. Acest act însă, ca și votarea noii Constituții bisericești, s'au făcut cu desăvârșita ignorare a Statului.

Trebue să reținem deci constatarea, că în România mică, regimul Cultelor străine nu era stabilit prin nici un fel de legiuire specială.

Din punct de vedere juridic deci, urmau să fie considerate ca având caracter privat, toate manifestările lor externe intrând în sfera dreptului comun. Totuși întâlnim anumite dispozițiuni, cari ne arată că Statul n'a rămas cu totul indiferent față de aceste Culte. Astfel comunitățile mahomedane se găsesc sub conducerea Statului, care le întreține și le pregătește personalul religios. Situația celor câteva biserici grecești este reglementată prin convenții speciale, cari le acordă personalitatea juridică, având să se conformeze legilor țării. Li se interzice însă dreptul de a putea dobândi imobile rurale. Raporturile cu comunitățile mozaice și armene sunt stabilite iarăși numai prin ordonanțe ministeriale, cari însă nu le conferă atribuțiile de corporațiuni publice¹).

1. Biserica ortodoxă română și Cultele streine, București. Ediția Ca²sei Bisericii. 1904. p. CCII.

Totuș Statul oferă și cultelor străine *protecția penală*, scutește pe reprezentanții lor spirituali de serviciul militar și le garantează în toate împrejurările pacea religioasă.

Organizația Cultelor din provinciile alipite.

Cu realizarea uniții naționale își fac intrarea în România nouă un număr respectabil de culte istorice, cu lungi tradiții și puternice organizații, create dealungul veacurilor pe pământul sbuciumat al Ardealului, Basarabiei și Bucovinei. Ne întrebăm, care era situația lor de drept în raport cu Statele dispărute și ce se potrivește din această zestre postumă, cu viața de azi și cu interesele permanente ale Statului românesc?

Mai întâiu *Ungaria* de ieri.

Sistemul unguresc nu cunoștea egalitatea de drept a confesiunilor în raport cu Statul. Intemiată pe dezvoltarea istorică specială a regatului Sf. Ștefan, legiuirea maghiară ținea să facă deosebire între o Biserică și alta, potrivit cu rolul ce l'a avut în viața publică a Statului.

Ori cât de mult s'ar fi enunțat la 1848 principiul *egalității* confesiunilor, reglementat definitiv abia prin legea 43 din 1895, despre exercițiul liber al cultelor, totuși s'a menținut concepția veche care clasifica Bisericile în două mari grupe, cu nomenclatura medievală de: a) confesiuni «recepte» și b) confesiuni „recunoscute”.

Așa zisele confesiuni «recepte» erau următoarele: romano-catolică, greco-catolică, armeano-catolică, evanghelică-reformată, evanghelică-luterană, ortodoxă-sârbă, ortodoxă-română, unitară și israelită. «Recipiarea» lor n'a urmat deodată, ci în diferite timpuri și după lungi frământări. Orice altă confesiune, în afară de cele pomenite, era numai «recunoscută». Așa se considera d. p. cultul *baptist*.

Cari erau deosebirile între aceste două grupuri?

Confesiunile «recepte» — termenul «recept» este o creație a dreptului ardelenesc din veacul al XVI-lea adoptat ulterior și consacrat de legiuirea maghiară — nu erau socotite ca simple asociații religioase, ci ca niște organizații cu personalitate *etică* pe cari Statul, la rândul său, le recunoaște și le susține, garantându-le în plus și o situație de drept public.

Astfel, capii acestor confesiuni erau membri de drept în Casa magnaților, oficiile lor erau autorități publice iar angajații lor funcționari publici. Hotărârile bisericești se executau, la cerere, prin organele Statului; erau îndreptățite să impună credincioșilor taxe pentru nevoile bisericești și să le încaseze prin administrația de Stat: educația religioasă a copiilor sub 18 ani era făcută obligatorie și de către Stat. Publicitatea întrunirilor nu era cerută. Procesele verbale ale adunărilor bisericești se înaintau Guvernului numai la cererea expresă a acestuia. Preoții se bucurau de o protecțiune penală specială în cursul serviciilor religioase. În armată, Statul se îngrija de posturi deosebite de preoți pe seama fiecărei confesiuni recepte; acestea puteau întrebuița reciproc cimitirele lor. În schimb Statul își rezervă, față de aceste confesiuni: a) *jus reformandi*, adică dreptul de a stabili condițiile de recunoaștere și de funcționare, sau de a schimba destinația averilor bisericești, când o confesiune dispăre sau credincioșii trec la altă confesiune; b) *Jus supremæ inspectionis*, prin care Statul supraveghează activitatea confesiunilor, fie trimitând comisari regali la adunărilor lor, fie cerând spre aprobare hotărârile aduse; c) *Apellatio tamquam ab abusu*, cuprinde dreptul Statului de a examina hotărârile confesiunilor din punctul de vedere al legalității și al concordanței lor cu dispozițiile cuprinse în legile de Stat.

Este însă interesant să se știe, că aceste drepturi nu erau egale ca întindere, ci variau dela o confesiune la alta.

Așa *Biserica romano-catolică*, neavând autonomie, se găsea într'o puternică dependență de Stat. Mitropolii, episcopii, prepoziții și canonicii, erau numiți de Rege; acesta înființa și desființa eparhiile sau posturile bisericești, acorda și revoca domeniile eclesiastice, dispunea în sedisvacanțe de veniturile intercalare, ținea în mână prin Guvern administrarea fondurilor și a întregii averi bisericești, cu un cuvânt *Biserica romano-catolică* trăia sub regimul unei *veritabile Biserici de Stat*. El se întemeia atât pe dreptul de *patronat* al Regelui apostolic cât și pe concepția prerogativelor regale. Nu ne interesează aici controversele dintre cele două tabere, una ultramontană, și cealaltă națională, cu privire la natura acestor drepturi.

exercitate de Rege, anume dacă ele sunt *privilegii papale* ori drepturi de Stat, ce revin Regelui în mod constituțional.

O situație specială avea însă Biserica romano-catolică din *Ardeal*. Viața ei istorică s'a dezvoltat aproape independentă de restul lumii catolice și potrivit dispozițiilor din *Aprobatae Constitutiones*, ea își creiase un organism propriu, cu clerici și *mireni*. El avea un pronunțat caracter politic, întru cât toată organizația bisericească era o copie a vieții de Stat, înalții funcționari catolici din serviciile publice, justiție, administrație etc., fiind membrii de drept ai adunărilor, cu rol hotărâtor în sânul lor. Viața economică a Bisericii, cu marile fonduri și fundațiuni, era întreagă în mâinile Statului. După 1848 s'a desfășurat o stăruitoare acțiune, pentru dobândirea *autonomiei* și trecerea administrării averilor în mâinile Bisericii.

«Statusul» ardelean și-a creiat o Constituție în sens *autonom*, pe care a și pus-o în aplicare, Guvernul însă n'a luat-o la cunoștință decât în parte, urmând ca aprobarea ei definitivă să se facă numai în legătură cu rezolvirea grelei probleme a autonomiei Bisericii catolice din întreaga Ungarie.

Cu toate eforturile depuse de contele Appony, în cursul războiului, această autonomie catolică nu s'a putut realiza, pentru motivul, că ea întâmpina opoziția hotărâtă a Scaunului papal.

Astfel «Statusul» catolic ardelean se găsește și astăzi în țara noastră în situația de ieri: cu autonomie *în fapt* tolerată de puterea politică, dar *în drept* fără o recunoaștere formală din partea Statului.

În ce privește *Biserica greco-catolică* sau *unită*, nici ea nu avea independență. Un învățat blăjan ne prezintă raporturile ei cu Statul în chipul următor: «Biserica *autonomă*, după înțelesul ce-l are cuvântul în Statul nostru, este aceia, care singură ea și fără nici o ingerință a Guvernului sau a legislațiunii civile își administrează afacerile bisericești, scolastice fundamentale și de avere. O atare autonomie până acum nu are în Ungaria Biserica catolică, nici cea din Mitropolia Strigoniului, *nici cea din mitropolia română de Alba Iulia*. Căci mai întâi ce atinge afacerile bisericești, adevărat că Statul nu se amestecă nici în dogme, nici în disciplină, are însă dreptul de a denumi

mai pe toți episcopii, canonicii și o grămadă de dignitari bisericești și pe lângă aceia și dreptul de patronat la foarte multe biserici. Ce atinge afacerile scolastice, Statul își arogă dreptul, am putea zice, de administrațiune, asupra școalelor medii cu caracter catolic, și nu numai dreptul de inspecțiune asupra lor, ca la confesiunile autonome, așa în cât sarcinile materiale cu susținerea lor le poartă Biserica, dreptul lor de guvernare însă îl are Statul. Ce se ține de fonduri, Statul administrează fondul religionar și al studiilor și chiar și o grămadă de fonduri de ale noastre, cum este al clerului numit bobian cu toate fundațiunile îngremiate ale seminariului, tipografiei și altele. În urmă, ce se ține de averea bisericească și astăzi Statul deprinde dreptul de a declara fără valoare orice schimbare, ce atinge substanța averii bisericești diecezane, dacă aceea nu s'a făcut cu permisiunea lui¹⁾.

Biserica papistașă, ca și Guvernul unguresc înțelegeau să înglobeze și Biserica Blajului românesc în autonomia catolică ungurească. Toate proiectele elaborate până în zilele războiului, fixau limpede această hotărâre. Românii uniți s'au împotrivit în mod constant acestei tentațiune, care evident implică o gravă amenințare a naționalității românești.

În România întregită, Biserica unită s'a pus pe punctul de vedere al *autonomiei*, exprimată în desideratele de la Alba Iulia și susținând acum, în contradicere cu concepția de drept din Ungaria, că atribuțiile Regelui față de Biserică, nu sunt prerogative regale, ci simple privilegii acordate de Papa, declară, că raporturile dintre Stat și Biserica unită nu pot fi stabilite de cât pe cale de Concordat²⁾.

Cu alte cuvinte, această schimbare de front pare a fi stăpânită mai mult de o psihologie catolicizantă de cât de necesitățile unei doctrine naționale. De altfel, tendința aceasta transpiră și din modul în care Biserica încearcă să realizeze organizarea *autonomiei* sale. Astfel pe când Sinodul arhidiecezan dela Blaj din 1919, îndrumat de o veche dorință a luptătorilor din trecut, căuta să democratizeze, deci să naționalizeze viața de drept a Bi-

1. Dr. Al. Grama, Cestiuni din dreptul și istoria Bisericii românești unite. Partea I. Blaj 1893 p. 263 și urm.

2. Memoriul episcopatului unit adresat Consiliului dirigit în 19'9.

sericii, hotărând introducerea elementului *mirean* în porție de 1—3 în organismul autonom, cu îndreptățirea de a participa la alegerea Arhierilor cum și la soluționarea afacerilor economice și culturale ale Bisericii¹⁾ cu doi ani în urmă deci, la 1921, se întrunea tot la Blaj *Senatul șuluțan*, care luase o atitudine hotărât ostilă față de importantele deciziuni sinodale din 1919. Căci iată ce ne spune canonicul raportor: «In 1921, cu ocazia Senatului șuluțan, scriitorul rândurilor de față a citit acestei distinse adunări *anteproiectul de autonomie* ce l'a făcut din încredințarea Consistoriului. In *proiect nu este prevăzut dreptul mirenilor* la alegerea slujitorilor bisericești. Senatul, care pe lângă mitropolit și canonici, numără în sânul său pe mirenii cei mai valoroși (toști miniștri, un general în retragere, profesori universitari, magistrați înalți și funcționari superiori din Minister) *a aprobat acest punct de vedere*²⁾».

Ce ne rezervă viitorul, se va vedea. Deocamdată reținem starea de fapt de astăzi: Biserica unită a desființat, proprio motu, toate drepturile esențiale ce le avea Statul față de ea în Ungaria de ieri. Așa numirea episcopilor, a canonicilor și altor dignitari bisericești, administrarea unor fonduri și fundațiuni, conducerea școlilor, toate au fost reținute de Biserică pe seama ei. În schimb Statul românesc a rămas numai cu *obligațiunile*. Prin urmare avem și aici o situație similară cu cea a «*Statusului catolic*»: există o autonomie în fapt, care *de drept* nu este legiferată din partea Statului.

Vom examina acum raporturile în care se găsesc *Bisericile protestante* cu puterea de Stat.

Întâiu *Biserica reformată*.

Cu o constituție democrată, sancționată în 1907, care-i garantează *autonomia*, ea are dispozițiuni precise menite să asigure pe seama Statului, drepturile ce derivă din suveranitatea lui. Astfel art. 4 prevede acel *jus supremæ inspectionis*, pe care Regele îl exercită, prin Guvernul său constituțional. Tot aici este menționat și *jus advocatiæ*, pus în vedere Bisericii pentru executarea hotărârilor sale prin organele forței publice. Alegerea episcopului trebuie să fie confirmată de către Stat, iar noul

1. Vezi „Deciziunile“ tipărite ale acestui Sinod. Blaj 1919 p. 33.

2. Dr. I. Bălan, *Autonomia noastră*, în ziarul „Unirea“ No. 1—1923.

ales prestează jurământ de credință în mâinele Regelui (art. 183). În vârful organizației bisericești, care cuprinde *parohia, protopopiatul, eparhia și conventul general*, stă *Sinodul*, cu atribuțiile de corp legiuitor. Este important să se știe, că toate legile și regulamentele votate de acest Sinod, pot fi aplicate numai după ce ele vor fi aprobate din partea *Statului*, (art. 8). Se pare, că în România Biserica reformată a uitat această obligație fundamentală, care totuși va trebui menținută.

Biserica evanghelică săsească se găsește într'o situație asemănătoare, însă cu câteva deosebiri esențiale. Astfel hotărârile luate în chestiuni curat bisericești de adunarea generală, ca for suprem legiuitor, nu se înaintează Statului spre aprobare pentru a deveni executorii. Excepție face numai modificarea sau schimbarea radicală a Constituției. Art. 4 cuprinde dreptul de supremă inspecție al Statului iar art. 8 prevede pe seama Bisericii libertatea de a încasa taxe, dela credincioși. Declară însă, că întru cât aceste taxe au un caracter general pentru Biserica întreagă, ori sunt proiectate pe timp ce trece de doi ani, ele nu pot fi impuse de cât pe lângă aprobarea *prealabilă a Guvernului*. Art. 15 obligă pe toți credincioșii la credință neclintită față de Rege și la supunere către autoritățile de Stat. Art. 168 spune, că nou alesul episcop trebuie să fie întărit de Rege iar art. 169 enunță că super-intendentul nu-și poate ocupa scaunul, de cât după ce a prestat Regelui jurământul de credință și după ce va fi făgăduit, că va respecta Constituția, legile și instituțiile Statului.

Dar în 1920 această Constituție a fost înlocuită cu una nouă de către Biserica săsească, în care, spre marea noastră surprindere, nu se mai găsește nici o urmă din drepturile Statului. Dispozițiunile citate mai sus au fost cu totul suprimate. În art. 1 al noiei sale Constituții Biserica săsească anunță solemn, că în temeiul vechilor legi religioase, a convențiilor de Stat și a tratatelor de pace, ea are dreptul să-și dea singură legi (autonomie, autodeterminare) și să se administreze prin ea însăși. După o asemenea declarație *inițială*, nu este decât foarte logică și concluziunea *finală*, cuprinsă în ultimul articol 114, care spune sentențios: «această Constituție intră *imediat* în vigoare».

Deci și aici se potrivește constatarea, sporită cu nota unei gravități excepționale, că suntem în fața unei autonomii *de fapt*, dar fără o sancțiune legală. Ea înlătură toate drepturile Statului, dar îi menține obligațiunile (acordarea de subvenții) în mod unilateral și arbitrar.

Biserica unitară, declarată receptă prin art. 20 din 1848, se bucură de o situație autonomă, care-i îngăduie independența conducerii și organizării vieții interne. E bine însă, să menționăm o împrejurare caracteristică, privitoare la constituția acestei Biserici. Anume în 1850 Ministerul de Culte invitase, prin Guvernatorul Ardealului, pe episcopul unitar să convoace Consiliul suprem și să elaboreze o nouă Constituție bisericească, iar dacă ar dori să rămână pe lângă cea actuală, atunci să dovedească existența ei legală, urmând ca eventualele schimbări să fie aprobate de către Stat. În urma acestei solicitări, Consiliu suprem sinodal a redactat Constituția în principiile ei generale, înaintând o Guvernului. Din partea acestuia n'a urmat însă nici un răspuns, așa că *actuala Constituție a Bisericii unitare este lipsită de sancțiunea expresă a Statului*¹).

Constituția unitară recunoaște dreptul de supremă inspecțiune a Statului, prevede dreptul de confirmare al Regelui în alegerea episcopilor și datorია acestuia de a presta jurământul de credință. Dar un drept important al Statului se cuprinde în dispoziția care precizează, că toate procesele verbale luate în ședințele Consiliului suprem, care este organul legiuitor, trebuie să fie înaintate Guvernului, spre aprobare de către Rege²).

Nu putem ști, dacă în Statul nostru Biserica unitară a respectat sau nu această dispoziție.

Biserica sârbească, în frunte cu Patriarhul din Carloviț, întemeiată pe autonomia obținută în 1868, a isbutit după lungi frământări să-și dea o Constituție, care însă nici pe departe nu reprezintă independența câștigată de Șaguna prin Statutul organic al Bisericii românești. Astfel Regele are libertatea să-și exercite dreptul de supremă inspecție prin *comisar regal* în congresele națio-

1. *Térfi Gyula*. Vallásügy, pag. 408, colecția legilor ediția Grill. Budapesta 1911, p. 408.

2. *Idem*, *idem* p. 410.

ționale bisericești. Aceste congrese nu pot fi deschise decât după încuviințarea *prealabilă* a Regelui, care este în drept, prin Guvernul său, să le ajurneze sau să le dizolve. Regulamentul intern al Congresului are nevoie de *aprobare* regală. Toate procesele verbale ale Congresului au să fie înaintate Guvernului în copie autentificată. Consilierul suprem școlar, ca și ceilalți consilieri școlari, trebuie să fie *confirmați* de Guvern. Tot așa și președinții consiliului școlar suprem și ai comisiilor școlare eparhiale. Regulamentul delegației congresuale are nevoie de aprobarea Guvernului. Hotărârile acestei delegațiuni pot fi atacate cu recurs în Casație la Minister. Iată o serie de drepturi de Stat, cari restrâng considerabil autonomia Bisericii sârbești.

Ca cea din urmă religie «receptă» amintim *religia israelită*.

Încă în 1868, oveii au fost convocați de Guvern într'un congres general, chemat să se ocupe de organizarea autonomă și de constituirea ovreilor într'o biserică distinctă. Această organizație a și fost creiată, având ca bază independența deplină a fiecărei *comune bisericești*. Deasupra ei se ridică *circumscripția comunală*, care cuprinde un număr corespunzător de comunități religioase și în fine *adunarea generală* cu 86 de reprezentanți, liber aleși. Alături de ea funcționa o *cancelarie regnicolară*. Ambele din urmă în Budapesta.

Această organizație n'a fost acceptată de toți oveii. Astfel o parte a lor, așa numiții «ortodocși» și-au format o organizație separată, aprobată de către Stat în 1871. În sfârșit, o altă parte a ovreimii a rămas la tradiția veche zicându-și *status quo ante*, la care s'au atașat *sefardiștii* și *aschenaziștii*. Toate trei categoriile își au administrația lor proprie recunoscută de Stat, dar din punct de vedere public ele sunt considerate, ca făcând o *singură* confesiune.

În ce privește raporturile ei cu Statul, dispozițiile în general sunt cele prevăzute pentru Bisericile recepte. Totuși sunt unele prevederi, cari o pun într'o mai mare atârnare de instituțiile Statului. O autonomie completă, este în funcție de unirea tuturor ovreilor într'o *singură* organizație.

Noțiunea confesiunii „recunoscută” în dreptul unguresc.

În opoziție cu confesiunile «recepte», dreptul unguresc pune confesiunile «recunoscute».

Deosebiriile sunt mari și ele au fost cuprinse în art. de lege 43 din 1895. Pentru «recunoașterea» unei confesiuni, se cere, ca cetățenii solicitanți să asigure cel puțin existența unei comunități bisericești, prezentarea statutului de organizare, a principiilor de credință și a regulamentului disciplinar. Statul la rândul său, este în drept să refuze «recunoașterea», dacă confesiunea încearcă să se organizeze cu tendință contrară Statului, dacă credința, doctrina, liturgia sau organizarea ei sunt în contradicție cu legile existente și cu bunele moravuri, sau sunt identice cu vr'una din confesiunile recepte și recunoscute, deosebindu-se de ele numai în privința limbii liturgice și administrative, ori în fine dacă are caracter de rasă și național, sau jignește confesiunile existente.

Confesiunea, al cărei statut de organizare s'a aprobat, este recunoscută ca o corporațiune de drept public. În schimb *restricțiunile* sunt numeroase. Astfel dreptul de a dobândi bunuri imobile este *reduc* la terenurile necesare bisericii, locuinței parohiale, instituțiilor culturale și de binefacere și cimitirelor. Actele privitoare la aceste achiziții trebuie să fie aprobate de suprefectul județean. Înființarea parohiilor, ca și numele candidaților, desemnați în posturile de preoți, se va anunța de asemenea suprefectului care poate ridica obiecțiuni. Preoți și funcționari bisericești nu pot fi de cât aceia, cari sunt cetățeni maghiari, în posesiunea drepturilor civile și politice, a căror conduită morală și cetățenească este ireproșabilă și cari și-au dobândit pregătirea în Ungaria.

Preotul sau funcționarul bisericesc, vinovat de purtare contrară Statului, moralei publice sau condamnat pentru acte isvorâte din poartă de câștig, trebuie să fie amovat din post la cererea Ministerului de Culte. Ajunge ca Ministerul să constate în sarcina lor, că atitudinea ce o au în funcție primejduiește interesele de Stat, ca amovarea să fie obligatorie. Dacă amovarea nu se execută,

Ministerul este în drept să disolve comunitatea religioasă respectivă.

Nici o autoritate și nici o persoană de peste granițele Statului maghiar, nu poate fi capul sau protectorul confesiunii, precum nici aceasta nu poate atârna de nici un fel de autoritate străină.

Toate schimbările, făcute în Statutul de organizare, ca și procesele verbale ale adunărilor generale, au să fie prezentate pentru aprobare Ministerului de Culte. De asemenea, Statul are dreptul special de a controla administrarea averilor și fondurilor și a se îngriji ca sfera de drept prevăzută în statute să nu fie depășită.

În categoria confesiunilor «recunoscute» intră *secta baptistă*, pe care Guvernul unguresc a recunoscut-o în 1905 aprobându-i Statutul de organizare. Ca o completare a sistemului politic-bisericesc stabilit de Ungaria, e nevoie să pomenim și *legile privitoare la congruă*, adică la subvenționarea Cultelor. Ele prevăd, că ajutorul de Stat nu se dă de cât în anumite condițiuni anume: dacă postul bisericesc s'a înființat pe lângă aprobarea Ministerului, dacă preoții sunt cetățeni maghiari și cunosc limba maghiară. Nu se acordă întregirea de salariu, în caz de condamnare penală sau disciplinară pentru delikte morale și atitudine contra Statului. Dacă se constată, că acțiunea dușmănoasă față de Stat se întemeiază pe vre-o ordonanță a autorității bisericești, Guvernul poate sista subvenția de Stat pentru întreaga Biserică.

Situația juridică a Bisericii din Basarabia și Bucovina

În *Basarabia*, până la unire domnia regimul general stabilit de Rusia, în ceiace privește relațiunile Cultelor cu Statul. Biserica ortodoxă era o Biserică de Stat, și deci cărmuită în largă măsură de puterea politică. Țarul își avea *procuratorul* în Sf. Sinod, cu drepturi întinse în tot ceiace atinge viața externă a Bisericii. Mitropolii și Episcopii erau numiți de către Țar în urma candidării făcute de Sf. Sinod. O schimbare s'a produs abia după revoluția din 1917, care instituind republica, făcu să dispară și oberprocuratorul și întreg sistemul politic de sub-

ordonare a Bisericii. Alegerea episcopilor a trecut asupra *Congreselor eparhiale*, cari democratizându-se prin introducerea mirenilor în corporațiunile bisericești, și-au afirmat tot mai conștient voința de a crea o organizație autonomă, menită să redea Bisericii libertatea vieții sale. Ea s'a și realizat prin legea de unificare a Bisericii ortodoxe. Celelalte confesiuni din *Basarabia*, neînsemnate de altfel ca număr de credincioși, erau recunoscute din partea Statului și înzestrate cu drepturile persoanelor juridice. Protecția penală le era as gurată.

Bucovina, ca toate provinciile Austriei, trăia sub regimul statificării complete, tradiție creată de faimoasa epocă *iozefină*. Libertatea Cultelor era garantată, dar organizarea, administrarea și conducerea lor se găseau în mâinile *Statului*. El legifera și da ordonanțe, nu numai în ce privește viața externă a Bisericii, dar chiar și în chestiunile spirituale și dogmatice, atribuite Sinodului episcopesc; el își rezerva și dreptul de aprobare a hotărârilor aduse. Mitropolitul, asesorii, preoții erau numiți de Guvernul împărațesc. Mai adăogând și faptul, că Împăratul era *patronul suprem* al Bisericii bucovinene, nimic nu se mișca în sânul ei, de cât după voința și ordinele ce emanau din cabinetele *Vienei*.

Cu prăbușirea Austriei, Cultele din Bucovina și-au recăpătat libertatea, și astăzi ele se găsesc organizate în forme, cari în afară de cel ortodox, își așteaptă consacrarea din partea Statului românesc.

CAPITOLUL III.

Sistemul preconizat de proiectul de lege pentru regimul general al Cultelor

După aceste expuneri istorice, de o netăgăduită utilitate pentru orientarea noastră în problema raporturilor dintre Stat și Biserică, urmează să examinăm amănunțit *concepția* Statului nostru și modalitățile după care el înțelege s'o realizeze prin proiectul de față relativ la *regimul general al Cultelor*.

Statul nostru, creat și dezvoltat pe temeiurile sigure ale creștinismului istoric, a înțeles în toate împrejurările

că *Biserica*, prin înalta ei chemare spirituală, constituie unul din așezămintele fundamentale în opera de închegare și perfecțiune a societății omenești. Cu atât mai mult își dă seama de valoarea ei socială astăzi, când în frigurile cumplite ce agită neamurile pe urma rănilor tăiate de un războiu istovitor, necesitatea unei reculegeri *morale* este mai adânc simțită de cât oricând. Considerând deci faptul, că Biserica prin legea ei *morală*, urmărește acelaș ideal de desăvârșire a omului pe care-l are în vedere și Statul prin legea lui *juridică*, se îmbie dela sine concluzia, motivată de identitatea aceluiăș scop *etic*, că aceste două puteri sunt sortite să se găsească în raporturi de strânsă colaborare.

Deci, concepția Statului nostru se bazează pe doctrina politică a *legăturii* dintre el și diferitele Biserici. Ca Stat de drept și cultural, România dându-și seama de contribuția istorică, adusă de Biserică în desfășurarea așezămintelor, ca și de marile ei puteri în pregătirea sufletească de totdeauna a cetățenilor, e firesc s'o vadă în acea lumină justă, pe care i-o arată rolul ei important în societate.

De aceea, ține să-i garanteze în Stat situația de drept pe care o comportă origina, dezvoltarea și menirea ei din viitor. În sistemul «separației», Biserica este o corporație privată ca oricare alta, pusă sub regimul legilor polițienești, și deci ignorată de *dreptul public*. Pentru ca Biserica să poată exista în sens *juridic*, este necesar să se stabilească un raport de legătură între ea și suveranitatea politică a Statului. Acest raport se creiază prin *norme juridice*, cari prefac Biserica dintr'o asociație particulară sau simplă comunitate a credincioșilor, într'o *corporațiune publică*, pentru administrarea mijloacelor de mântuire. Prin urmare, după definiția savantului *Sohm*, Biserica devine corporațiune publică, adică Biserică în sens juridic, numai prin *dreptul public de Stat*.¹⁾

Această situație de corporațiune publică, Biserica o dobândește dela Stat prin așa numitele norme juridice, *privilegiatoare*, ca d. p. recunoașterea slujitorilor biseri-

1. cf. Dr. *Rudolph Sohm*. Das Verhältniss von Staat und Kirche aus dem Begriff von Staat und Kirche entwickelt. Tübingen 1873 p. 33.

cești ca funcționari publici, executarea hotărârilor bisericești prin asistența publică, grija Statului de instrucția religioasă, acordarea personalității juridice pe seama instituțiilor bisericești, înființarea Facultăților de Teologie în sânul universităților, acordarea subvenției de Stat ș. a.

Biserica nu și-ar putea da ea însăși aceste privilegii, fiindcă este așezământ de *mântuire* și nu de putere, cum este Statul. «Puterea de Stat, zice Sohm, este suprema putere *etică* în comunitatea de viață omenească și ca atare nu-i poate fi indiferentă Biserica, care pregătește bazele morale ale vieții de Stat. De aceea însemnătatea etică a Bisericii pretinde o *participare* a Statului la exercițiul puterii bisericești, având să lucreze împreună cu ea la viața ei multiplă¹⁾).

Sistemul autonomiei bisericești.

Pornind astfel dela ideia fundamentală, că Biserica este *egală* cu Statul sub raport *etic*, dar *supusă* lui din punct de vedere *juridic*, noi am adoptat dintre diferitele sisteme politice-bisericești pe acela al *superiorității Statului față de Biserică*, numit și sistemul *autonomiei bisericești*.

În ce constă acest sistem?

Afirmând, că Biserica este o corporațiune *în Stat*, care-și derivă existența de drept dela puterea *suverană* a Statului, acesta, la rândul său, revendică pentru sine anumite drepturi față de Bisericile și societățile religioase, existente în cuprinsul teritoriului său. Respectând *autonomia* spirituală — *jus in sacra* — a Bisericii, drepturile reclamate de Stat, privesc viața *externă* a Bisericii și ele sunt însumate sub denumirea colectivă «*jus circa sacra*». Ele se ramifică în: «*jus reformandi*», «*jus supremæ inspectionis*» și «*jus advocatiæ*».

Ce însemnează «*jus reformandi*»? Pe de o parte dreptul Statului de a *admite* și de a *recunoaște* pe teritoriul său confesiuni noi, iar pe de altă parte, îndreptățirea lui de a *clasifica* confesiunile existente sub aspectul dreptului public.

1. Sohm o. c. p. 36.

În sensul lui «*jus reformandi*», confesiunile au toată libertatea de a se constitui, fie în condițiile prevăzute pentru asociațiunile publice, fie conform unor legi speciale, cari cer aprobarea expresă a Statului. În ce privește *clasificarea*, confesiunile se pot întâiși cu calitate *corporatională de drept public*, cu capacitate *juridică de drept privat* sau ca simple *asociații religioase*¹).

Deosebiriile dintre aceste trei grupe, sunt evidențiate chiar în denumirile lor, cari arată, că pe când bisericile aparținătoare celor dintâiu două grupe se bucură din partea Statului de *personalitate juridică*, una în domeniul dreptului *public*, cealaltă în ordinea dreptului *privat*, asociațiile religioase n'au această personalitate, dar în schimb li se poate garanta exercițiul *public* al cultului.

«*Jus supremæ inspectionis*» se manifestă față de Biserică în mai multe direcțiuni, anume: în ordine *constituțională-bisericască*, (numirea sau confirmarea înalților dignitari bisericesti, admiterea ori respingerea unor societăți religioase (orduri, congregații) în ordine *penală-disciplinară*, (raporturile sale externe cu Statul, cum ar fi procesiunile, înmormântările), în ordinea *averii bisericesti* (a cărei administrare este controlată, mai ales când Statul acordă subvențiuni) și în sfârșit în *ordinea religioasă a instituțiilor de Stat* (ca armata și alte așezăminte, unde activitatea Bisericii este urmărită cu atențiune).

Jus advocatiæ, sau dreptul de protecțiune al Statului, se manifestă de obicei: 1. în recunoașterea caracterului de drept public al *Constituției bisericesti* 2. în subvenționarea constantă sau ocazională a Bisericilor, 3. în admiterea *impunerii credincioșilor* cu anumite *taxe* pentru nevoile bisericesti, 4. în *asistența publică* ce o acordă Bisericii pentru păstrarea ordinei de drept (execuțiuni de sentințe, încasări de taxe etc), 5. în *protecția sărbătorilor*, a serviciilor *religioase* și a repausului *duminical*, 6. și în sfârșit în *protecția penală*, care prin sancțiuni speciale ține să apere demnitatea Bisericii și pacea religioasă²).

1. cf. Dr. W. Kahl, o. c.

2. Dr. W. Kahl o. c.

Motivarea sistemului politic-bisericesc adoptat de Statul nostru

Din expunerea cuprinsului ce-l are, după știința dreptului bisericesc, sistemul politic adoptat de Statul nostru, este evident, că acest sistem corespunde atât evoluției istorice a poporului românesc, cât și teoriilor moderne îmbrățișate de cele mai multe state ale epocii noastre.

După tradiția noastră, *Biserica* și *Statul* sunt așezăminte *independente*, însă «fiind că pentru binele general este absolut necesară legătura dintre ele, amândouă, în exercitarea chemării lor, vor avea în vedere și interesele reciproce și în caz de *comunitate* directă de interese, vor desvolta o activitate concentrică și vor da numai acele legi, prin care se asigură stabilitatea legăturii precum și progresul general și pacea»¹⁾.

Chestiunile spirituale rămân în competența exclusivă a Bisericii, pe când interesele ei *vremelnice*, chiar dacă nu sunt strict materiale, intră în sfera de drept a Statului. *Milaș* arată în parte chestiunile, cari aparțin sferei de competență a Statului și anume: aprecierea poziției civile și politice a laicilor și clericilor, chestiunile de drept privat, cazurile de violarea legilor statului, *aprecierea importanței politice a scripturilor emanante dela autoritatea bisericească*, ori a slujbelor bisericești și a tainelor. Iar în ce privește afacerile, cari, urmează să fie rezolvite împreună de Stat și Biserică, ar fi: demarcația eparhiilor, înființarea de episcopii și de parohii noi, introducerea de sărbători și zile de repaus, controlul administrației bisericești, dreptul de instituire al slujitorilor bisericești, colaborarea la redactarea regulamentelor și la gospodăria averilor etc²⁾.

Tot așa, vedem pe unul din cei mai autorizați reprezentanți ai științei dreptului bisericesc din țara noastră, susținând, că «singura și cea mai rațională teorie este aceea, după care Biserica e considerată, ca factor esențial în propășirea neamului, mergând *împreună* cu Statul în îndeplinirea misiunii sale. Ca atare Biserica nu depinde de Stat, dar nici nu supune sie-și Statul. Acesta este instituit

1. „Nic. Milaș. Dreptul bisericesc oriental p. 583.

2. Milaș o. c. p. 585—87.

pentru cele din afară, iar Biserica pentru cele dinăuntru. Ele însă legiferează împreună în chestiuni mixte¹⁾.

Prin urmare, sistemul nostru se prezintă în formele unui *eclectism* practic, isvorât dintr'o experiență istorică bogată, ca și din recunoașterea marilor servicii pe cari Biserica le poate oferi Statului în dezvoltarea lui armonioasă. De aceea, Statul înțelege să acorde Bisericii atâta libertate și independență, de câtă nevoie are în împlinirea chemării sale specifice, oferindu-i în acest scop nu numai ajutorul său, ci înzestrând-o și cu privilegii însemnate.

Singura obiecțiune contra acestui sistem, atât de generalizat, pe care o invoacă unii ar putea fi în ordinea aplicării lui practice, deoarece nu se pot stabili totdeauna precis limitele dintre *autonomia* bisericească și *intervenționismul* Statului.²⁾ De obicei, pe această chestiune se și dă lupta între cele două așezăminte, fiecare având tendința de a cuceri cât mai mult teren pentru sine. Depinde firește exclusiv de înțelepciunea *politiceii de Stat*, să găsească măsura potrivită și soluția corespunzătoare, atât libertății Bisericii, cât și marilor interese de existență pe cari acest Stat le reprezintă în menținerea și dezvoltarea lui liniștită.

Statul nostru, dându-și seama de aceste condițiuni ale unei bune legiuiri, s'a ferit din capul locului de inovațiuni radicale, și păstrând *autonomia* Bisericilor, în cari atâtea au trăit veacuri neîntrerupte, și acordând-o altora, cari nu au avut-o, s'a silit, după ascultarea prealabilă a dorințelor exprimate de toate confesiunile, să prezinte un astfel de proiect pentru regimul cultelor, care să satisfacă atât pretențiunile juste ale Bisericii cât și drepturile normale ce decurg din *suveranitatea* Statului.

Se va vedea aceasta, din analiza obiectivă a proiectului de lege.

Analiza proiectului de lege privitor la regimul general al Cultelor.

A) Dispozițiuni generale

Proiectul de lege are trei capitole, între cari cel dintâiu cuprinde *dispozițiuni generale*, al doilea stabilește

1. Dr. D. Boroianu Dreptul Bisericesc, Iași 1899 vol. II, p. 168.

2. Vezi Dr. „E. Sehling, Kirchenrecht, Leipzig 1908 p. 127.

raporturile Cultelor cu Statul, iar al treilea fixează *relațiunile dintre Culte*, ca să se încheie cu câteva dispozițiuni finale. Proiectul reamintește, chiar în cel dintâi articol, textul Constituției care garantează *tuturor* Cultelor o libertate și protecțiune *egală*, întrucât exercițiul lor nu atingea ordinea publică, bunele moravuri și legile de organizare ale Statului.

Acest principiu general de libertate și protecțiune, încadrat în ordinea de drept a Statului, este dezvoltat acum printr'o serie de dispozițiuni, menite să asigure aplicarea lui practică. Astfel, se prevăd sancțiuni penale împotriva oricui ar încerca să împiedice exercițiul liber al vreunui cult, precum vor fi pedepsite și cultele, cari prin serviciile lor religioase publice ar jigni pe celelalte, sau s'ar înfățișa ca demonstrațiuni împotriva lor. Și pentru ca libertatea și protecțiunea să fie cât mai complete, legea ține să declare categoric, că *prozelitismul*, tulburător al păcii și liniștei cetățenilor, este cu desăvârșire interzis.

Dar, pentru ca independența reciprocă a cultelor să fie cât mai bine apărută, se stipulează de o parte, că membrii unui cult nu pot fi siliți să contribuie la întreținerea altui cult, iar de alta, că preoții nu pot îndeplini funcțiuni religioase decât propriilor credincioși. Legea admite o singură excepție în acest punct, dictată de forța majoră, anume când credincioșii unui cult, lipsiți de preot în localitate, ar apela ei înșiși la preotul altui cult. O importantă garanție a *egalității* cultelor o cuprinde și măsura, care prevede, că dobândirea drepturilor civile și politice este cu totul neatârnată de credința religioasă. În acelaș timp, pentru a se preveni abuzurile, fie din partea cultelor, fie din partea singuraticilor credincioși, în ceea ce privește interpretarea independenței credinței religioase față de drepturile politice, legea enunță, că obligațiunile cetățenești rămân în picioare pentru ori care credincios, și nimeni nu-l poate urmări pe cale bisericească din cauză, că el și le-a îndeplinit. Cu alte cuvinte calitatea de *credincios*, trebuie să acopere pe aceia de *cetățean*, libertatea cultelor neputând veni în conflict cu ființa Statului, care le-a acordat-o.

Din împrejurarea, că izvorul libertății și protecțiunii

cultelor este Statul, urmează și limitarea *jurisdicției* lor spirituale la teritoriul acestui Stat.

Restricțiunea aceasta, prevăzută de lege, este impusă de altfel și de situația actuală a unor confesiuni, cari și-au păstrat teritoriul vechiu, exercitând jurisdicție și *dincolo* de hotarele țării, cum sunt episcopiile romano-catolice de *Oradea Mare* și *Satu Mare*. Cum Statul nu-și poate îndeplini dreptul de supremă inspecțiune în țări streine, este evident, că el nu-i în situația de a urmări nici activitatea bisericii în aceste părți, spre a se încredința, dacă nu cumva ea aduce prejudicii intereselor lui permanente.

Tot așa a *contrario*, nici autoritățile confesionale din străinătate, nu pot exercita nici un fel de jurisdicție pe teritoriul Statului nostru, fiindcă așa ceva ar constitui o atingere a *suveranității lui*. Tot integritatea acestui principiu de suveranitate, justifică și măsura înscrisă în lege, că nici un cult nu poate primi *ajutoare materiale* dela șefii și Guvernele Statelor străine, precum nici ele la rândul lor nu pot trimite în străinătate ajutoare din averea comună, de cât propriilor credincioși, cetățeni români. Prin aceasta se înlătură influența politică, ce însoțește de obicei sprijinul material acordat Bisericilor de către Guverne străine, influență adeseori primejdioasă pentru liniștea și consolidarea internă, dar se împiedecă pe de altă parte și încercările bisericesti de a întrebuița averile, dăruite fie de Statul nostru fie de cetățenii lui, pentru instituții și oameni din străinătate, cari ne pot fi dăunătoare. Excepții întâmplătoare, pot fi admise numai cu autorizația Guvernului. In asemenea condiții nici o relațiune de atârnare a Cultelor de vre-o autoritate bisericască străină nu este admisă. Legea face o derogare dela acest principiu numai în cazul, când asemenea dependență este reclamată de însăși ființa dogmatică și canonică a unui cult, cum este de p. cel *catolic*. Organizația Bisericii catolice fiind centralistă și absolutistă, concentrată în persoana Papei din Roma, de sigur, că situația de atârnare a Cultelor catolice de Roma papală este justificată, totuși legea prevede că aceste relațiuni au nevoie de reglementare prin convențiuni (*concordate*) între Stat și șeful Bisericii catolice, cari spre a fi valabile și cu putere

de lege, trebuie să fie ratificate de către Corpurile Legiuitoare.

Dar cultele trăiesc prin *clerul* lor și prin seria întreagă de slujitori, cari ocupă diferitele funcțiuni bisericesti. Conducerea, educația și îndrumarea sultească de fiecare zi a credincioșilor, se găsește în mâinile lor. Cum acești *credincioși* sunt în acelaș timp și *cetățeni* ai Statului, de sigur că acestuia din urmă nu-i poate fi de loc indiferent, *cine* poartă grija lor morală și intelectuală în ordinea bisericească. Astfel, una din garanțiile esențiale pe cari Statul le socotește necesare, este aceea, care prevede, că toți slujitorii bisericesti, clerici și laici, trebuie să fie *cetățeni români*.

Prin această condiție, activitatea funcționarilor ecleziastici trebuie să se desfășoare în cadrele îngăduite de legile țării, căci altfel pentru orice atingere a lor, li se pot aplica sancțiunile, pe cari ele le cuprind în raport cu cetățenii Statului. Legea este însă și mai explicită, când stabilește, că *cetățenia* singură nu este suficientă, ci se mai cere, ca viitorul funcționar, sau demnitar bisericesc, să se bucure de toate drepturile civile și politice și să nu fi fost condamnat pentru atentate contra bunelor moravuri și a siguranței Statului. O excepție admite legiuitorul și în acest punct, anume când se face dovada serioasă, că exercițiul unui cult sau existența unei comunități religioase ar fi serios primejduite, dacă se interzice numirea unui cetățean străin. Autorizația, în asemenea cazuri, o dă Ministerul Cultelor, însă numai pe lângă condiția expresă, ca acești străini în momentul venirii să se fi bucurat în țara lor de exercițiul drepturilor civile și politice și să nu fi fost condamnați pentru delicta contra bunelor moravuri și a siguranței Statului. Iată condițiunile generale, pe cari Statul le fixează pe seama cultelor și în cadrul cărora ele pot uza de libertatea și protecțiunea garantată prin Constituție.

În schimbul împlinirii acestor condițiuni, *normale* pentru funcționarea liniștită și legală a cultelor, *necesare* pentru siguranța vieții de Stat, legea acordă cultelor acel complex de drepturi, care se cheamă în știință *jus advocatiae*. Cari sunt aceste drepturi? Înainte de toate, li se conferă *personalitatea juridică de drept public*. Această însemnează,

că cultele, legal constituite, ies din domeniul lor *privat*, de simple comunități religioase, transformându-se în *corporațiuni publice*¹⁾. Cea mai importantă caracteristică a persoanelor juridice de drept public este *autonomia*, pe care le-o asigură art. 11 când spune, că Bisericile își vor conduce și administra afacerile lor *interne*, averile și fundațiunile în conformitate cu Statutul lor de organizare. Cu alte cuvinte, *Statul recunoaște caracterul de drept public al constituției bisericești*.

Personalitatea juridică nu se mărginește numai la Biserică, privită în totalitatea ei, ci ea este recunoscută pe seama fiecărui părți constitutive a organismului bisericesc, cum este *parohia*, *protopopiatul*, *mănăstirea*, *capitulul*, *eparhia* și *mitropolia*. Fiecare din ele, își administrează averile, fondurile și fundațiunile potrivit scopurilor speciale și în conformitate cu legile în vigoare.

Culte sunt libere să exercite dreptul disciplinar și de judecată asupra credincioșilor, fiind autorizate ca la executarea sentințelor, să ceară, în caz de nevoie, concursul organelor de Stat. Asemenea au dreptul de a susține, administra și controla instituții culturale și de binefacere, între cari în rândul întâiu intră școlile speciale pentru pregătirea *clerului*. În vederea chemării îndeplinită

1. Ce sunt persoanele juridice de drept public? „Sunt persoanele juridice administrative, ca Statul, județul, comuna sau organele create de aceste persoane juridice. Tot ceea ce este creat din inițiativa autorității publice îndeplinește o funcțiune sau un serviciu public, tot ceea ce este întreținut din bugetul Statului, din bugetul județului, din bugetul comunei sau ale organelor susținute din aceste bugete și administrate prin organele Statului, județului sau comunei, sunt persoane juridice de drept public”.

Dimpotrivă, toate persoanele juridice, cari privesc opere născute din inițiativa privată „acele cari sunt întreținute, în total sau în parte, din fonduri private, acelea pentru cari s'a instituit o administrațiune proprie particulară, organizată în actul constitutiv al asociației sau în actul fondatorului, sunt persoane juridice de drept privat”. (cf. Gh. Mârzescu, în discursul de la Senat cu ocazia debaterii legii sale despre persoanele juridice în 1924. Ediția Ministerului de justiție. p. 120).

Prin urmare, cultele îndeplinind un serviciu public și căpătându-și existența juridică prin inițiativa autorității publice a Statului, ele sunt persoane juridice de drept public. În schimb, asociațiile religioase și fundațiunile, fără scopuri lucrative sau patrimoniale, sunt considerate ca persoane juridice de drept privat. Recunoașterea aceasta nu li se dă prin lege, ci prin Tribunalul civil.

de cler, Statul cere, ca în școlile teologice să se predea istoria și limba românească după un program stabilit de Biserică în acord cu Guvernul țării. Intervenția Statului în pregătirea clerului o justifică de altfel și Biserica *protestantă* maghiară când afirmă, prin unul din cei mai de seamă reprezentanți ai săi, că preoții fiind purtătorii culturii în masele populare, Statul nu poate privi cu indiferență în ce fel se rezolvă problemele culturale ale vieții naționale¹⁾.

Cultelor li se garantează dreptul de a face instrucția religioasă a credincioșilor lor în școlile de toate categoriile și de a săvârși servicii religioase în toate instituțiile de Stat, ca armata, spitale, orfelinate, penitenciare, școli corecționale. Legea enunță, că edificiile bisericesti de orice fel, curtea, cimitirele și odoarele sfințite nu pot fi nici urmărite și nici sechestrate. Când cultele nu au cimitire proprii, Statul obligă comunele politice nu numai să înființeze, dar săși întrețină cimitire comune. După cum se poate vedea din această expunere, Bisericile sunt înzestrate din partea Statului cu astfel de libertăți, cari le fac posibilă cea mai largă și mai binefăcătoare dezvoltare în folosul credincioșilor și al vieții generale a Statului.

B. Relațiunile dintre Culte și Stat

În capitolul al doilea, proiectul de lege se ocupă mai deaproape cu raporturile dintre Culte și Stat. Întâiu ea declară că *recunoaște* următoarele culte existente în cuprinsul țării : 1. ortodox, 2. greco-catolic, 3. romano-catolic, 4. reformat, 5. evanghelic luteran, 6. unitar, 7. armean-gregorian, 8. mozaic și 9. mahomedan.

Această recunoaștere prezintă o însemnate deosebită. Mai întâi, pentru că în ce privește unele culte, schimbă radical relațiile lor vechi cu Statul românesc. Astfel în România de ieri, cultul catolic, armean, protestant, mozaic și mahomedan nu aveau personalitate juridică de drept public și deci nici organizație autonomă. Afară de cel mahomedan, întreținut de Stat, celelalte erau privite ca asociațiuni de drept privat, cărora li se recunoaște numai

cf. *Bartok Gh.* Biserica și Statul (ungurește) Cluj 1906 p. 35.

exercițiul *public*, fără a li se acorda acel *jus advocatiae*, prin care ele intrau în sfera dreptului public. Acum printr'o simplă voință a legiuitorului, determinată de vechimea și rolul lor în trecutul țării, ele sunt înălțate la rangul cultelor recunoscute, fără a li se mai cere în *prealabil* condițiunile speciale impuse cultelor noi. În al doilea rând, legea în dispozițiile ei finale le obligă totuș să-și aducă în concordanță statutele lor de organizare cu prevederile prezente, spre a putea fi aprobate și confirmate din partea Statului. Prin urmare, nu le pretinde nici confesiunea de credință și nici principiile morale, cum o face tață de cultele noi, pentrucă trecutul lor îndelungat constituie o probă a *identității* scopurilor *etice* cu acelea urmărite de Stat.

Față de cultele noi, din prezent și din viitor, proiectul de lege stabilește câteva condițiuni în baza cărora le acordă recunoașterea și anume, dacă : 1. *mărturisirea de credință*, 2. *principiile morale*, 3. *sistemul de organizare*, de conducere și administrare, vor fi în conformitate cu prevederile legii prezente. Recunoașterea de plin drept urmează numai după aprobarea Statutului (Constituției) de către Ministerul Cultelor și confirmarea lui prin Decret Regal. Toate schimbările ulterioare, aduse Statutului de către organele bisericești competente, trebuie să fie de asemenea aprobate și confirmate din partea Statului. E un principiu logic și necesar, justificat de altfel și de procedeele recente ale unor cofesiuni.

a. Drepturile Statului față de Culte

Precizând astfel condițiunile de admitere și recunoaștere a Cultelor, proiectul de lege trece la *jus supremæ inspectionis*, adică la drepturile pe cari Statul și le rezervă față de confesiuni. Aceasta constituie, de sigur, partea cea mai importantă a legii, fiindcă prin ea se stabilește raportul de drept al Statului față de toate Cultele recunoscute și se fixează acea legătură organică dintre Stat și Biserică, ce decurge din *identitatea* idealurilor morale a ambelor așezăminte, dar și din *diversitatea* juridică a lor, Statul înfățișând suprema suveranitate de drept asupra tuturor instituțiilor sociale din cuprinsul lui.

Prin urmare, dreptul de control și de supraveghere al Statului, exercitat în mod constituțional prin Ministerul Cultelor, neputând fi controversat din nici o parte, el urmează să fie aplicat în cuprinsul și întinderea pe care Statul le socotește necesare, potrivit cu viața și interesele lui speciale.

Mai întâiu, ce este *controlul* și ce este *supravegherea*? După doctrină, supravegherea privește de obicei viața generală a Bisericii în manifestările ei publice, deci în raport cu societatea și cu ordinea ei morală și juridică. *Controlul* are un înțeles mai precis și el înseamnă dreptul Statului de a urmări și cerceta de aproape activitatea și faptele singuratece ale Bisericii, mai ales în ordinea *externă*, spre a se încredința, că toată munca ei se desfășoară nu numai în cadrul admis de statutul de organizare, dar și în respectul deplin al legilor de Stat și al idealurilor permanente, de care acesta este stăpânit. De altfel, nu e tocmai ușor să se facă distincție hotărâtă, între cele două noțiuni de «control» și «supraveghere», poate și din motivul, că în practică li se dă de obicei același înțeles, fără a se mai împiedeca de subtilități științifice. Care este cuprinsul și întinderea acestui drept fundamental? Legea spune, că toate instrucțiunile și ordinele de *interes obștesc*, date de către autoritățile bisericești, atât slujitorilor cât și credincioșilor lor, se vor aduce în același timp și la cunoștința Ministerului de Culte, care poate interzice executarea lor, dacă le găsește contrarii ordinei publice, legilor în vigoare și siguranței Statului. La prima vedere s'ar părea, că această dispoziție cuprinde o astfel de interpretare a dreptului de control, care atinge libertatea și autonomia Cultelor. Examinată însă mai de aproape vom vedea, că pe lângă toată aparența ei preventivă, nu poate fi socotită ca jignitoare pentru independența Bisericii. Și iată de ce. Biserica fiind instituție de *mântuire*, deci cu un scop spiritual bine determinat, ea trebuie să rămână permanent în această sferă, fără ca Statul să se atingă de ea. Dar din moment, ce scopul ei de mântuire, tinzând la înfăptuire prin mijloace, cari cer o *exteriorizare* a activității Bisericii, îl aduc în contact cu realitățile sociale și deci cu viața publică a societății, evident că acțiunea bisericii, de orice ordin ar fi, intră în sfera drep-

tului public, dominat de *suveranitatea* Statului. Controlul ni se prezintă astfel, ca o manifestare normală a dreptului de suveranitate, dar vom adăuga și ca un drept consimțit de către Culte, în schimbul situației privilegiate pe care Statul le-o acordă. El se mărginește numai la acele acte ale Bisericii, cari prezintă un «*interes obștesc*», deci cu repercursiuni asupra ordinii din societate și Stat. Controlul nu este nici de cum *preventiv*, căci nu prevede o cenzură anticipată a actelor bisericești, incompatibilă cu concepția modernă a Statului de drept și cultura¹, ci înțelege să ceară comunicarea ordinilor, după ce ele au fost hotărâte de către autoritatea bisericească, dar deodată cu trimiterea lor către credincioși și slujitorii bisericești. O asemenea modalitate de control, exprimă foarte norocos colaborarea statornică, ce trebuie să se mențină între Stat și Bisericile recunoscute de el, dar ea mai are și avantajul de a preveni situațiuni neplăcute și conflicte nesperate, ce s'ar putea ivi pe urma unui sistem de control *ulterior* al actelor bisericești.

De altfel forma acestui control de Stat o găsim și în legiuirea ungurească (art. 19 legea 43 din 1895), dar exact în concepțiunea noastră o are Constituția cantonului *Bâle* din *Elveția*. Să nu uităm apoi, că ea este justificată chiar de experiențele Statului nostru cu celebrele pastorale, contra Reformei agrare, ale fostului episcop *Glattfelder* dela Timișoara.

* * *

O a doua formă a controlului de Stat privește *constituirea* slujitorilor bisericești, în special a conducătorilor. Astfel legea declară, că șefii Cultelor, recrutați după prevederile stabilite de Statutele lor de organizare, nu-și vor putea ocupa scaunele, decât după ce Statul va fi aprobat constituirea lor. Aprobarea aceasta se dă de către Rege, în fața căruia noul ales depune jurământul de credință și de supunere către Constituție și către legile țării.

Confirmarea este unul din cele mai esențiale drepturi ale Statului, întemeiat nu numai pe principiul suveranității, dar și pe o tradiție îndelungată, care merge până în epoca creștinismului antic din zilele Împăratului *Constantin cel Mare*. Rolul covârșitor în viața socială, ca și situația de

drept public pe care Statul o creiază Episcopilor, prin înzestrarea lor cu calitatea de *senatori de drept*, justifică pe deplin pretenția, ca instituirea unor asemenea mari demnitari și conducători de oameni, să se facă numai cu încuviințarea expresă a Statului. Legiuirile ungurești mergeau mult mai departe în acest punct, căci în ce privește *Biserica romano-catolică și greco-catolică românească*, Statul ținea nu numai să confirme, dar chiar să numească direct, atât pe Episcopi cât și pe înalții dignitari bisericești, cum erau *canonicii, prepoziții, abații, și alții*. Probabil, că soluția acestei chestiuni va fi rezervată concordatului, ce urmează să se încheie de către Guvernul Statului nostru.

Legea de față are totuș câteva dispozițiuni cu privire la funcționarii bisericești, cerând d. p. ca numirea și concedierea lor să fie adusă la cunoștința Ministerului de Culte. Asemenea sunt obligați și ei, ca la intrarea în slujbă să depună jurământul de credință către Rege și de supunere față de Constituție și legile țării. Ambele obligațiuni se explică prin calitate de funcționari publici, pe care Statul o acordă eclesiasticilor, punându-i în situația de a beneficia de privilegiile, asigurate prin legi speciale pe seama acestei categorii de funcționari.

În ce privește înființarea de noi eparhii, proiectul stabilește norma, admisă de toate statele, că ea trebuie să se facă prin lege, deoarece numai legea le poate da existența juridică cu toate consecințele ei privilegiate.

b. Chestiunea taxelor de Cult

Proiectul se ocupă apoi de *viața economică* a cultelor și cu deosebire de subvenționarea lor din tezaurul public.

Culte fiind îndreptățite să-și creieze și administreze averile în conformitate cu Statutul lor de organizare, legea enunță, că toate cheltuielile bisericești au să fie acoperite în primul rând din aceste averi proprii. Una din formele de creațiune a averii bisericești sunt *taxele de cult*, impuse asupra credincioșilor de către organele competente, pe cari legea nu numai că le admite, dar pune în vedere și încasarea lor în caz de nevoie, chiar prin organele de Stat, după modalitățile ce le va stabili Ministerul de Finanțe. Aici e vorba de unul din marile drepturi ce se dau Bi-

sericii, prin care i se facilitează, într'o largă măsură, împlinirea misiunii sale morale și sociale.

Căci a stabili contribuțiuni, cu caracter de impozit este atribuțiunea exclusivă a Statului și când acesta o îngăduie și pe seama Bisericii, oferindu-i deodată și aparatul puterii publice, înseamnă să cedezi o parte din însăș *suveranitatea* acestui Stat. De aceea ni se pare, că o asemenea cesiune capitală nu se poate face fără garanții corespunzătoare, menite să asigure, că echilibrul puterii de prestațiune a cetățeanului, nu va fi răsturnat ori primejduit prin dubla impunere a Statului și a Bisericii. Aceasta cu atât mai vârtos cu cât, chiar și legiurile ungurești, ne mai vorbind de alte State, aveau aceste garanții, când d. p. a introdus în Constituția Bisericii săsești obligațiunea aprobării *prealabile* a Guvernului pentru toate taxele de cult cu caracter general și cu o durată mai lungă de doi ani. Iar legea 43 din 1895 are un text care declară, că Statul nu pune la dispoziția Cultelor «recunoscute» ajutorul său pentru încasarea acestor taxe, ci ea trebuie să se facă după prevederile dreptului comun.

c. Subvenționarea Cultelor de către Stat

Dar protecțiunea specială a Statului față de confesiuni se manifestă și în *subvenționarea* lor, pentru cazul că averile proprii nu sunt suficiente în satisfacerea tuturor necesităților bisericesti. În punctul acesta, Statul românesc merge mai departe decât cel unguresc, căci el nu se mărginește numai la completarea salariilor funcționarilor bisericesti, ci are în vedere și acoperirea celorlalte lipsuri ale Cultelor. În acest scop legea stabilește câteva principii și condițiuni generale. Înainte de toate, subvenția nu se acordă decât după o constatare amănunțită a necesităților, a averilor și veniturilor cum și a tuturor mijloacelor de cari dispun Cultele. Mărimea subvenției va fi în raport cu numărul credincioșilor fiecărui Cult față de populația totală a țării, cum și cu situația materială și nevoile reale ale acestor Culte. Subvenția nu se dă niciodată în sumă globală, ci numai pentru nevoi specificate în chip limpede. Prin aceste principii, se pune capăt sistemului unguresc, menținut până acum pentru așa zisa continuitate de drept și de către

Statul nostru, după care ajutoarele de Stat se dădeau în sume globale, după preferințe politice, fără nici o considerare la numărul și nevoile reale ale Cultelor. Dovada ne-o servește situația actuală a subvenționării, favorizantă pentru cultele minoritare, dar păgubitoare pentru Biserica neamului românesc.

La rândul său, Statul îndatorează toate Cultele subvenționate să-și țină în evidență conturile de venituri și cheltueli, spre a fi prezentate Ministerului de Culte, care prin organele sale va cerceta, dacă sumele acordate s'au întrebuințat potrivit destinațiunii lor și cu respectarea legii contabilității publice, privitoare la instituțiile cu caracter autonom. Evident, că această dispoziție, merită să garanteze o mănuire corectă a banului dat de Stat, derivă în mod normal din dreptul de control și de supraveghere stabilit în art. 20. În fine art. 30 prevede măsura, după care toate posturile subvenționate de Stat, trebuie să fie aprobate de Ministerul Cultelor. Măsura aceasta nu poate fi interpretată în sensul unei știrbiri a libertății Bisericii de a-și crea singură și fără nici o intervenție funcțiunile de cari are nevoie în viața sa internă, căci ea privește exclusiv acele posturi, pentru cari Biserica, din lipsa mijloacelor materiale, face apel la ajutorul *Statului*. Acesta la rândul lui este dator și în drept, ca înainte de acordarea subvenției, să cerceteze, dacă noul post răspunde sau nu unei necesități reale. Acesta-i sensul aprobării.

d., Ordinele călugărești și congregațiile religioase

Legea atacă și problema *ordinelor și congregațiilor religioase*, căutând să-i dea soluția cerută de interesele Statului nostru. Ce sunt ordinele și congregațiunile? Sunt asociații de creștini, înființate pentru urmărirea unor scopuri ideale religioase, confesionale, de binefacere etc. bine definite. Asociații (reuniuni, societăți) cu aceste diferite caractere bisericesti se găsesc în sânul tuturor Cultelor, ordine călugărești însă numai în Bisericile ortodoxe și latine. De obicei asociațiile stau în legătură cu autoritățile Cultului respectiv, cari le controlează și nu arare ori le și conduc în persoana episcopului, fără a cărui aprobare nu se poate săvârși nici un act mai de seamă,

cum este cazul în Biserica Romei. *Ordurile* se deosebesc esențial de asociațiile religioase, prin faptul, că la temelia constituirii lor stă *votul* special de castitate, sărăcie și obediență. Cum Biserica ortodoxă nu face obiectul legii de față, vom vorbi numai de ordurile călugărești din Biserica romano-catolică. Numărul lor este considerabil și nu pot fi clasificate așa de ușor, din cauza deosebirilor ce există între ele. În ce privește însă organizația lor se pot distinge trei categorii; 1. *orduri cu mănăstiri sau case independente una de alta*. Călugării pot aparține numai uneia din aceste mănăstiri și nu pot fi trimiși din una în cealaltă. Fiecare mănăstire este autonomă în frunte cu priorul sau prepozitul 2. *Orduri, ale căror mănăstiri se constituiesc într'o organizație provincială* cu călugări transferabili dintr'o casă în alta în lăuntrul provinciei. Șeful lor se cheamă *provincial* 3. *Orduri, ale căror mănăstiri în totalitatea lor, în orice țară s'ar găsi, alcătuiesc o singură familie unitară*. Aci călugărul nu aparține unei case sau provincii, ci însuși ordului, care este condus de un șef general cu sediul în *Roma*.

După doctrina modernă, ordurile călugărești nu au personalitate juridică. Pot însă s'o dobândească *mănăstirile*, în calitatea lor de corporațiuni. De aceea și vedem, că legea noastră prin art. 11 acordă mănăstirilor personalitate juridică de drept public.

Chestiunea ordurilor călugărești, înțeleg cu deosebire pe cele romano-catolice, a preocupat în mod statornic diferitele State, mai ales pentru forța reală la care s'au ridicat, nu numai în domeniul religios, ci de cele mai multe ori și în ordinea politică, influențând și chiar primejduind însăși dezvoltarea și liniștea Statelor. Exemplul tipic ni-l dă vestitul *ordin al Iezuiților*, pe care aproape toate țările au fost nevoite să-l proscribe, confiscându-i imensele averi dobândite în cursul vremilor. Prin capacitatea lor juridică de a achiziționa bunuri, fără nici o restricție, cari devenind bunuri de mână moartă, erau scoase din circulație, s'a produs o astfel de tulburare în echilibrul proprietății imobiliare, care amenință însăși existența politică a Statelor. De aceea s'au impus, ca o supremă rațiune, acele măsuri radicale, care încă din veacul al XVIII-lea au dus la faimoasa *secularizare* a

averilor călugărești și la trecerea lor în proprietatea Statului. Se știe, că și la noi s'a produs acest eveniment, determinat de energia lui *Cuza-Vodă* relativ la averea mănăstirilor închinată. Acumularea excesivă de posesiuni în mâinile societăților religioase, a fost paralizată de către State prin așa numitele *legi de amortizare* (*leges amortisationes*). Asemenea legi existau și în Ungaria, din cele mai vechi timpuri și cu toate că ele au suferit, din când în când, modificări, totuș au rămas în ființă, biserica romano-catolică, în sensul lor, neputând dobândi averi imobile, decât pe lângă *aprobare regală*.

Congregațiile catolice au și ele o situație specială. Sunt societăți religioase, create după modelul ordinilor călugărești, dar avându-se în vedere problemele lor anume, cum ar fi d. p. îngrijirea bolnavilor, se admite față de membrii lor o îndulcire a *votului*, care nu trebuie să fie *solemn*, ci numai *simple*. Problemele sociale ale prezentului, favorizează mai mult înființarea congregațiilor decât a ordurilor, și astfel aproape toate asociațiile religioase de femei nu sunt orduri, ci congregații¹⁾.

Dar ordurile și congregațiile catolice pot fi privite și sub *aspect cultural*, ele desfășurând, după cum se știe, o puternică acțiune educativă-școlară, prin numeroase instituțiuni, cari înrădesc direct îndrumarea sufletească a cetățenilor. Istoria constată însă, că deodată cu această operă folositoare, ordinele și congregațiile au urmărit cu tenacitate și scopuri de *prozelitism fanatic* și acțiunea lor de convertire a zdruncinat în unele țări pacea și liniștea religioasă. România de ieri a înregistrat și ea asemenea mișcări păgubitoare pentru credința țării, care într'un moment dat a reacționat prin înființarea «Societății femeilor ortodoxe» și a altor instituții de luptă.

Am arătat, că ordurile și congregațiile catolice, pot fi grupate după organizația lor în trei categorii. În cea dintâiu, a mănăstirilor independente una de alta intră: benedictinii, clunyenii, cisterții, piariștii, premontrenzii, etc. În a doua de organizație *provincială*, sunt: franciscanii, dominicanii, și a. m. d. Iar în cea *generală*: iezuiții, lazariștii, redemptoriștii, etc. Privind această grupare,

1. Dr. E. *Sehling*, Kirchenrecht Leipzig 1908, p. 127.

vedem că în țara noastră avem ordine și congregații din toate trei categoriile, moștenite în mare parte prin unirea provinciilor surori.

e. Situația de drept a ordurilor și congregațiilor religioase

Situația lor de drept rămăsese tot cea veche, incompatibilă cu suveranitatea Statului nostru. Legea vine acum s'o reglementeze potrivit împrejurărilor schimbate, mai ales și din motivul, că unele orduri și congregații nu se grăbeau de loc la adaptarea ce se impunea dela sine.

Înainte de toate, legea stabilește principiul, că ordinele și congregațiunile nu pot ființa, decât pe lângă o organizație limitată la frontierele țării. În al doilea rând se cere, ca șefii și membrii lor să fie cetățeni români și să locuiască aici. Toți aceia, cari nu vor îndeplini aceste condițiuni sunt obligați să părăsească ordinul sau congregația, căreia aparțin în cuprinsul Statului nostru. A treia condiție importantă este, că veniturile ordurilor și congregațiilor trebuie să fie întrebuințate potrivit stipulației din art. 8 al legii prezente. În aceste condiții, Statul recunoaște ordurile și congregațiunile existente astăzi pe teritoriul lui, însă declară, că mănăstiri și case noi nu se mai pot înființa, decât cu autorizația Guvernului. Iar în ce privește creierea de noi ordine și congregațiuni legea enunță, că aceasta se va putea face tot numai cu aprobarea Guvernului. Prin urmare, fără a merge atât de departe ca alte țări, cari nu admit sub nici un cuvânt înființarea de noi ordine și congregații, Statul nostru este mai liberal când le dă libertatea de constituire, temperată exclusiv de autorizarea Guvernului, un act firesc și de suveranitate, chemat să aprecieze justificarea noiei creațiuni și potrivirea ei cu interesele Statului.

Legea în fine vorbește și de averea cultelor dispărute, declarând, conform unui principiu consacrat de veacuri, că ea revine de drept Statului.

Cu privire la asociațiile religioase obișnuite și a funcționării lor, art. 35 prevede, că ele stau sub regimul *dreptului comun* relativ la asociații în genere și a intru-

nirilor publice. Aceasta este norma generală în toate Statele, așa încât nu e nevoie să aducem motivări mai largi.

f., Problema „Patronatului“

O altă chestiune fundamentală, de care se ocupă legea este aceea a *Patronatului*. Este o instituție de drept, specifică Bisericii romano-catolice, și care existând în monarhia austro-ungară, ni s'a transmis și nouă prin provinciile unite. Ea diferă esențial de *dreptul ctitoricesc* cunoscut în Biserica ortodoxă. Aici el își are origina în sentimentele de pietate, pe cari creștinii evlavioși din epoca creștinismului antic le exprimau prin zidiri și restaurări de biserici și prin înzestrarea lor cu mijloacele necesare de funcționare. În schimbul acestor sacrificii, li se recunoște unele privilegii, fie în ce privește administrarea averii, fie în instituirea slujitorilor bisericești. De aceea găsim în legiuirea lui *Justinian* novela 123 care spune: «Cine va zidi biserică și pe preoți îi va înzestra, acela are dreptul de denumire al preoților». Dar această novelă n'a fost recunoscută de Biserică, fiindcă ea era în contazicere și cu canoanele și cu practica veche, după care instituirea preoților intra în sfera de drept a episcopilor.

Biserica orientală învață că binefăcătorilor ei, deci *ctitorilor*, nu le revine prin fapta lor vre-un drept pozitiv, ci numai o cinstire deosebită, dându-li-se întâietatea șederii în biserică precum și în alte adunări și afaceri economice-bisericești. ¹⁾

Invățăatul canonist *Milaș* privește dreptul ctitoricesc în forma lui veche, putând fi subiecte ale lui, atât persoanele fizice, cât și cele juridice cu privilegiul de a prezenta episcopului pe clericul ce urmează să fie instituit la biserică întreținută de ctitor, dar în definitiv condiționând exercițiul acestui drept de autoritatea episcopală. *Milaș* declară însă, că astăzi în Biserica orientală dreptul de ctitor cu privire la administrarea averii bisericești se exercită de epitropiile parohiale; iar acela de a recomanda

1. *Mitropolitul A. Șaguna*. Compendiu de drept canonic. Sibiu 1868 p. 267—68.

pe preot și pe ceilalți slujitori ai Bisericii respective, se exercită de comunități prin adunările electivă.¹⁾

În Biserica apuseană, *patronatul* pornește din imperiul Francilor în strânsă legătură cu *dreptul feudal*. Tot ceea ce trăia pe teritoriul seniorului, deci și biserica cu rosturile și personalul ei, sta sub autoritatea lui exclusivă. A trebuit să treacă vreme, până când papalitatea a putut schimba această concepție în sensul, că Domnul feudal n'are dreptul de a constitui el beneficiile bisericesti, adică de a numi personalul, ci numai privilegiul de *prezintare* înaintea episcopului, care el face numirea și consacrarea. Astfel dintr'un drept obiectiv, patronatul s'a transformat într'unul spiritual (*jus spirituale annexum*). Aceasta este doctrina Bisericii catolice. În sens juridic, patronatul înseamnă, suma drepturilor și obligațiilor, ce revin unei persoane fizice sau morale, față de o Biserică sau un oficiu al ei, pe temeiul unui titlu de drept special, care însă nu-și are rădăcina într'o situație ierarhică.²⁾

Patronatul *catolic* are o serie întreagă de forme, cari nu ne interesează aici. Este însă necesar să se spună, că după învățătura Bisericii apusene, dreptul de patronat nu-l pot dobândi de cât membrii ei (fie ca persoane fizice sau juridice), fiindcă natura lui e *spirituală*. În practică însă lucrul s'a schimbat radical, căci aproape în toate țările se întâlnesc ca posesori ai dreptului de patronat, protestanți, ovrei (prin plenipotențiați catolici), comune, orașe, Statul însuș și Domnitorii, aceștia doi din urmă însă nu pe temeiul suveranității, ci ca persoane de drept privat.

În *Ungaria*, dreptul de patronat al Regelui era foarte larg, căci el putea dărui patronate ori cui, putea să le ia din mâna unui episcop, și avea libertatea să-l treacă, prin devoluțiune, asupra sa, ori de câteori posesorul lui nu făcea uz de dreptul prezintării în termen reglementar. Unii scriitori afirmă, că nici Papa nu putea acorda cuiva dreptul de patronat, de cât cu învoirea Regelui ungar.³⁾

Ca patron suprem al Bisericii catolice, Regele Ungariei exercitând acest drept, nu prin vre-o cesiune papală, ci în temeiul prerogativelor regale, deci într'o con-

1. Vezi Miłaș *Dreptul bisericesc oriental*, București 1915, p. 439-42.

2. D. E. Sehling, o. c. p. 73.

3. Kosutány I. *Drept bisericesc (ungurește)* Cluj 1906 p. 397.

cepțiune juridică ce nu se întâlnea aiurea, înființa și desființa Mitropolii, Episcopii, Abații, etc. le înzestra cu domenii întinse, atât pe acestea cât și pe titularii lor, ceea ce-i dădea dreptul să-i numească el însuși, dar tot cu aceiaș putere putea să și revoace donațiunile făcute sau să le schimbe destinația. *Fondul religiosar și de studii*, ca creațiuni de Stat, erau de asemenea patronate de Rege. O parte a acestor fonduri a revenit de drept Statului nostru, și deodată cu aceasta am moștenit și sarcinile de patronat asupra unui număr de 169 parohii, cum ne lămurește expunerea de motive a D.-lui *Ministru Alex. La-pedatu*¹).

S'a pus deci, în mod firesc întrebarea, dacă patronatul acesta trebuie menținut ori nu? Având în vedere de o parte, că el este străin atât de viața cât și de tradiția juridică a Statului și poporului românesc, iar pe de altă parte că el creiază o situație privilegiată pe seama unor Culte, ceea ce contrazice principiului de egală protecțiune fixat în noua Constituție, s'a hotărât ca instituția *patronatului* să fie desființată. Această măsură se impunea și prin altă considerație. Se știe anume, că patronatul de sens *catolic*, a fost octroat și Bisericii românești din *Bucovina*, printr'o deciziune a Impăratului Iosif al II-lea, care cerea, ca fiecare Biserică să-și aibă patronul ei. Scopul era transparent, ca Biserica întreagă să intre sub conducerea Statului prin *Fondul religiosar*, al cărui patron se constituise împăratul. Aceasta o spune limpede *Regulamentul duhovnicesc* din 1786 când enunță: «Domnul țării», purtătorul de grije pentru binele obștesc este totodată și *protectorul* Fondului religiosar. Administrarea, conservarea și întrebuințarea mijloacelor Fondului în folosul preoțimii și al școalei, precum este și menirea lui, *depinde în toate de înaltele dispozițiuni ale protectorului său*²).

Situația aceasta de încătușare a Bisericii, prin instituția patronatului nu mai putea dăinui în Statul românesc și deaceia, deodată cu autonomia Bisericii ortodoxe din întreg cuprinsul țării, legea de unificare prin art. 32 declară, că drepturile și obligațiile de *patronat*, existente azi în Biserica orodoxă română, sunt și rămân desființate.

1. Vezi proiectul de lege cu expunerea de motive în Anexă.

2. Iancu Nistor, Istoria Fondului bisericesc din Bucovina, Cernăuși, 1921, p. 24.

Codificând acest punct de vedere principiar, Statul nu este decât consecvent cu sine însuși, când vine acum și desființează patronatul și în ceea ce privește *Biserica apuseană*. Un ultim argument ni-l dă de altfel chiar noul *Corpus juris canonici* al Papei Benedict al XV-lea, care stabilește, că de acum înainte nu se mai poate crea nici un fel de patronat în cuprinsul Bisericii catolice.

Lichidând această situație proiectul de lege enunță, că Bisericile, casele parohiale și dependențele lor, întru cât cărțile funduare le arată ca aparținând comunităților bisericești, rămân în proprietatea lor. În celelalte cazuri — adăogă expunerea de motive — dispune de ele patronul a cărui proprietate sunt.

Capitolul al doilea al legii, se încheie cu dispoziția privitoare la limba de corespondență între autoritățile Statului și diferitele Culte, stabilind, că această limbă este cea *română*. Prin ea, se dă confirmarea de *drept* unei situații de *fapt*, înlăturându-se eventualitatea oricărui echivoc din viitor.

C) Relațiunile dintre Culte

O altă problemă mare pe care legea își propune s'o rezolve este aceea privitoare la *relațiunile dintre culte*. Ea cuprinde trei chestiuni importante: 1. *Trecerile religio-nare* 2. *Situația averii bisericești în cazul trecerilor* și 3. *Religiunea copiilor*.

Nevoia regulării raporturilor *inter-confesionale* de către Stat, se justifică prin *deosebirea* de doctrină a diferitelor Culte, care în mod firesc provoacă între ele nu numai discuții și controverse teoretice, dar adeseori și agitațiuni pronunțate cu repercursiuni dăunătoare asupra păcii din societate. Pentru a evita sau măcar a stăpâni aceste conflicte, este logic să intervină un al treilea factor neutral, străin de asemenea frământări și desigur, că acela nu poate fi decât Statul. Pentru a reuși, singura platformă justă pe care o poate alege, în soluționarea raporturilor de drept dintre Culte, este aceea a *parității*. Ea înseamnă, că se asigură cultelor o *egalitate* deplină în raport cu Statul și în raport cu ele înșile. În special, se garantează *onoarea* confesională, *integritatea* cultului, *menținerea sta-*

tu-lui quo al confesiunilor cu împiedecarea prozelitismului, reglementarea trecerilor și religia copiilor și în sfârșit garantarea *averii*.

a., Trecerile religioase

Din principiul protecțiunii *egale*, rezultă în mod firesc datoria Statului de a reglementa el diferitele probleme, ce se ivesc sub aspectul relațiilor interconfesionale și a stabili echilibrul, care s'ar putea tulbura la fiecare pas, dacă păzirea lui s'ar lăsa la discreția Cultelor. Astfel este problema *trecerilor religioase*. Constituția garantând libertatea de conștiință, fiecare cetățean — zice legea — are dreptul să aparțină oricărui Cult sau asociații religioase, recunoscute de Stat. Consecința acestei libertăți de conștiință este dreptul de a trece dela un cult la altul, sub formele și în condițiunile pe cari le prevede legea prezentă. De acest drept însă, nu se poate face uz decât la vârsta de 18 ani împliniți și numai în deplina stăpânire a facultăților intelectuale. În ce privește femeile se admite o excepție, anume dacă sunt măritate, pot trece și sub vârsta de 18 ani. Relativ la *formele* de îndeplinit cu prilejul trecerii, legea caută să le simplifice cât mai mult față de ce era d. p. în sistemul unghuresc. Legiuirea maghiară a tratat sistematic și foarte amănunțit, atât problema trecerilor cât și aceia a religiunii copiilor, în legile 53 din 1868, 32 din 1894 și 43 din 1895, cum și în numeroase ordonanțe de executare. Nu e locul să le analizăm aici, ci ne mărginim să spunem întâiu, că ele nu garantau cultelor o egalitate perfectă, întrucât d. p. copiii părinților de religiune *catolică*, dar de diferite rituri, trebuiau să urmeze fără deosebire de sex ritul căruia aparținea părintele. Astfel concret: copiii unei mame *greco-catolice române*, măritată cu un *ungur* romano-catolic, erau socotiți toți fără deosebire de sex ca romano-catolici. În al doilea rând, formalitățile de trecere erau prea complicate, cu prezintări îndoite în termen de 14 zile și în fața alor 2 martori la preotul căruia aparținea. Refuzul preotului de a lua act de declarația făcută, îndreptăția pe martori să dea ei certificat, care se înmâna preotului

nouei confesiuni adoptate. Acesta la rândul său anunța pe preotul, a cărui biserică a fost părăsită de declarant.

Legiuitorului nostru părăndu-i-se greoi acest sistem, s'a alăturat celui austriac, mai simplu și mai rațional. Astfel, oricine dorește să treacă la alt cult, se va prezenta la ofițerul stării civile din comuna sa, însoțit de doi martori, anunțându-și intențiunea de trecere. Ofițerul stării civile dresează proces-verbal despre această declarație și semnat de cel interesat ca și de martori, îl trimite în copie, în termen de opt zile, preotului căruia aparține declarantul. Dacă în termen de 30 zile, autorul declarației nu revine asupra ei, trecerea se consideră dela această dată, ca făcută de plin drept. Ofițerul stării civile anunță apoi trecerea, atât preotului cultului părăsit cât și aceluia la care a trecut, făcând bineînțeles și în registrele oficiale modificările necesare.

Revenirea asupra declarației de trecere se face cu aceleași formalități. Ele se aplică și acelor, cari părăsesc un cult, fără a adopta altul din cele recunoscute.

Simplificarea constă în faptul, că cetățeanul este obligat numai la o *singură* declarație, făcută și aceasta înaintea ofițerului stării civile. Restul formalităților nu-l mai privește. Legea nu vorbește nimic despre cazul *tre- cerilor în massă*, cari s'au ivit în trecut adeseori, iar astăzi încep a deveni și mai trecvente. Formalitățile de îndeplinit în asemenea împrejurări ar trebui să fie și mai simple, căci e vorba de o manifestație de opinie publică care n'are nevoie să fie certificată în chip individual cu prezența celor doi martori.

În fine legea are o restricție de ordine, anume: obligă pe cetățeanul care și-a părăsit Cultul, să-și îndeplinească toate sarcinile materiale, scadente în momentul ieșirii de plin drept, față de cultul căruia a aparținut.

b. Trecerile în massă și soarta averii bisericesti.

O chestiune foarte însemnată este *situața averii bisericesti* în cazul trecerilor în massă.

Prin ea se pune în discuție marea întrebare despre *natura de drept a averii bisericesti*. În special problema *subiectului* proprietății ecleziastice a frământat în toate

timpurile și la toate confesiunile, atât pe canoniști cât și pe juriștii cei mai de seamă, lansându-se diferite teorii și doctrine. Astlel avem: 1., teoria *proprietății divine*, derivată din interpretarea riguroasă a canoanelor, după care tot ce dobândește Biserica constituie *averea Domnului*. 2., teoria proprietății *săracilor*, pentru cari ar fi menită, 3., teoria proprietății *beneficiantilor*, adică a Clerului 4., teoria proprietății *Statului*, 5., teoria proprietății *Bisericii generale*, 6., teoria proprietății *papale*. 7., teoria proprietății *instituțiilor bisericești* ș. a.

Fără a intra în analiza științifică a acestor teorii, ne vom mărgini la doctrina și practica de azi a Bisericilor din România. Mai întâi *Biserica ortodoxă*.

Teoria proprietății divine, este căzută în desuetudine din punct de vedere juridic. Dreptul și legislația nu pot opera cu noțiuni *metatizice*. Greșala teoriei rezidă în confundarea *proprietății* cu *scopul averii bisericești*. La noi o susținuse fericitul mitropolit *Andrei Șaguna* în manualul său de drept canonic, dar pe urmă a părăsit-o și el prin votarea *Statutului organic*.

În epoca creștinismului primitiv, când bisericile existau numai în orașele episcopale, averea era socotită ca aparținând acestora, chiar după ce începuse și la sate înființarea de Biserici. Cu timpul înmulțindu-se aceste Biserici, s'a ivit nevoia de-a le atribui, pentru întreținere, o parte corespunzătoare a averii *diecezane* și astfel s'a produs separația de drept în avere *parohială* și *diecezană* încă de prin veac. V-lea.¹⁾

Evoluția a mers în acest sens, proprietară a averii putând fi Biserica *generală*, *diecezană* și *locală* (parohială). I. P. S. S. Nectarie, care tratează chestiunea foarte documentat sprijinit pe-o bogată literatură, ține să facă o distincție între *Biserica parohială* ca instituție în sine și *comuna parohială*, afirmând că amândouă pot fi subiecte ale proprietății bisericești. Însă distincția aceasta nu ni se pare justificată, deoarece dreptul nu poate acorda unei Biserici singuratice ca atare și fără credincioși, personalitate *juridică*, care îndreptățește la achiziție de

1) cf. Mitropolitul *N. Cotlarciuc*. Persoana morală a averilor bisericești în Bis. ort. română pe 1922 pag. 564 și urm.

bunuri. Invocarea *mănăstirii* ca argument ni se pare nepotrivită, deoarece ce aici există o comunitate a *călugărilor* organizată în mod exterior, deci după norme de drept stabilite de legiuirea Statului. Cu această rezervă, concluziunile I. P. S. Sale sunt juste, când enunță, că subiecte de drept ale proprietății bisericești, sunt Mitropoliile, Arhiepiscopiile, episcopiile, protopopiatele, mănăstirile, parohiile, și comunitățile religioase. (p. 576). E necesar însă să subliniem mai ales constatarea principiară, ce-o face I. P. S. Sa când spune textual, că «*astăzi de asemenea, o biserică poate fi trecută din proprietatea unei conșesuni în proprietatea alteia*». (p. 570).

Vechiul *Statut organic* al Bisericii ortodoxe din Transilvania, consacra principiul, că subiect al proprietății bisericești este fie care parte constitutivă a Bisericii: parohia, protopopiatul, mănăstirea, eparhia și mitropolia, urmând să-și administreze și să dispună în mod independent de averile proprii. Principiul este exprimat în *dreptul de buget* al fiecăreia.

«*Regulamentul pentru administrarea afacerilor epitropești*», ne învață limpede când zice în art. 1. *Parohia*, protopopiatul, eparhia și mitropolia, administrează toate *averile lor* bisericești, școlare și fundamentale în mod *autonom*, pe temeiul Statutului organic și al regulamentului prezent... sub controlul și inspecțiunea autorităților superioare». O singură rezervă face art. 6 care spune, că e nevoie de *aprobarea* autorităților superioare, în cazul *vinderii* sau *grevării* averii imobiliare¹⁾.

Noua lege de unificare a Bisericii Ortodoxe, ca și Statutul ei, au menținut această concepție. De altfel ea poate fi verificată și cu marele canonist *Milaș*, care declară, că «*dreptul Bisericii orientale desemnează fiecare Biserică locală în parte, ca subiect al proprietății asupra acelor părți ale averii generale a Bisericii, cari se obțin prin donație, moștenire testament, sau într'alt chip. Fiecare Biserică locală în parte, are toate drepturile unui posesor de drept și reprezintă pentru sine singură și față de un al treilea, o persoană juridică*». *Milaș* afirmă, că în practică doctrina aceasta s'a încetățenit așa de adânc, încât se

1. Protocolul Congresului național. bis. pe 1897 p. 164

interzisesse Episcopilor întrebuițarea averilor unei Biserici pentru scopurile alteia, chiar și în cazul, că amândouă s'ar fi găsit în *aceeaș* eparhie¹⁾. Aceasta ne dovedește iarăș, că proprietara averii nu era Biserica *generală*, ci comunitatea religioasă *locală*.

c., Biserica greco-catolică

Doctrinarii ei susțin teoria proprietății Bisericii *generale*, cu dreptul de administrator rezervat Episcopilor, cari singuri decid și în cazuri de înstrăinare a bunurilor. Ei pretind, că averea bisericească susținând scopuri *generale* și *speciale*, când o instituție cu scop special încețază, averea ei nu trece în proprietatea Statului, ci revine Bisericii întregi, care o întrebuițază pentru interesele ei *generale*²⁾.

Dealtfel suntem siliți să constatăm, că în lucrările canoniștilor nu găsim nimic precis relativ la subiectul de drept al *proprietății* bisericești, căci aproape toți insistă mai mult asupra *administrării* bunurilor. În asemenea condițiuni, vom face apel la hotărârile celor trei *Concilio* *provinciale* ale Bisericii unite, cari sunt organele ei legiuitoare, și astfel normele aduse de ele constituie însuș dreptul în vigoare.

Conciliul provincial din 1872, constată, într'una din hotărârile sale, că «în timpurile primitive ale Bisericii toate averile și veniturile Bisericii *diecezane* formau un tezaur *comun*, din care Episcopul dă subsistență clerului și altor lipsiți». Mai târziu însă, după ce Biserica fusese înzestrată cu bunuri imobile, s'a produs o separație a averii *diecezane* de cea *locală*³⁾.

Al doilea Conciliu provincial din 1882, elaborează un *Statut* cu privire la administrarea averilor bisericești și școlare. Specificând categoriile de averi, cum sunt casele parohiale, bisericile, pământurile, drepturi regale, fonduri și fundațiuni, cere ca fiecare *parohie* să pregătească inventar și extrase din *cărțile funduare*, menite să arate cine este

1. cf. Dreptul Bisericii orientale, p. 427.

2. cf. *Dr. I. Rațiu*, Instituțiunile Dreptului Bisericesc. Blaj, 1877. pag. 670, 676, 690.

3. cf. Actele Conciliului provincial din 1872. Blaj. 1886. p. 63-64.

proprietarul lor. Administrarea lor este încredințată *curatorilor parohiali* sub controlul preoților. Statutul în art. 5. prevede, că înstrăinarea, vinderea sau grevarea averilor bisericesti nu este admisă decât în cazuri importante cu aprobarea *Papei*. Pentru vinderea bunurilor mici, autorizația o dă *Episcopul* diecezan: (cf. Actele Conciliului provincial din 1882. Blaj. 1886. p. 180—184). Vedem deci, că al doilea Conciliu a evoluat apropiindu-se, în ce privește proprietatea, de teoria *institutiunilor*.

Al treilea Conciliu provincial ținut în 1900, se declară limpede pentru teoria instituțiilor. Căci iată ce spune în hotărârile sale: «*Comuna bisericască, care ar avea voie să ridice biserică nouă, va fi datoare a așterne ordinariatului plan și preliminar, arătând că dispune de mijloacele materiale pentru edificare, că dispune de loc propriu pentru edificare, intabulat pe comuna bisericască*»¹).

Cu alte cuvinte, organul legiuitor al Bisericii unite, consacră principiul, că proprietara averii parohiale este comuna bisericască și nu Biserica generală. Și este important să se vadă, că legiuitorul eccleziastic nu scoate criteriul subiectului proprietății din canoane ori alte doctrine bisericesti, ci-l derivă din domeniul *dreptului de Stat*, enunțând, că *proprietarul averii bisericesti este acela, pe care-l arată instituția de Stat a cărților funduare*. În speță Conciliului provincial precizează, că subiectul de drept al proprietății averii parohiale este comuna bisericască.

3. Biserica romano-catolică

În Biserica apuseană nu este o doctrină unitară cu privire la subiectul proprietății bisericesti. Toate teoriile menționate de noi au aderenți și susținători. Astfel teoria proprietății *divine* (Van Espen, Walter, Seitz, Winkler etc), teoria proprietății *papale* (Felinus, Flaminius, Parisius), teoria proprietății Bisericii *generale* (Hirschl, Vering, Maas, Gh. Philips²) în teoria proprietății *de Stat* sau *publicistică* (Hugo Grotius, Hobbes, Rousseau, Republica franceză de azi), teoria *lipsei de subiect* (Becker, Brinz, Dietzel) în senzul

1. cf. Actele Conciliului provincial din 1900. Blaj. 1903. p. 106.

2. Du droit ecclésiastique dans ses principes généraux. Paris, 1855. vol. II. p. 427.

căreia pot exista drepturi și fără subiect, averea bisericăscă intrând în această categorie, ca având un scop determinat (Zweckvermögen), teoria proprietății *comunei bisericesti* (susținută de juriști catolici), teoria proprietății *clerului* (Sarmient, canoniștii evului mediu), teoria proprietății *instituțiilor bisericesti*, teorie întemeiată de învățatul *Schulle* și foarte răspândită astăzi¹⁾.

După dreptul comun *catolic*, diferitele instituțiuni cum este parohia, mănăstirea, dieceza, biserica, beneficiul, sunt persoane juridice și deci subiecte ale proprietății bisericesti. În astfel de condițiuni, nu se poate menține concepția despre așa numitul *dominium successionis* al Bisericii generale, după care dispărând un subiect de drept inferior, averea ar trece asupra Bisericii generale, cum tot așa trebuie să cadă și teoria despre dreptul *suprem* de proprietate (*dominium eminens*) al Bisericii întregi și dreptul *interior* al diferitelor instituții.

În materie de proprietate, fiind vorba, din punct de vedere juridic, numai de raporturi de drept civil, chestiunea nu poate fi privită decât exclusiv sub aspectul dreptului civil. În consecință *corporatiunile și fundațiunile* sunt singurele instituții, cari intră în discuție sub raportul dreptului de proprietate²⁾.

Scriitori catolici *maghiari* de seamă, declară că problema proprietății bisericesti, în Ungaria mai ales, trebuie privită în aspectul *istoric* și nu în cel juridic, căci origina proprietății este diferită. De aceea, în fiecare caz urmează să fie cercetate, atât împrejurările istorice, cât și cele juridice, spre a se stabili cine este proprietarul unei averi bisericesti.³⁾ Deci și ei se afirmă, ca partizani ai teoriei instituțiunilor, fiind însă să accentueze, că proprietarul averilor bisericesti, izvorâte din donație *regală* (și așa era aproape întreagă averea imobilă a Bisericii catolice) este exclusiv Statul. De aceea conchide, că numai Statul este în drept să reglementeze prin lege soarta averii bisericesti catolice.⁴⁾

1. vezi și Herzog, Realencyclopädie für protestantische Theologie und Kirche. Stuttgart. 1857. vol. VII. p. 639.

2. cf. Dr. „E. Sehling, Kirchenrecht p. 111—12.

3. cf. Kosutany I Az egyhazi vagyon tulajdonyogának alanyáról Magyarországon. Budapesta. 1897 p. 91.

4. Idem ibidem p. 94

4. Biserica protestantă

În Biserica protestantă este recunoscut principiul general, după care subiectul de drept al averii bisericești este *comuna bisericească*.¹⁾

Concepția aceasta se prezintă de altfel ca o urmare logică a însăș *organizării* Bisericii, întemeiată pe ideea *comunei bisericești*. Dovada ne-o dă, între altele, chiar Constituția Bisericii evanghelice *săsești*, care în art. 41, vorbind de obligațiunile epitropilor (Kirchenväter) spune, că ei sunt datori să poarte grijă de toată *proprietatea* mobilă și imobilă a *comunei bisericești*. Asemenea art. 44 prevede că *presbiteriul* este dator să păstreze, să sporească și să administreze conștiincios averea bisericească, parohială, școlară și a săracilor. În fine art. 60 recunoaște *adunării parohiale* (Gemeindevetretung) dreptul de a grevă, transforma și arenda avera bisericească imobilă, de a dobândi și vinde bunuri ale comunei bisericești. Pentru asemenea acte juridice, art. 62 cere și încuviințarea Consistoriului, deci ca și vechiul statut organic al Bisericii ortodoxe din Ardeal.

Biserica *reformată maghiară* susține — prin savantul ei episcop Dr. Gheorghe *Bartok* — o teorie mult mai avansată, pe care am putea-o numi *etatistă*. Iată ideile lui în adevăr remarcabile. Avera bisericească are trei izvoare: averea comunei bisericești, impozitul comunității și subvenția de Stat. În baza subvenției ce-o acordă, Statul exercită un *drept de control* asupra averilor bisericești. Cât timp îi revine *Statului* dreptul de a încuviința impunerea credincioșilor cu taxe, și la nevoie de a le încasa prin organele sale, este de datoria lui să ofere garanții suficiente credincioșilor, că aceste taxe nu vor întrece măsura stabilită și nu vor fi întrebuințate decât pentru scopurile indicate. Garanția o dă *supravegherea de Stat*, care trebuie să se extindă și asupra averii ce constituie *proprietatea* comunei bisericești. Avera comunei bisericești, nu este proprietate *privată*, căci biserica este o corporațiune *publică*, recunoscută de Stat și *privilegiată* de el, pentru motivul că servește interese publice. Astfel

1. cf. Dr. E. Sehling Kirchenrecht p. 111.

averea bisericească este proprietate *restrânsă*, fiindcă i s'a determinat precis *scopul* întrebunțării. Caracterul de drept al averii bisericești este *fundamental*. Dreptul de a vechiea, ca averea bisericească să fie folosită potrivit scopurilor ce le are, aparține *Statului*.

Se pune însă întrebarea: cine este proprietarul fundațiunii? Administratorii nu pot fi; aceia în favoarea cărora s'a constituit, deasemenea nu, căci ei sunt numai *beneficiarii*; dar nici însuș fundatorul, chiar dacă ar fi în viață, nu poate fi recunoscut proprietar, căci prin actul său gratuit, el a renunțat la proprietate în interesul scopului fundamental. Prin urmare, dacă persoane *fizice* sau *iuridice* nu pot fi *proprietare* ale fundațiunilor, trebuie să vedem pe proprietarul lor în acea *comunitate*, care cuprinde în sine și pe singuratici și corporațiunile. Această comunitate este *Statul*.

Astfel se prezintă fundațiunile al căror proprietar este dela început desemnat într'o corporație, cum ar fi comuna parohială, eparhia, mănăstirea ș. a. Aici proprietatea este mărginită de scopul fixat, a cărui respectare intră însă în atribuțiile *Statului*. Fără aprobarea lui nu se poate înființa nici o fundațiune. Iar dacă scopul fundației a încetat sau și-a pierdut caracterul obștesc, nu se poate tăgădui *Statului* acel drept, de a dispune fie revocarea fundațiunii, fie întrebunțarea veniturilor ei pentru alte scopuri publice.

Orice corporațiune, care și-a câștigat existența cu aprobarea *Statului*, poate fi desființată tot prin voința lui. El poate cere Bisericii reforme. Are dreptul să pretindă, ca Biserica să elimineze din organizația ei toate acele elemente, cari, din punct pe vedere de Stat, ar justifica însăș desființarea Bisericii. Toate schimbările în averea bisericească au să se facă de Stat, ori de Biserică cu aprobarea *Statului*.¹⁾ Acestea sunt doctrinele Bisericii istorice, cu privire la subiectul de drept al *proprietății* averilor bisericești.

Punctul de vedere al *dreptului unghuresc* nu se deosebește de ele, deoarece se pronunță în mod hotărît pentru teoria *instituțiunilor*. Iată cuvintele unui specialist:

1. cf. Dr. Gh. Bartók, Vallás és élet, Egyház és állam. Cluj 1906 p. 70 și urm.

«Subiectul de drept direct și cel mai apropiat al averilor bisericești, este acea Biserică, Mitropolie, Episcopie, capitolu, instituție, etc. în a cărei proprietate directă au trecut achizițiile legale și sunt introduse ca atari în cărțile funduare »¹).

1. cf. *Török Kálman*, în *Magyar jogi lexikon*, Budapesta 1900, vol. III pag. 185.

Pentru a învedera lipsa unei doctrine unitare în Biserica catolică cu privire la subiectul de drept al proprietății bisericești, vom cita un exemplu caracteristic. Potrivit invitației Ministerului de Culte, confesiunile și-au arătat în Memorii dezvoltate, observațiile relativ la proiectul despre regimul general al Cultelor. Ei bine, greco-catolicii și romano-catolicii sunt în plină contradicție de păreri unii cu alții. Așa conferința Episcopilor uniți din 9 Aprilie 1925 afirmă: „canoanele noastre nu socotesc parohiile ca persoane juridice de plin drept, și ca atari averile ce le aparțin, în realitate au de subiect nu comunitatea locală, ci episcopia, respectiv Episcopul”. Totuș episcopii propun următorul text de lege: „Bisericile (casele de rugăciuni) împreună cu toate averile lor rămân în proprietatea Cultului care le-a stăpânit mai înainte, chiar și în cazul că majoritatea ori chiar totalitatea unei comunități religioase ar trece la alt Cult”. Deci conferința Episcopilor nu este sigură, dacă proprietarul averii bisericești este Episcopul sau Cultul, căci îi desenează pe amândoi deodată. În memoriul său din urmă dela 16 Ianuarie 1926 No. 330, conferința episcopească reluând chestiunea opinează astfel: „Personalitatea juridică a parohiilor noastre, și prin urmare dreptul lor de proprietate, este o personalitate juridică sui generis, supusă întru toate jurisdicției Episcopului, care în sensul canoanelor bisericii noastre, este în definitiv singurul subiect al întregii proprietăți bisericești din cuprinsul Eparhiei sale”. Ar urma deci să credem acum, că doctrina oficială a Bisericii greco-catolice, prezintă pe Episcop ca proprietar al averii bisericești.

Biserica romano-catolică, este și mai nesigură în această chestiune, de oarece ea înădățișează pe rând diferite teorii. În cel dintâi Memoriu din 1925, semnat de reprezentanții episcopali ai celor patru eparhii din Ardeal, se zice: „proprietarii bisericilor și ai averilor bisericești la noi catolicii, nu sunt credincioșii (ca la protestanți), ci Biserica catolică”.

În al doilea Memoriu din 14 Ianuarie 1926, prezentat numai de Episcopul Majláth, în numele statusului catolic, avem o nouă doctrină, diametral opusă celei dintâi (probabil impusă de structura specială a Statusului!) formulată astfel: „În caz de treceri dela o religie la alta, averea întregă a comunității religioasă rămâne în proprietatea comunei respective, și dacă ea s'ar desființa cu totul revine totalității Bisericii respective”. Prin urmare, Biserica romano-catolică din Ardeal, susține două teorii, absolut contradictorii.

În sfârșit să vedem și părerea arhiepiscopiei catolice din București. În Memoriul din 3 Aprilie 1925, arhiepiscopul Alex. Cisar enunță: „Proprietatea bisericilor (caselor de rugăciuni) și a averilor bisericești, afară de fundațiuni cu menire specială și afară de prorietațile unei alte persoane juridice ale aceleiași confesiuni, aparține comunităților”.

Lămurind, prin aceste expuneri, natura de drept a proprietății bisericești, ni se prezintă destul de clară și soarta ei în legătură cu trecerile religioase în massă. Problema aceasta a fost pusă de altfel chiar în *Parlamentul unguresc* și modul cum s'a propus soluționarea ei acolo, constituie unul din cele mai tari argumente pentru teza noastră. Anume în 1875, Parlamentul însărcinase o comisie, aleasă din sânul său, să redacteze un proiect de lege despre *exercițiul liber al religiunii și al egalității confesiunilor*. Comisia și-a îndeplinit mandatul, prezentând un proiect din 30 articole. Articolul 13 tratează chestiunea ce ne preocupă pe noi și iată cum înțelege s'o rezolve. *Dacă comuna bisericească părăsește în întregime confesiunea veche, edificiul bisericii și casa parohială încă trece cu ea. Dacă cei trecuți la altă confesiune, formează numai $\frac{1}{3}$ (o treime) a tuturor credincioșilor unei parohii, averea bisericească iarăș se împarte proporțional între cei plecați și cei rămași. Se exceptează însă clădirea bisericii și locuința parohială, cum și acele averi despre cari se dovedește, că derivă din munca membrilor rămași în vechea confesiune.*

Dacă credincioșii unei parohii nu trec la una, ci la mai multe confesiuni, atunci, în lipsă de înțelegere, împărțirea averii bisericești se face după principiile amintite,

Rezumând constatăm, că Biserica catolică din România, solicitată de Stat, susține în chestiunea importantă a subiectului proprietății bisericești nu mai puțin de 4 teorii : a) teoria Episcopului, b) teoria Cultului, c) teoria Bisericii generale și d) teoria comunei parohiale.

Aceeaș lipsă de unitate o manifestă Biserica catolică din țara noastră și cu privire la problema Patronatului. Astfel pe când Mitropolia Blajului consimte la desființarea patronatului (Memoriul din 9 Aprilie 1925), precum o face aceasta și Arhiepiscopul Alex. Cisar, romano-catolicii din Ardeal protestează contra acestui act „căci confiscă pe nedrept drepturi câștigate, și ar da prilej autoritășilor să se amestece în viața lăuntrică a comunitășilor bisericești, de pildă acolo unde vr'o comunitate patronă poartă cheltuelile susținerii bisericii și parohiei” (Memoriul din 14 Ianuarie 1926). Deci Episcopul Majláth vroește să fie menșinut patronatul, chiar în ciuda dispozițiilor din *corpus juris canonici* al Papei Benedict XV, care-l desființează. Mai mult, cele 4 Eparhii catolice din Ardeal, prefind menșinerea obligașunilor patronale legate de proprietăși, fără considerare la religia proprietarului.

având să fie evaluată atât clădirea bisericii, cât și casa parohială.¹⁾

Aceeaș teorie o susține și episcopul Bisericii reformate maghiare *Dr. Gh. Bartók*, care în lucrarea menționată spune, că dacă numai o parte a credincioșilor ar trece la o altă confesiune, este just și atunci să li se dea o cotă proporțională din averea bisericii. Cum lui Bartók i se pare, că problema are multe laturi și controverse, conchide în mod categoric, că rezolvirea ei este de competența *Corpurilor legiuitoare de Stat*²⁾.

Ținând seama de toate aceste fapte precise și importante, luate din domeniul acelor Biserici ardelenene, cari astăzi sunt interesate și pe cât se vede cu prezumția de-a fi lezate în drepturile lor prin noul proiect al cultelor, este ușor să înțelegem, că legea noastră nu creiază nici o inovație juridică, când stabilește în art. 40 că, — în afară de fundațiunile cu personalitate juridică distinctă, — averile bisericesti, inclusiv bisericile (case de rugăciuni), constituie proprietatea comunităților religioase locale. Această normă de drept se prezintă de altfel și ca o urmare logică a art. 11 care acordă parohiilor personalitate juridică, ca și tuturor părților constitutive ale Bisericii, cu dreptul de a dobândi bunuri cu titlul de proprietate și a dispune liber de ele³⁾.

Dar un fapt și mai concludent, vine să confirme în

1. *Beöthy Zsigmond*, A magyarországi protestans egyházra vonatkozó összes országos törvények. Budapest, 1876, pag. 77.

2. O. c. p. 82-83.

3. Ce este o „fundațiune”? Legea persoanelor juridice o definește astfel: „Fundațiunea este actul prin care o persoană fizică sau juridică constituie un patrimoniu distinct și autonom de patrimoniu său propriu și-l destină, în genere în mod permanent realizării unui scop ideal, de interes obștesc” (art. 66 al legii). Ce este asociațiunea? Legea zice: „Asociațiunea este convențiunea, prin care mai multe persoane pun în comun, în mod permanent, contribuțiunea lor materială, cunoștințele și activitatea lor, pentru realizarea unui scop, care nu urmărește foloase pecuniare sau patrimoniale”. (art. 31). Asociațiunea și fundațiunea sunt persoane juridice. Față de afirmația interesată, că și „minoritățile etnice ar fi persoane juridice, e bine să cităm constatarea eminentului jurist d. *Const. Disescu*, care în raportul său către Senat asupra legii persoanelor juridice spune, că minoritățile „nu sunt subiecte de drept. Drepturile le au minoritarii ut singuli, nu colectivitatea lor, căci ar fi să creăm germeii de Stat în Statul român”.

mod definitiv această teorie de drept. Este jurisprudența *Inaltei Curți de Casație și justiție*, stabilită în timpul din urmă într'un caz concret, ivit chiar în Transilvania. Iată speța. Locuitorii greco-catolici ai comunei *Vereșmort* din județul Maramurăș au trecut cu toții în 1924 la religionea ortodoxă. Noua comunitate ortodoxă fiind recunoscută de către Ministerul Cultelor, preotul ortodox a luat în stăpânire întreaga avere bisericească, ce-o posedase comunitatea unită. Dar preotul unit reclamă restituirea, printr'o acțiune de repoziție sumară și judecătoria din Sighet prin sentința sa No. 3398 din 14 Iulie 1924, admite acțiunea.

În urma recursului introdus la Inalta Curte de Casație și Justiție, aceasta în ședința din 16 Septembrie 1925, constatând că Judecătoria din Sighet a violat art. 36 din legea Inaltei Curți, admite recursul și anulează sentința instanței de fond.')

În motivare, Inalta Curte de Casație spune: «personalitatea juridică, capabilă de drepturi și obligațiuni a unei biserici o formează nu edificiul, care este locul de întâlnire al credincioșilor unei religii, nici averea, care este afectată pentru întreținerea ei, ci comunitatea credincioșilor aceleiași religii, cari găsesc în edificiu mijlocul de a-și manifesta credința lor, iar în avere mijlocul de-a o cultiva și întreține. Biserica propriu zisă și averea afectată ei din Vereșmort aparținând comunității locuitorilor din aceea localitate, credincioși religii greco-catolice, reprezentantul acestei religii era în drept a o administra atâta vreme, cât această comunitate religioasă există; **că însă întreaga comunitate a credincioșilor acestei religii trecând la religionea ortodoxă, IPSO FACTO biserica (edificiul) și bunurile afectate întreținerii ei, trebuind a servii manifestării și cultivării religii adoptate de comunitatea credincioșilor căreia aparține — au trecut în administrațiunea reprezentantului religii ortodoxe, adică a bisericii**

1. Decizia No. 2110-925. (Vezi dosarul No. 2106-1925). Consilierii, judecători, au fost: Dr. E. Mandicevski, Dr. N. Stănilă, Dr. N. Vecerdea, Dr. V. Șandor și V. Bălășescu, deci aproape toți din provinciile alipite, cunoscători ai problemei.

ortodoxe, care a luat în posesiune averea ce i se cuvenea în primăvara anului 1924¹⁾

Odată lămurită această chestiune principiară atât din punct de vedere științific, cât și al jurisprudenței, se desfac dela sine dispozițiile, prevăzute de lege, privitoare la situația proprietății în cazul celor două categorii de treceri. Anume: când *toți* credincioșii unei parohii trec la alt cult, Biserica, casa parohială cu întreaga avere a comunității devin proprietatea comunității celei noi, la care s'a făcut trecerea. Iar când trecerea se face numai de *majoritatea* membrilor unei parohii, averea comunității se împarte *proporțional* cu numărul membrilor rămași și trecuți.

Legea face o rezervă numai în ce privește Biserica

1. Este interesant să cunoaștem și părerile comisiei juridice, instituită de Ministerul Cultelor, pentru studierea chestiunii proprietății averii bisericești. Această comisie, alcătuită din juriști de mâna întâi, în frunte cu D. Gheorghe Plopu, președinte la Înalta Curte de Casație și fost consilier la Curtea de Casație din Budapesta, a elaborat un studiu temeinic, din care extragem următoarele constatări importante. La întrebarea cui aparține biserica (edificiul) în cazul trecerii credincioșilor la altă religie, comisia răspunde: „Un proiect de lege prezintă dietei maghiare în sesiunea din 1877—1875 prevede pentru cazul ce ne interesează, că nu numai averea parohială, ci și biserica și casa parohială se cuvine noii confesiuni. Comisia este de părere a se face o lege în acest sens, în care să dispună că dacă nu mai sunt credincioși pentru care s'a înființat biserica, ea să revină Statului ca bona caduca ecclesiae, indiferent cui aparținea biserica până atunci. Statul va dispune de ea cum va crede. Pentru trecerile parțiale să se mențină dispozițiunile din noul proiect de lege al Ministerului, care prevede că biserica va fi a majorității, iar minoritatea va fi despăgubită. În caz de trecere la o confesiune neautorizată, averea bisericii revine de drept Statului ca bona caduca ecclesiae, chiar în cazul când această avere a fost proprietatea comunității sau a particularilor. Comisia se ocupă amănunțit și de bisericile patronate de Stat și de averea lor. Ori cum ar fi menționate în cartea funduară, comisia declară că ele constituie proprietatea Statului, care dispune liber de ele. Eventualele greșeli din cărțile funduare, în privința proprietarului, au să fie rectificate în favoarea Statului.

La fundațiuni și corporațiuni (cari tot fundațiuni sunt) lucrul principal este, ca menirea (de a servi pentru Cult) să rămână neschimbată. Numărul infim al credincioșilor nu poate impieta asupra intenției legiuitorului (de altfel și proiectul pentru regimul Cultelor prevede despăgubirea minorității).

În ce privește procesele pentru averile bisericești, comisia în unanimitate este de părere să se respecte tradiția din Ardeal: să judece autoritățile politice-administrative și anume în toate cauzele cari stau în legătură cu averea bisericească (conturbare în posesiune, despăgubiri etc. În acest scop e nevoie de lege.

și casa parohială, spunând, că ele devin proprietatea majorității exclusiv în cazul, când Cultul, la care s'a făcut trecerea, nu dispune în localitate de biserică și casă parohială *corespunzătoare*.

Legiuitorul s'a gândit însă, că dacă principiul acesta este just, tot atât de echitabilă trebuie să fie și despăgubirea proporțională a minorității de către majoritatea, devenită proprietară. Suma despăgubirii, în caz de neînțelegere, va fi stabilită de către Tribunalul competente.

Prin aceste dispozițiuni se pune capăt acelor frământări și nemulțumiri adânci, cauzate de vechile legiuri maghiare, în special de art. de lege XX. din 1848, cari împiedicau, în atâtea părți, masse de cetățeni, dornice de a îmbrățișa, din convingeri religioase, alte Culte de cât a celea în cari se găseau până atunci. Căci Statul, garantând libertatea de conștiință, este dator, în acelaș timp, să asigure și posibilitățile pentru manifestarea ei practică.

c. Religionea copiilor.

Cea de a treia și ultima problemă a relațiilor dintre Culte, pe care o rezolvă legea de față, este *religiunea copiilor*.

Intr'un Stat creștin, educația religioasă a copiilor, constituie temelia cea mai solidă a societății. De aceea multe State au ținut să legifereze principiul, că nu se pot admite *copii fără confesiune*, cu atât mai vârtos că religia este și o materie obligatorie, cea dintâiu chiar, atât în școlile publice cât și în cele particulare.

Având religia copiilor această importanță educativă și socială, Statul nu poate lăsa grija ei numai în sarcina dreptului părintesc sau a singuraticelor culte, cari pot fi conduse în asemenea materie de exagerări păgubitoare, ci este dator să intervină cu norme precise, chemate să reglementeze situația religioasă a copiilor în raport cu trecerile părinților dela un Cult la altul.

Să vedem, prin urmare, cari sunt aceste norme fixate de legea prezentă ?.

1. Copiii, ai căror părinți au aceeași religione, urmează religia acestora.
2. Dacă părinții nu sunt de aceeași religione, tatăl

are dreptul să determine pentru fiecare copil în parte, căreia din cele două religii ale părinților are să-i aparțină. Aceasta însă, n'o poate face de cât odată și anume cu prilejul înscrierii copiilor în registrele stării civile.

Dacă tatăl e mort, dreptul acesta va fi exercitat de mama copiilor.

3. Dacă unul din părinții de aceeași religie trece la alt cult, copii de sexul lui, sub vârsta de 7 ani, îl urmează în schimbarea religiei.

4. Când unul din părinți trece la religia celuilalt, toți copii urmează religia comună a părinților. Aici legea face o derogare în privința etății copiilor, stabilind în loc de 7 ani vârsta de 18 ani.

5. Copii *nelegitimi* urmează religia mamei.

Cu privire la religia *copiilor găsiți*, legea prevede că:

Ei vor urma religia aceluia care i-a primit spre creștere.

În cazul însă, că ei sunt așezați în *azile*, sunt normative următoarele criterii:

a). Dacă azilul este întreținut de vre-o instituție *confesională*, vor urma religia acesteia.

b). Dacă este întreținut de *comună*, vor urma religia majorității locuitorilor de acolo.

c). Dacă este întreținut de *judet* sau de *Stat*, vor urma religia ortodoxă.

Relativ la *copiii adoptați* se stabilesc următoarele principii:

a). Copii orfani de ambii părinți, sub vârsta de 18 ani, pot urma religia adoptantului, dacă el își manifestă această dorință înaintea ofițerului stării civile.

b). Dacă amândoi soții adoptează de comun acord, religia copiilor va fi determinată potrivit dispozițiilor cuprinse în art. 41.

În sfârșit legea are și o restricție spunând, că în cazul când trăesc amândoi sau numai unul dintre părinții copiilor adoptați, aceștia nu vor putea urma religia adoptantului, decât cu învoirea prealabilă a părinților.

Din toate acestea se vede, că proiectul nostru a căutat să simplifice și în acest punct, reducând formalitățile la strictul necesar. Poate vor mai fi și alte cazuri în legătură cu religia copiilor și dacă ele vor ieși la iveală

în cursul discuțiunilor, de sigur că au să fie introduse în lege, spre a-i da forma cea mai desăvârșită.

De încheiere «*dispozițiunile finale*» ale legii, prevăd pe seama Cultelor recunoscute — cu excepția celor concordatate — obligația de a-și pune de acord Statutele de organizare cu stipulațiunile legii de față, înaintându-le ministerului de culte spre aprobare și confirmare prin Decret Regal.

Orice modificare ulterioară, adusă Statutelor de organizare, va trebui să se facă tot cu aprobarea Ministerului de Culte și confirmare prin Decret Regal.

Incheiere.

Din aceste expuneri amănunțite, privitoare la proiectul de lege despre regiumul general al Cultelor, se desfac câteva concluziuni, a căror fixare este utilă pentru orientarea și formarea judecății noastre.

1. Prin înăfptuirea unității sale politice, *România* a înglobat, în granițele noului Stat național, un număr considerabil de Culte, a căror situațiune de drept trebuia să fie reglementată după principii unitare și în conformitate cu prevederile noiei Constituțiuni.

2. Dată fiind, de o parte desvoltarea istorică a Cultelor, iar de alta interesele de existență ale Statului românesc, noua legiuire avea să se inspire, în dispozițiile ei, din aceste două mari izvoare de: *tradiționalism* bisericesc și de *realism* de Stat, tinzând la o cât mai înțeleptă armonizare a lor.

3. Pentru realizarea acestui ideal, era necesară o examinarea atentă, atât a regimului anterior în care au trăit Cultele existente azi în țara noastră, cât și a sistemelor politice-bisericești din trecut și prezent adoptate, după lungi frământări, de către Statele intra și extra-europene.

Iată cele trei considerațiuni fundamentale, cari au îndrumat acțiunea legiuitorului în opera ce avea să alcătuiască și tot ele ne-au condus și pe noi atunci, când am ținut să dăm desvoltări largi acestor puncte de plecare, menite să sprijine în mod solid și științific, sistemul adoptat de Țara noastră. Cunoscând astfel evoluția isto-

rică și starea actuală a acestei mari probleme, urma să vedem, cari au să fie normele de drept privitoare la raporturile Bisericii cu Statul și la relațiile Bisericilor între sine în *România*, sau cu alte cuvinte cum aveam să stabilim *Dreptul nostru bisericesc de Stat*.

Dintre toate sistemele Țara noastră s'a oprit la acela, al *superiorității Statului față de Biserică*, nu numai pentru motivul, că el răspunde ființei politice a Statului și poporului românesc, dar și din împrejurarea, că el este acceptat de majoritatea Statelor moderne. În acelaș timp el este consimțit și de conștiința generală a *Bisericilor*, fiindcă este clădit pe principiul recunoașterii *autonomiei* lor, în cadrele vieții de Stat.

* * *

Proiectul de lege îmbrățișează trei aspecte al sistemului privitor la *regimul Cultelor*. Întâiul privește însăș *situația de drept a Cultelor organizate*. Statul le acordă calitatea de *corporațiuni publice*, ceea ce însemnează, că le recunoaște existența juridică, aducându-le în strânsă legătură cu el, deci cu dreptul public. Dar esența unei corporațiuni de drept public este libertatea și independența în conducerea și administrarea afacerilor sale. Prin urmare, Bisericii i se asigură și *autonomia*, deplină, în ordine spirituală-dogmatică, iar relativă sub raport administrativ-economic. Deci pregătirea clerului, îngrijirea educației religioase în orice instituție, înființarea de așezăminte culturale, disciplinarea și mai ales dreptul impunerii taxelor de cult sunt expresiuni proeminente ale acestei autonomii. În schimb, nu li se cere Bisericilor de cât ca ele să fie organizate exclusiv în granițele Statului, cu înlăturarea ori cărei atârănări sau jurisdicțiuni externe, iar funcționarii lor de orice grad și categorie să fie cetățeni români.

Al doilea aspect privește raporturile Cultelor cu Statul, cuprinse în denumirea cunoscută «*jus circa sacra*». În temeiul lor Statul are dreptul de recunoaștere, de control și de protecțiune a Cultelor. Prin urmare, numai acele Culte pot dobândi recunoașterea legală, cari împlinesc condițiile generale fixate în legea prezentă. Șefii Cultelor au nevoie de confirmarea Statului. Toți funcționarii bisericesti depun jurământ de credință și supunere față de

legile Țării; numirea și concedierea lor se comunică și Guvernului; creierea de noi eparhii se face numai prin lege, iar ordinele de interes public se aduc și la cunoștința Statului.

Pentru îndeplinirea misiunii lor, Cultele vor fi subvenționate din Tezaurul public, în raport cu numărul credincioșilor și cu nevoile lor reale. În schimb, Statul exercită un drept de control serios asupra gestiunii bisericești.

Ordinele călugărești și congregațiunile religioase, existente astăzi în Țară, pot funcționa mai departe, dacă șefii și membrii lor sunt cetățeni români și își au domiciliul aici. Case și mănăstiri, ordine și congregațiuni noi nu se vor înființa pe viitor, de cât cu autorizația Guvernului. Asociațiunile religioase stau sub regimul legilor privitoare la asociațiuni în genere și întruniri publice.

Averea Cultelor dispărute revine de drept Statului.

Patronatul, fiind o instituție anachronică și protivnică principiului de egală protecțiune a Cultelor, se desființează în tot cuprinsul Statului românesc. El a fost abolit și în ce privește Biserica ortodoxă, prin legea de unificare votată anul trecut.

* * *

Al treilea aspect al proiectului nostru de lege înbrățișează *raporturile interconfesionale* și anume trecerile religioase, soarta averii bisericești în legătură cu trecerile în massă și religia copiilor. Se stabilește, că trecerile dela un cult la altul nu se pot face de cât la vârsta de 18 ani împliniți. Formalitățile se reduc la o singură declarație înaintea ofițerului stării civile și în prezența alor doi martori. Revenirea se produce în aceleași condiții. Cu privire la averea bisericească se stabilește principiul, că subiectul proprietății ei este *parohia*. Prin urmare, în caz de trecere în massă, a totalității sau majorității membrilor unei parohii, Biserica, casa parohială și averea bisericească, cu excepția fundațiunilor, merg și ele cu cei trecuți. Minoritatea rămasă, primește însă o despăgubire proporțională pentru pierderea bisericii și a casei parohiale. Prin aceste dispoziții s'a lichidat un sistem nedrept, care făcea aproape imposibilă masselor înfăptuirea libertății lor de conștiință.

În sfârșit *religiunea copiilor* este tratată în funcție de importanța ei educativă și se ocupă de copii *legitimi, nelegitimi, găsiți și adoptați*. Principiul general stabilit de lege prevede, că toți copii trebuie să urmeze religiunea părinților. Religia copiilor suferă schimbări numai în cazurile de neindentitate a religiei părinților și a trecerilor pe cari aceștia le fac. Înșirând eventualitățile, legea face și două derogări dela normele stabilite, când copilul își schimbă religiunea și între vârsta de 7—18 ani, anume în cazul trecerii unuia dintre părinți la cultul celuilalt și în cazul adoptării copiilor orfani de ambii părinți. Formalitățile de îndeplinit sunt simple.

Din toate aceste măsuri, transpiră tendința legiuitorului de a favoriza *identitatea* religiei părinților, spre a asigura astfel trăinicia educației religioase a copiilor. Rezumând astfel cuprinsul legii, relativ la regimul general al Cultelor, ce urmează să fie stabilit în Statutul nostru, este ușor să ne încredințăm, că la baza lui stă doctrina *liberalismului cultural*.

Îngăduind cultelor, ca factori de seamă ai progresului social, toată libertatea și independența dezvoltării și acțiunii, el caută să pună de acord organizația lor cu interesele Statului, în astfel de forme, cari să garanteze o liniștită și rodnică colaborare, în vederea atingerii aceluiaș *ideal etic*, ce călăuzește cele două așezăminte istorice.

Ferindu-se de întreprinderi radicale, cari nu pot crea valori durabile în politică, Statul nostru a luat drumul transformărilor prudente, care nicăieri nu este mai necesar de cât în domeniul instituțiilor spirituale. Astfel el a ținut seama—după cuvântul marelui președinte american *Wilson*—de liniile conducătoare ale propriei noastre experiențe, știind prea bine, că istoria altor popoare ne poate învăța, dar nu ne poate crea condiții noi pentru activitatea noastră¹⁾. Dorind să rămână în permanență comunitate de simțire cu trecutul nostru, legiuitorul s'a silit să prezinte o astfel de operă, care legându-se organic de toate realizările acțiunii de consolidare socială, să contribuie în chip sigur, prin incontestabilele puteri morale ce le reprezintă, la închegarea triumfătoare a Statului românesc.

cf. Dr. *Woodrow Wilson*, *Der Staat, Elemente historischer und praktischer Politik*. Uebersetzung von Th. Günther. Berlin 1913 p. 484.

ANEXA

Proiect de Lege

pentru

Regimul general al Cultelor

După votarea legii pentru organizarea Bisericii ortodoxe, stabilirea unui regim unitar pentru toate celelalte culte din țară a devenit o problemă de deosebită importanță pentru desăvârșirea operii de organizare a Statului, a cărei soluționare pe cale legislativă nu mai poate fi amânată.

În România pe lângă cultul ortodox există azi următoarele culte: cultul greco catolic (unit), cultul catolic de rit latin și armean, cultul reformat, cultul evanghelic-luteran, cultul unitar, cultul armean-gregorian, cultul mozaic și cultul mahomedan.

Venind din State deosebite, regimul acestor culte este și el deosebit, precum deosebit eră și regimul cultului ortodox.

În Bucovina, situația de drept a cultelor a fost fixată, în principiile ei fundamentale, prin art. 14—16 ale Constituției austriace (Staatsgrundgesetz) dela 21 Decembrie 1867 și precizată mai amănunțit prin legea interconfesională din 25 Martie 1868, iar condițiile pentru recunoașterea cultelor noi au fost stabilite în legea dela 28 Mai 1874.

În Transilvania, în afară de unele dispozițiuni de pe timpul când această provincie eră principat autonom, regimul cultelor este fixat prin legile maghiare XX—1848, LIII—1868, XLIII—1895 și XXXII—1894.

În Basarabia, regimul diferitelor culte este stabilit și el prin o mulțime de decrete și ordonanțe speciale.

În Vechiul Regat, numărul credincioșilor neortodocși fiind foarte mic și mare parte din ei nefiind nici cetățeni români, nu a fost necesară alcătuirea unei legi speciale, care să determine mai deaproape un regim

al cultelor cari se găseau aici pe lângă cel ortodox. Astfel, legiuitorul s'a mulțumit cu fixarea în art. 21 al vechei Constituții a principiului libertății cultelor între marginile ordinii publice și bunelor moravuri și cu art. 7, care spune că „diferența de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita“.

Este evident că această caleidoscopică variație de regimuri nu mai poate fi menținută, pentrucă este incompatibilă cu caracterul unitar al Statului, care trebuie să fie condus și administrat după legi unitare, aceleași pretutindeni și pentru toți.

Constituția stabilește în art. 22 principiile fundamentale ale regimului cultelor; aceste principii trebuie să fie însă explicate, analizate și concretizate; trebuie să se arăte condițiile pe cari urmează să le întrunească cultele pentru a nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri și legilor de organizare ale Statului și determinate mai deaproape relațiile dintre ele și Stat, precum și relațiile dintre cultele însăși.

Determinarea aceasta este cu atât mai necesară cu cât cultele sunt mai numeroase și mai deosebite unele de altele ca doctrină, concepție etică și ca sistem de organizare. Fără o amănunțită și precisă stabilire a situației lor în Stat și a raporturilor dintre un cult și altul, este cu neputință evitarea conflictelor și a ciocnirilor permanente, cari au puternice repercusiuni în marile masse populare. De altfel Constituția însăși prevede în alineatul ultim al art. 22 alcătuirea unei legi speciale, care să stabilească raporturile dintre diferite culte și Stat.

Ca norme generale fundamentale pentru regimul cultelor, Constituția (art. 22) fixează principiul libertății și al egalității. Pe această temelie este construit și proiectul nostru, care nu cuprinde nici o dispozițiune ce ar consiști în a atinge a libertății exercițiului cultelor sau a principiului egalității depline a tuturor.

Înainte de a încheia această introducere ținem să accentuăm, că anteproiectul acestei legi a fost comunicat autorităților tuturor cultelor ca să-și facă observațiile și ca să ne pună în măsură de a cunoaște dorințele tuturor.

Aceste autorități au răspuns invitației noastre și la redactarea definitivă a proiectului am ținut seamă, întrucât a fost cu puțină, de toate observațiile făcute și dezideratele exprimate.

I.

Dispozițiuni generale

Proiectul nostru de lege are trei părți: dispozițiuni generale (art. 1—18), raporturile cultelor cu Statul (art. 19—36) și relațiunile

dintre culte (37—46), la cari se adaugă dispozițiunile finale din art. 47—48.

Art. 22 al Constituției noastre decretează — și nici nu se putea altfel — absoluta libertatea de conștiință. Libertatea exercițiului cultelor este însă relativă: orice cult este liber numai întrucât nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri și legilor de organizare ale Statului.

Partea întâia a proiectului nostru de lege are scopul de a accentua din nou această libertate a cultelor și, în acelaș timp, de a determina cadrele în cari trebuie să funcționeze fiecare cult, ca să se garanteze observarea condițiunilor stabilite de Constituție, pentru ca exercițiul lui să fie liber și sub protecțiunea autorității Statului.

Această precizare este necesară atât pentru Stat cât și pentru cultele însăși. Este necesară pentru Stat, fiindcă acesta trebuie să ia toate măsurile potrivite a asigura liniștea cetățenilor și ordinea publică și este necesară pentru culte, de oarece este cu mult mai bine ca lămurirea condițiunilor a căror respectare garantează neatingerea ordinii publice, a bunelor moravuri și a legilor de organizare ale Statului, să se facă pe cale legislativă, decât să fie lăsate la discrețiunea puterii executive.

Art. 1—2 ale proiectului nostru sunt reproducerea aproape textuală a dispozițiunilor constituționale (art. 22, alineatul 2, art. 7, alineatul 1 și art. 8, alineatul 2). Libertatea cultelor fiind garantată de Constituție, Statul are datoria să pedepsească orice împiedicare a acestei libertăți. De aceea codul nostru penal (art. 209—212) prevede pedepse potrivite pentru cei cari ar împiedeca liberul exercițiu al vreunui cult. Am crezut că nu e inutil, ca și în legea regimului general al cultelor, să se prevadă acest lucru. De aceea am introdus alineatul 2: „Impiedecarea liberului exercițiu al oricărui cult se va pedepsi potrivit dispozițiunilor respective din codul penal“.

Alin. 3 al art. 1 cuprinde dispozițiuni privitoare la serviciile religioase săvârșite în afară de biserică, cum sunt de pildă: procesiunile înmormântările, etc. La săvârșirea acestor servicii, cultele vor trebui să țină seamă: 1. de dispozițiunile legilor și regulamentelor privitoare la păstrarea ordinii publice și 2. să evite tot ce ar putea jeni alte culte sau ar constitui demonstrațiuni împotriva lor.

Art. 3 și 4 cuprinde dispozițiuni cari rezultă în mod logic din principiile stabilite în articolele precedente. Statul garantând tuturor cultelor deplină libertate numai întrucât exercițiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri și legilor sale de organizare, iar de altă parte Constituția stabilind în art. 8, alineatul 2, principiul că: «toți Românii, fără deosebire de origină etnică, de limbă sau de re-

ligiune, sunt egali înaintea legii», este evident că nu se poate admite ca autoritățile unui cult să urmărească pe credincioși pentru că nu au săvârșit vreo faptă oprită de legi sau pentru că și-au îndeplinit obligațiile impuse de acelea. Asemenea este evident, cum prevede art. 4. al proiectului, că întrucât Constituția garantează tuturor deplină libertate de conștiință, fiecare are dreptul de a aparține cultului care-i convine și deci nu poate fi silit să contribuie la întreținerea altui cult.

Neavând credincioșii unui cult nici o îndatorire față de alte culte, urmează în mod firesc, că nici preoții nu pot avea drepturi decât asupra credincioșilor proprii. De aceea art. 5 al proiectului prevede, că preoții unui cult pot săvârși slujbe și ceremonii religioase numai credincioșilor cultului propriu. Dispozițiunea aceasta se impune nu numai ca o concluzie logică a principiilor stabilite în articolele precedente, ci și din considerațiuni de natură practică, și anume pentru evitarea conflictelor cari, fatal, s'ar ivi în urma amestecului preoților unui cult în chestiunile duhovnicești ale credincioșilor altui cult.

Art. 6—8 cuprind dispozițiuni cari ni se par de cea mai mare importanță pentru ordinea publică și siguranța Statului. Art. 6 spune: „că nici un cult nu poate avea relațiuni de dependență cu vre-o autoritate sau organizație bisericească din străinătate, decât cea impuse de principiile lui dogmatice și juridico-canonice“. Toate cultele din țara noastră, cu excepția celui catolic de diferite rituri, sunt autocefale, adică neatârnoate de autorități aflătoare în afară de teritoriul Statului. Această neatârnoare se întemeiază pe principiile lor fundamentale dogmatice și canonice. Ținta urmărită de acest articol este să împiedice ca un cult sau altul, din motive străine de biserică, să stabilească în viitor relațiuni de dependență cu vre-o autoritate bisericească din afară, renunțând astfel, cum am zis, din considerațiuni străine de cult, la independența avută până acum și care rezultă din însăși structura lor dogmatică și canonică. Articolul lasă neatins caracterul universal al organizației cultului catolic, întemeiat pe principiile lui dogmatice și juridico-canonice. În același timp însă ne dă posibilitatea de a încheia cu șeful suprem al lui acorduri speciale, cari vor trebui ratificate de Corpurile legiuitoare.

În urma fixării nouilor frontiere ale Regatului Român, avem în țară episcopi cari exercită jurisdicție bisericească și în alte State și avem cetățeni cari depind de episcopi din străinătate. Astfel, episcopia catolică dela Oradia-Mare are credincioși și la noi și în Ungaria, iar cea dela Satul-Mare are credincioși la noi, în Ungaria și Cehoslovacia. De altă parte, cei 100.000 de romano-catolici din Bucovina sunt și azi supuși jurisdicției arhiepiscopului din Lemberg.

Situațiunea aceasta nu este compatibilă cu demnitatea și interesele superioare ale Statului. Teritoriul eparhiilor din România trebuie să se termine acolo unde se termină și teritoriul țării, iar cetățenii români nu pot fi supuși jurisdicției, nici chiar bisericesti, a arhierilor cetățeni străini, cari își au reședința pe teritoriul altor State.

Art. 7 pune capăt acestei situații, spunând categoric, că „jurisdicțiunea autorităților religioase ale cultelor din țară nu se poate întinde în afară de teritoriul Statului Român și asemenea nici autoritățile religioase ale cultelor din străinătate nu vor putea exercita jurisdicție pe teritoriul Statului Român“.

Dacă din motivele amintite, credincioșii cetățeni români nu pot fi supuși jurisdicției autorităților bisericesti din străinătate, cu atât mai puțin pot depinde, din punct de vedere material, cultele din țară de șefii și guvernele Statelor străine. De aceea art. 8 al proiectului prevede, că nici un cult nu poate primi ajutoare materiale dela șefii și guvernele Statelor străine.

Cum averea cultelor noastre provine dela credincioșii lor, cetățeni români, această avere nu poate fi utilizată decât pentru scopurile și în folosul acestor cetățeni (art. 8, alin. 2). În cazuri excepționale, cultele vor putea acorda și străinilor ajutoare din averea lor, însă numai cu aprobarea guvernului. Dispoziția cuprinsă în alin. 2 al acestui articol este necesară și din motivul că art. 28 al proiectului prevede că Statul va întregi salariile slujitorilor cultelor și le va acorda sumele necesare pentru completarea celorlalte lipsuri ale lor. Ori, este evident că Statul nu poate îngădui ca cultele să-și trimită banii în străinătate, iar cheltuelile lor personale și materiale să le acopere din tezaurul public.

Dându-ne seama și apreciind în măsură deplină rolul covârșitor pe care îl au cultele religioase în stadiul actual al evoluției noastre culturale, asupra formării sufletului populației, a trebuit să luăm toate măsurile necesare ca educația și îndrumarea sufletească a ei să nu fie lăsată în grija indivizilor, cari nu oferă garanții suficiente atât din punct de vedere național, cât și moral.

Deaceea am fixat în art. 9 al proiectului următoarele 3 condițiuni pentru membrii clerului, ai organelor de conducere și funcționarii de orice categorie ai cultelor și anume: 1. aceștia pot fi numai cetățeni români; 2. trebuie să se bucure de toate drepturile civile și politice, și 3. să nu fi fost condamnați prin sentință definitivă pentru crime contra bunelor moravuri și contra siguranței Statului.

Este evident că nu putem lăsa îndrumarea sufletească a cetățenilor noștri pe mâna străinilor și nici nu putem lăsa această delicată

operă pe mâna indivizilor lipsiți de drepturile civile și politice sau condamnați pentru crime contra bunelor moravuri sau siguranței Statului.

Dela condițiile amintite sub punctele 2 și 3 nu se poate admite nici o excepție. Se pot admite însă excepțiuni numai dela condiția 1-a, și aceasta numai în cazul când, prin imposibilitatea de îndeplinit a ei, ar fi periclitat exercițiul vreunui cult sau existența vreunei comunități religioase și numai cu aprobarea Ministerului Cultelor.

Stabilind în art. 1—9 toate garanțiile de cari Statul are nevoie pentru conservarea ordinii publice și a siguranței sale, proiectul, dorind să faciliteze opera morală și culturală a cultelor, le acordă în articolele următoare o serie de favoruri și de drepturi. Astfel organizațiilor legal constituite ale cultelor (comunități religioase, parohii, mănăstiri, etc.) li se dă personalitatea juridică, având dreptul să-și conducă și administreze toate afacerile lor interne, averile și fundațiunile potrivit destinațiilor lor speciale și potrivit legilor în vigoare; li se pune la dispoziție ajutorul organelor executive ale Statului pentru aducerea la îndeplinire a hotărârilor instanțelor disciplinare și judecătorești bisericești (art. 12); declară libere de orice sechestrul și urmărirea edificiile bisericilor, mănăstirilor, episcopiilor și mitropoliilor, cărtea, cimitirele și odoarele sacre (art. 14).

Proiectul dă apoi cultelor dreptul de a face instrucțiunea religioasă a elevilor de credința lor în toate școalele publice și private; de a săvârși credincioșilor lor în armată, în spitalele civile și militare, orfelinate, școale corecționale și penitenciare, servicii religioase de orice natură (art. 15); li se dă dreptul de a avea cimitire proprii (art. 16), de a înființa și conduce institute speciale pentru pregătirea clerului, lăsând exclusiv autorităților bisericești competente stabilirea programelor pentru studiile teologice.

Aceste programe vor trebui însă comunicate Ministerului Cultelor pentru a-l pune în măsură de a putea exercita dreptul de control și supraveghere prevăzut la art. 21. Numai programul studiului limbii, literaturii și istoriei Românilor (art. 17) se va stabili de acord cu Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii.

Suntem deplin convingși că situația care se creează cultelor prin articolele citate, protecțiunea deosebită care li se acordă dintr'un larg spirit de înțelegere și apreciere a rolului hotărâtor pe care pot să-l aibă în opera de îndrumare, de închegare și de înălțare a societății le va da toate posibilitățile de dezvoltare.

II

Raporturile cultelor cu Statul

La stabilirea raporturilor cultelor cu Statul, proiectul nostru se călăuzește de principiul egalei protecțiuni fixat de art. 22 al Constituției. Nu se face nici o deosebire între un cult și altul; toate sunt puse pe picior de egalitate și tuturor li se dă acelaș sprijin și aceeaș protecțiune, pentrucă toate urmăresc acelaș scop civilizator și pentrucă toate corespund nevoilor sufletești ale unei părți mai mari sau mai mici din populația țării.

Proiectul însă nominal (art. 19) toate cultele istorice, deplin organizate și cu rădăcini adânci în sufletul masselor, existente azi pe teritoriul Statului nostru.

Sub punctul *g* proiectul vorbește simplu de *cultul mozaic*, fără a aminti în mod special diversele rituri în cari a fost divizat în urma împrejurărilor istorice, acest cult. Prin folosirea termenului general de *cult mozaic* nu înțelegem să împiedicăm organizarea acestui cult pe temeiul deosebirilor rituale existente. Fiecare rit și fiecare nuanță mozaică va avea deplină libertate a se organiza independent, potrivit regulamentului de aplicare al acestei legi.

Ținând seamă de posibilitățile evoluției viitoare, proiectul nu exclude formarea altor culte și intrarea lor în șirul celor cari se bucură de protecțiunea specială a Statului. Art. 20 stabilește condițiunile pe cari va trebui să le întrunească un cult care tinde la această protecțiune, anume: organizație unitară, după un statut întocmit pe baza principiilor legii prezente și cari să indice confesiunea de credință, principiile morale, cum și sistemul lui de organizare, conducere și administrare.

Dacă din acest statut se va constata, că exercițiul cultului nu atinge ordinea publică, bunele moravuri și legile de organizare ale Statului și că nu cuprinde dispozițiuni contrarii principiilor stabilite în legea regimului general al cultelor, el va fi aprobat de Ministerul Cultelor și confirmat, la propunerea acestuia, prin decret regal.

Asociațiile religioase nu vor beneficia de regimul stabilit pentru cultele înșirate la art. 19, ci ele stau sub regimul legilor privitoare la asociațiuni în genere și la întrunirile publice. (Art. 36).

Art. 21 dă Statului dreptul firesc, care emanează din însăși suveranitatea lui, de control și supraveghere asupra tuturor cultelor. Acest drept, în mod constituțional, se exercită prin Ministerul Cultelor. Se înțelege de sine că controlul și supravegherea Statului nu se întinde asupra chestiunilor dogmatice și rituale. Statul e dator însă să supra-

vegheze ca activitatea cultelor să nu se desfășure în direcții cari pot primejdui ordinea publică și siguranța țării, ca influența, pe care ele o au și o pot avea asupra populației, să nu fie în detrimentul Statului și ca diferitele statute de conducere și administrare a instituțiilor, averilor, fondurilor și fundațiunilor, să fie respectate, asigurându-se astfel interesele credincioșilor, cari sunt în acelaș timp și cetățeni ai țării.

Pentru a face posibil controlul și supravegherea Statului, art. 22, prevede obligația autorităților confesionale de a comunica Ministerului Cultelor toate instrucțiunile și ordinele de interes obștesc, adreseate slujitorilor sau credincioșilor lor. Ministrul, cum e firesc, are dreptul de a interzice executarea aceloră cari vor fi contra ordinii publice, legilor în vigoare și siguranței Statului.

Proiectul (art. 23) lasă organelor competente ale cultelor deplină libertate să-și aleagă sau numească, potrivit statutului lor de organizare, șefii religioși (mitropoliți, episcopi, superintendenți. etc.). Ținând însă seamă de importanța deosebită pe care o au acești conducători superiori spirituali ai milioanele de cetățeni, Statul are nevoie de anumite garanții morale că activitatea lor va fi în concordanță cu interesele țării.

Garanțiile acestea le prevede proiectul în art. 23, spunând că șefii cultelor (mitropoliți, episcopi, superintendenți, etc.), vor putea fi recunoscuți ca atare și introduși în funcțiunile lor numai cu aprobarea Suveranului și numai după ce vor fi depus în mâinile Majestății Sale jurământul de fidelitate. Din aceleași considerațiuni proiectul prevede (art. 24) că orice numire și concediere de funcționari publici confesionali, subvenționați sau nesubvenționați de Stat, trebuie să fie adusă la cunoștința Ministerului Cultelor. Acești funcționari sunt datori și ei să depună la intrarea în serviciu jurământul de credință față de Suveran și supunere față de Constituția și legile țării. Din aceleași motive prevede art. 25 că creierea de noi eparhii (diecese, superintendenții) precum și schimbarea întinderii și titulaturii lor, se poate face numai prin lege.

Întreținerea cultelor, a slujitorilor și așezămintelor lor este lăsată în primul rând în sarcina credincioșilor (art. 26). În scopul creării mijloacelor necesare pentru acoperirea acestor cheltuieli, proiectul dă cultelor nu numai dreptul de a impune credincioșilor, prin autoritățile bisericesti competente, taxe de cult, ci le dă și concursul organelor Statului pentru încasarea lor (art. 27).

Întrucât mijloacele proprii ale cultelor, de cari pot dispune după statutul lor de organizare, n'ar fi suficiente, Statul va întregi din tezaurul public sumele de cari au nevoie pentru salariile slujitorilor și pentru acoperirea celorlalte lipsuri ale lor. La acordarea acestor aju-

toare se vor avea în vedere trei lucruri: 1) numărul credincioșilor cetățeni români ai cultului în raport cu populația totală a țării, 2) situația materială și 3) nevoile lui reale. Sunt măsuri luate în vederea unei distribuirii echitabile și juste a sumelor pe cari Statul le poate jerfi anual pentru nevoile diferitelor culte.

Ajutoarele primite dela Stat vor putea fi folosite numai pentru scopurile precise pentru cari s'au dat. Pentru evitarea abuzurilor, de altă parte pentru a se putea cunoaște exact nevoile reale ale cultelor proiectul prevede, (art. 30) că fiecare instituție care primește ajutor dela Stat este datoare a aplica dispozițiunile legii contabilității publice privitoare la instituțiile cu caracter autonom și a ține în evidență conturile de venituri și cheltueli, dând astfel posibilitatea Ministerului Cultelor de a controla, prin organele sale, dacă sumele acordate de Stat au fost întrebuințate potrivit destinațiunii lor.

Art. 32 al proiectului urmărește reglementarea pe baze serioase și potrivit intereselor superioare ale Statului, a regimului ordinelor și congregațiilor religioase. Situația actuală prezintă anomalii cari nu mai pot fi tolerate. Avem în țară o mulțime de ordine și congregațiuni religioase cari își au șefii lor provinciali (regionali) în străinătate și ai căror membri nu sunt cetățeni români. Unele din ele au înțeles dela început, altele mai târziu, că legăturile de dependență, pe cari le-au avut cu casele din Ungaria de pildă, nu le mai pot avea și că trebuie să se reorganizeze potrivit situației politice schimbate. Altele însă nu au înțeles nici până azi acest lucru, ci continuă a păstra anumite relațiuni de dependență cari nu pot fi îngăduite.

Proiectul nu înțelege să se atingă de ordinele și congregațiunile existente azi în țară. Ele își pot păstra actualele case și mănăstiri, dar vor trebui să se organizeze potrivit împrejurărilor și anume: atât provincialii (șefi regionali) cât și membrii lor trebuie să fie cetățeni români și să locuiască în țară, iar veniturile lor să fie folosite conform dispozițiunilor art. 8 al proiectului.

Pentru evitarea conflictelor religioase, atât de păgubitoare liniștei publice, și folosindu-ne de pilda altor State, cu o experiență mai bogată în această chestiune, proiectul prevede, atât pentru deschiderea de noi case și mănăstiri, cât și pentru așezarea în țară a ordinelor și congregațiunilor noi, aprobarea guvernului.

O altă chestiune, de o deosebită importanță, căreia credem că trebuie să i se dea o rezolvire potrivită împrejurărilor și potrivită spiritului de dreptate și egalitate, care este la baza concepției noastre asupra regimului general al cultelor, este aceea a patronatului.

Conform concepției juridice a Bisericii, și în special a bisericii

catolice, o parohie se putea înființa numai în cazul când se garanta clădirea și întreținerea bisericii și a casei parohiale, și dotarea corespunzătoare a preotului.

Garanția aceasta o ofereau în unele cazuri credincioșii înșiși, în altele, comuna, în altele particularii și de multe ori Statul. Persoana fizică sau morală, care oferă garanția clădirii și întreținerii bisericii și a casei parohiale și a dotării potrivite a preotului, se numea patron, iar parohia, parohie patronată. Patronul, pe lângă sarcini, avea și anumite drepturi, dintre cari cel mai însemnat era dreptul de a propune el persoana care urma să fie numită preot al parohiei

Parohii de acestea patronate avem, mai ales în Transilvania, foarte multe. Ministerul Industriei și Comerțului are sub patronatul său 17 parohii (14 unite, 3 romano-catolice), Ministerul Finanțelor 35 (9 unite, 26 romano-catolice), Ministerul Agriculturii patronează într'un fel sau altul 73 de parohii (21 unite, 52 romano-catolice), iar comunele patronează 44 parohii (7 unite, 37 romano-catolice). Avem prin urmare numai în Transilvania 169 parohii patronate de Stat și comune, la cari mai trebuiesc adăugate parohiile patronate de particulari.

Patronatul acesta, și în special patronatul Statului și al comunelor, ni se pare azi un anahronism. Probabil astfel îl consideră și Biserica catolică însăși, unde el a luat o mare desvoltare, pentru că noul codice de drept al ei prevede categoric, în canonul 1450, că în viitor nu se mai poate constitui nici un drept de patronat. (*Nullum patronatus ius ullo titulo constitui in posterum valide potest*). În orice caz el este împotriva prevederilor noastre constituționale, cari garantează tuturor cultelor o deopotrivă protecțiune și prin urmare nu se pot tolera situațiuni privilegiate.

De aceea art. 34 al proiectului prevede desființarea drepturilor și sarcinilor de patronat de orice categorie, lăsând bisericile, casele parohiale și dependențele lor în posesiunea comunităților respective. În cazul când comunitatea (parohia) se desființează, din orice motiv, de aceste va dispune vechiul patron.

Ținând seamă de art. 126 al Constituției care spune, că limba românească este limba oficială a Statului român, proiectul prevede în art. 35 că corespondența organelor bisericești cu autoritățile Statului se va face în limba română.

III

Relațiunile dintre culte

Partea a treia a proiectului (art. 37—41) normează relațiunile dintre culte. Iatr'un Stat cu atâtea culte cum este al nostru și mai

ales într'un Stat în care viața culturală și morală a locuitorilor este atât de strâns legată de viața bisericească, cum e la noi, o reglementare pe cale legislativă a relațiilor dintre diferite culte este de-a dreptul necesară. Fără această reglementare precisă conflictele vor fi la ordinea zilei și din aceste conflicte va suferi și liniștea publică și, în primul rând, vor suferi cultele înseși.

Chestiunile a căror soluționare o urmărește această parte a proiectului sunt trei: trecerile dela un cult la altul, soarta pe care o au averile comunităților în cazul când o parte a membrilor trec la alt cult și, în sfârșit, religiunea copiilor.

Privitor la treceri, art. 38 al proiectului dă tuturor indivizilor cari au împlinit vârsta de 18 ani dreptul, observând anumite forme, de a trece de la un cult la altul. Femeile mărintându-se, își pot schimba religiunea și înainte de 18 ani. De dreptul acesta al trecerii dela un cult la altul nu pot beneficia, cum este și firesc, ei ce suferă de boale cari împiedică liberul arbitru.

Formele stabilite de proiect (art. 39) pentru trecerea dela un cult la altul sunt cu mult mai simple și mai liberale decât cele stabilite de legile maghiare. Conform art. 39 al proiectului, cine vrea să treacă dela un cult la altul își anunță această intenție, personal și însoțit de doi martori, ofițerului stării civile al comunei unde domiciliază. Ofițerul stării civile redactează proces-verbal despre declarație, pe care îl semnează declarantul și cei doi martori. Dacă în curs de 30 zile autorul declarației nu revine asupra ei, trecerea se consideră făcută deplin drept dela această dată. Individul trecut este însă dator să suporte toate sarcinile materiale scadente până în momentul trecerii de deplin drept, impuse de statute, precum și angajamentele avute față de cultul părăsit.

Pentru ca preotul cultului, pe care vrea să-l părăsească credinciosul să fie informat asupra intenției de trecere a acestuia, ofițerul stării civile este dator ca în termen de 8 zile să-i comunice copia procesului-verbal amintit. Asupra declarației de trecere se poate reveni în curs de 30 de zile. Revenirea se va face cu observarea acelorași formalități.

În ce privește soarta averilor bisericești, în cazul când o parte din credincioșii unei comunități trec la alt cult, trebuie să o recunoaștem că este o chestiune extrem de delicată. Soluția pe care am dat-o în art. 41 al proiectului nu va mulțumi, o știm, pe toți cei interesați. Avem însă convingerea, că este singura soluție dreaptă și singura care corespunde principiului de echitate.

Art. 41 stabilește înainte de toate principiul că bisericile (casele de rugăciuni) și averile bisericești aparțin comunităților religioase locale.

Excepție fac, cum e și firesc, fundațiunile cu personalitatea juridică distinctă. Stabilite odată acest principiu, toate celelalte dispozițiuni ale art. 41 se înțeleg dela sine. Dacă toți credincioșii comunității trec la alt cult, întreaga avere trece cu ei la cultul cel nou, afară de sesia parohială acordată de reforma agrară, asupra căreia va decide Ministrul Agriculturii de acord cu Ministrul Cultelor. Dacă trece majoritatea, averea se împarte proporțional între cei trecuți și cei rămași. Biserica și casa parohială revine majorității numai în cazul, când cultul la care a trecut aceasta nu are în localitate biserică și casă parohială. Altfel rămâne minorității. Și într'un caz și în celălalt, partea în a cărei proprietate a trecut biserica și casa parohială este datoare să dea celelalte părți o despăgubire proporțională, pe care, în caz de necesitate, o fixează justiția.

Și privitor la determinarea religiunii copiilor, proiectul cuprinde dispozițiuni cu mult mai simple și mai liberale, decât legile în vigoare azi în Bucovina și Transilvania. Înainte de toate am desființat acordurile pe cari aveau dreptul să le încheie soții înaintea de căsătorie, privitor la religiunea viitorilor lor copii și cari au dat naștere cunoscutelor „*reversalii*“. Conform proiectului nostru (art. 42), copiii ai căror părinți aparțin aceleiaș religii, urmează religiunea comună a părinților. Dacă părinții nu aparțin aceluiaș cult, religiunea copiilor o determină tatăl sau, dacă acesta este mort, mama, cu prilejul înscrierii lui în registrele stării civile. Religiunea copiilor astfel stabilită nu poate fi schimbată înainte de împlinirea vârstei de 18 ani decât în două cazuri: 1) când, un soț trece la alt cult, copiii de sexul lui, sub vârsta de 7 ani urmează cultul părintelui trecut și 2) când unul din soț trece la religiunea celuilalt, toți copiii sub vârsta de 18 ani urmează religiunea comună a părinților.

Copiii nelegitimi urmează religiunea mamei, iar copiii găsiți urmează religiunea aceluia care i-a primit spre creștere. Dacă însă aceștia sunt așezați în azile, atunci stabilirea religiunii lor se face după criteriile următoare: 1) dacă sunt așezați în azile întreținute de vreo instituție confesională, urmează religiunea instituției respective; 2) dacă sunt așezați în azile întreținute de comune, urmează religiunea majorității locuitorilor; 3) dacă sunt așezați în azile întreținute de județ sau de Stat, urmează religiunea ortodoxă. În caz de adopțiune copiii sub 18 ani pot urma religiunea adoptantului la dorința acestuia manifestată înaintea ofițerului stării civile. Dacă însă unul sau ambii părinți ai copilului adoptat trăiesc, aceasta poate urma religiunea adoptantului numai cu învoirea prealabilă a lor.

Art. 47 al proiectului impune tuturor cultelor, cu excepția aceloră

pentru cari s'au încheiat acorduri speciale, conform prevederilor art. 6, datoria de a-și pune în concordanță actualele lor statute de organizare — în termenul fixat de Ministerul Cultelor — cu dispozițiunile lui. Statutele astfel modificate vor trebui trimise Ministerului Cultelor spre aprobare și confirmare prin decret regal. Orice modificare a statutelor aprobate și confirmate se poate face numai prin aceeaș procedură.

Ajungând la sfârșitul acestei expuneri de motive, în care am încercat să lămurim cât se poate mai temeinic, toate considerațiile cari ne-au determinat să dăm proiectului forma pe care i-am dat-o, și țintele pe cari le-am urmărit în fiecare dispoziție a lui, încheiem exprimându-ne încă odată convingerea nestrămutată, că prin ridicarea lui la valoare de lege se va face un nou și mare pas înainte în opera de consolidare a României întregite cu prețul atâtor lupte și sacrificii.

Ministrul cultelor și artelor,

Alex. Lapoșatu

Dispozițiuni generale

Art. 1. — Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate și protecțiune, întrucât exercițiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri și legilor sale de organizare.

Împiedicarea liberului exercițiu al oricărui cult se va pedepsi potrivit dispozițiunilor respective din codul penal.

Serviciile religioase, cari, prin natura lor, trebuiesc săvârșite în afară de biserici sau case de rugăciuni, se vor face cu observarea strictă a legilor și regulamentelor pentru ordinea publică, evitându-se orice acte cari ar putea aduce vreo jignire celorlalte culte sau ar constitui demonstrațiuni împotriva lor.

Art. 2. — Credințele religioase nu pot împiedica pe nimeni a dobândi sau exercita drepturile civile și politice, nici nu pot scuti pe nimeni dela obligațiunile impuse de legi.

Art. 3. — Nimeni nu poate fi urmărit de autoritățile bisericești pentru motivul că și-a îndeplinit vreo obligație impusă de legi sau pentru că nu a săvârșit vreo faptă oprită de legi.

Art. 4. — Membrii unui cult nu pot fi constrânși să contribuie la întreținerea altui cult.

Art. 5. — Preoții unui cult pot săvârși slujbe și ceremonii religioase numai credincioșilor cultului propriu.

Excepție dela această dispoziție se poate face totuș în cazul când credincioșii unui cult, fără preot propriu în localitate, ar cere ei înșiși serviciul preotului unui alt cult.

Art. 6. — Nici un cult nu poate avea relațiuni de dependență cu vreo autoritate sau organizație bisericească din străinătate, decât cele impuse de principiile lui dogmatice și juridico-canonice.

Relațiile dintre atari culte și Stat vor putea fi determinate prin acorduri speciale, cari se vor ratifica de Corpurile legiuitoare.

Art. 7. — Jurisdicțiunea autorităților religioase ale cultelor din țară nu se poate întinde în afară de teritoriile Statului român.

Asemenea nici autoritățile religioase ale cultelor din străinătate nu vor putea exercita jurisdicție pe teritoriul Statului român.

Art. 8. — Nici un cult nu poate primi ajutoare materiale dela șefii și guvernele Statelor străine.

Asemenea nici un cult nu poate trimite nimănui în străinătate ajutoare din averea sa comună, afară de cazul propriilor credincioși, cetățeni români.

Excepțiuni se vor putea face numai cu aprobarea guvernului.

Art. 9. — Membrii clerului, ai organelor de conducere și funcționarii de orice categorie ai cultelor trebuie să fie cetățeni români, cari se bucură de toate drepturile civile și politice și cari nu au fost condamnați prin sentință definitivă pentru crime contra bunelor moravuri și contra siguranței Statului.

Când însă, din cauze bine determinate, exercițiul vreunui cult sau existența vreunei comunități religioase ar fi periclitată prin imposibilitatea de îndeplinit a condițiilor prevăzute în aliniatul precedent, Ministerul Cultelor poate admite, în mod excepțional, ca membri ai clerului, ai organelor de conducere sau ca funcționari ai cultelor și cetățeni străini.

Art. 10. — Toate cultele sunt datoare a face servicii religioase solemne la sărbătorile naționale și la cele ale Familiei Domnitoare.

Aceste sărbători se vor fixa de guvern.

Art. 11. — Organizațiile legal constituite ale cultelor (comunitățile religioase, parohiile, protopopiatele, mănăstirile, capitlurile, prepositurile, abațiile, episcopiile și mitropoliile) sunt persoane juridice.

Ele își vor conduce și administra afacerile lor interne, averile și fundațiunile în conformitate cu statutul lor de organizare aprobat conform art. 47.

Averile, fondurile și fundațiunile confesionale vor putea fi folosite numai pentru scopurile speciale, pentru cari sunt destinate, iar administrarea lor se va face potrivit legilor în vigoare.

Art. 12. — Hotărârile instanțelor, disciplinare și judecătorești bisericești ale cultelor se execută prin organele lor proprii.

La cererea autorităților bisericești, organele puterii executive ale Statului vor da, în urma aprobării Ministerului Cultelor, concursul lor pentru aducerea la îndeplinire a acestor hotărâri.

Art. 13. — Cultele au dreptul de a înființa, susține, administra și controla instituțiuni culturale și de binefacere în marginile și potrivit dispozițiunilor legilor privitoare la acest fel de instituțiuni.

Art. 14. — Edificiile bisericilor (caselor de rugăciuni) mănăstirilor, episcopiilor, și mitropoliilor, curtea, cimitirile și odoarele sacre nu pot fi nici urmărite, nici sechestrate.

Art. 15. — Cultele au dreptul a face instrucțiunea religioasă a elevilor de credința lor în toate școlile publice și particulare conform legilor privitoare la instrucțiunea publică.

Asemenea au dreptul a săvârși, prin preoții lor, în armată, în spitalele civile și militare, orfelinate, școli corecționale și penitenciare pentru credincioșii lor, servicii religioase de orice natură, cu observarea legilor sau regulamentelor instituțiunilor respective.

Art. 16. — Cultele pot întreține cimitire proprii pentru credincioșii lor.

Comunele sunt datoare a înființa și întreține cimitire comune pentru cultele cari nu au cimitire proprii.

Art. 17. — Cultele au dreptul de a înființa și conduce institute speciale pentru pregătirea clerului lor.

Programele pentru studiile teologice le va stabili autoritatea bisericească competentă și le va comunica Ministerului Cultelor.

Studiul istoriei, limbii și literaturii române este însă obligator în aceste institute și se va preda conform unui

program stabilit de autoritatea bisericească competentă în acord cu Ministerul Cultelor și al Instrucțiunii.

Art. 18. — Actele stării civile sunt de atribuția legii civile.

Intocmirea acestor acte va trebui să preceadă totdeauna binecuvântarea religioasă.

II

Raporturile cultelor cu Statul

Art. 19. — Pe lângă cultul ortodox, a cărui organizare este determinată prin lege specială, în Statul Român există următoarele culte recunoscute :

- a) Cultul greco-catolic (unit),
- b) Cultul catolic de rit latin și armean,
- c) Cultul reformat,
- d) Cultul evanghelic-luteran,
- e) Cultul unitar,
- f) Cultul armean-gregorian,
- g) Cultul mozaic și
- h) Cultul mahomedan.

Art. 20. — Culte noi pot fi admise în Stat dacă confesiunea lor de credință, principiile morale și sistemul de organizare, conducere și administrare vor fi conform dispozițiilor legii de față.

Pentru aceasta ele vor trebui să prezinte Ministerului Cultelor un statut, care, în caz de aprobare, va fi confirmat prin decret regal.

Schimbări în statutul aprobat se vor putea face numai prin aceeași procedură.

Art. 21. — Statul are asupra tuturor cultelor dreptul de control și supraveghere, care în mod constituțional se exercită prin Ministerul Cultelor.

Art. 22. — Toate instrucțiunile și ordinele de interes obștesc, date de autoritățile confesionale slujitorilor sau credincioșilor lor, se vor aduce în același timp și la cunoștința Ministerului Cultelor.

Ministerul Cultelor poate interzice executarea instrucțiunilor și ordinelor cari sunt contrare legilor în vigoare, ordinei publice și siguranței Statului.

Art. 23. — Șefii cultelor (mitropoliții, episcopii, superintendenții, etc.), aleși sau numiți în conformitate cu statutele lor de organizare, nu vor putea fi recunoscuți ca atare și introduși în funcțiune, decât numai cu aprobarea Maiestății Sale Regelui și după depunerea jurământului de fidelitate către Suveran și de supunere față de Constituție și legile țării.

Art. 24. — Numirea și concedierea funcționarilor publici confesionali se va aduce totdeauna la cunoștința Ministerului Cultelor.

Fiecare funcționar public confesional la intrarea în slujbă va depune jurământul de credință față de Maiestatea Sa Regele și de supunere față de Constituție și legile țării.

Funcționarii publici confesionali aflători în funcțiune la intrarea în vigoare a acestei legi, cari nu au depus încă acest jurământ, îl vor depune în termenul fixat de Ministerul Cultelor.

Formulele de jurământ, vor fi aprobate de Ministerul Cultelor.

Art. 25. — Crearea de noi eparhii (dieceze, superintendenții), ca și schimbarea titulaturii și întinderii lor, se poate face numai prin lege.

Art. 26. — Cheltuelile pentru întreținerea cultelor, a slujitorilor lor și a așezămintelor confesionale se vor acoperi, în primul rând, din mijloacele proprii ale cultelor, create și administrate în conformitate cu statutul lor de organizare.

Art. 27. — Cultele pot impune credincioșilor lor taxe de cult prin autoritățile bisericești competente.

Aceste taxe vor putea fi inasate, în caz de necesitate, cu concursul organelor Statului.

Modul de incasare al acestor taxe va fi stabilit de Ministerul de Finanțe.

Art. 28. — Când se va cere, Statul va întregi salariile și acordă sumele necesare pentru completarea celorlalte lipsuri ale cultelor, după o amănunțită constatare a necesităților, a veniturilor averilor lor și a tuturor mijloacelor de cari ele pot dispune.

Art. 29. — Ajutoarele acordate de Stat cultelor vor fi în raport cu numărul credincioșilor cetățeni români ai

lor față de populația totală a țării, cu situația materială a cultelor respective și cu nevoile lor reale.

Aceste ajutoare nu pot fi acordate decât pentru necesități specificate și nici odată sub forma unei sume globale.

Art. 30. — Fiecare instituție confesională, care primește ajutor dela Stat, va ține în evidență conturile de venituri și cheltueli, spre a fi înaintate, pentru cercetare, Ministerului Cultelor, care, va controla, prin organele sale dacă sumele acordate au fost întrebuințate potrivit destinațiunii lor și cu respectarea legii contabilității publice privitoare la instituțiile cu caracter autonom.

Art. 31. — Toate posturile subvenționate de Stat trebuiesc aprobate de Ministerul Cultelor.

Ajutoarele materiale acordate de Stat pentru aceste posturi vor fi supuse normelor dela art. 28 și următori din legea prezentă.

Art. 32. — Ordinele și congregațiile religioase, existente pe teritoriul Statului Român înainte de promulgarea acestei legi, își pot păstra actualele case și mănăstiri, dacă provincialul și membrii lor vor fi cetățeni români și vor locui în țară.

Termenul îndeplinirii acestor condițiuni îl va fixa Ministerul Cultelor.

Acei provinciali și membrii cari nu vor voi sau nu vor putea dobândi cetățenia rămână nu vor mai putea rămâne în ordinul ori congregația respectivă.

Case și mănăstiri noi se vor putea deschide numai cu autorizația guvernului.

Ordine și congregațiuni noi se vor putea așeza în țară numai cu aprobarea guvernului.

Veniturile aparținând ordinelor și congregațiilor religioase se vor întrebuința potrivit dispozițiunilor art. 8.

Art. 33. — Averele cultelor dispărute revine de drept Statului.

Art. 34. — Drepturile și obligațiile de patronat de orice categorie sunt și rămân desființate, fără nici o indemnizare.

Bisericile, casele parohiale și dependențele lor, rămân în posesiunea comunităților bisericești respective.

În cazul când, din orice motive, comunitatea biseri-

cească (parohia) se desființează, fostul patron dispune liber de ele.

Art. 35. — Corespondența organelor bisericești cu autoritățile Statului se va face în limba română.

Art. 36. — Asociațiunile religioase și funcționarea lor stau sub regimul legilor privitoare la asociațiuni în genere și întruniri publice.

III.

Relațiunile dintre culte

Art. 37. — Statul, garantând tuturor cetățenilor libertatea de conștiință, fiecare individ are dreptul de a aparține oricărui cult care întrunește condițiile prezentei legi.

Art. 38. — Fiecare individ care a împlinit vârsta de 18 ani poate trece dela un cult la altul, observând formele stabilite în articolul următor.

De acest drept nu beneficiază ceice suferă de boale cari împiedică liberul arbitru.

Femeile măritându-se își pot schimba religiunea și înainte de împlinirea vârstei de 18 ani.

Art. 39. — Oricine, întrunind condițiunile dela articolul precedent, vrea să treacă la alt cult, își va anunța această intenție personal și însoțit de 2 martori, ofițerului stării civile al comunei unde domiciliază.

Ofițerul stării civile va redacta proces-verbal despre declarația de trecere, semnat de celce face declarația și de matori, și îl va înainta, în copie, întermen de 8 zile dela data declarațiunii, preotului căruia aparține clarantul.

Dacă în termen de 30 zile, autorul declarației nu revine asupra ei, trecerea se consideră făcută deplin drept dela această dată.

Ofițerul stării civile va face în registrele respective modificările cuvenite și va anunța trecerea atât preotului căruia i-a aparținut, cât și aceluia la care a trecut.

Revenirea asupra declarațiunii de trecere se face cu observarea formalităților prevăzute mai sus.

Formalitățile articolului de față se aplică și acelor cari vor să părăsească vreun cult fără a trece la altul din cele prevăzute la art. 19.

Art. 40. — Individul trecut dela un cult la altul este dator a suportă toate sarcinile materiale scadente până în momentul trecerii de plin drept, impuse de statutele și de angajamentele avute față de cultul părăsit.

Art. 41. — Bisericile (casele de rugăciuni) și averile bisericești, afară de fundațiunile cu personalitate juridică distinctă, aparțin comunităților religioase locale în a căror proprietate se găsesc.

Situția fundațiunilor administrate de organele bisericești se va regulă conform legii persoanelor juridice.

Dacă toți credincioșii unei comunități trec la alt cult, biserica, casa parohială cu întreaga avere a comunității devin proprietatea comunității celei noi sau la care s'a făcut trecerea. Ce privește sesiile acordate prin reforma agrară, asupra lor va decide Ministrul Agriculturii de acord cu Ministerul Cultelor.

Dacă majoritatea membrilor unei comunități religioase trece alt cult, averea comunității se împarte proporțional cu numărul membrilor rămași și trecuți.

Biserica și casa parohială rămân în proprietatea majorității numai dacă cultul, la care s'a făcut trecerea, nu dispune în localitate de biserică și casă parohială. În caz contrar acestea rămân proprietatea minorității.

În ambele eventualități, partea în a cărei proprietate a rămas biserica și casa parohială este obligată la o despăgubire proporțională, care, în caz de neînțelegere, va fi fixată de tribunalul dela reședința Curții de apel din circumscripția respectivă.

Art. 42. — Copiii ai căror părinți aparțin aceleiaș religii, urmează religiunea părinților.

Dacă unul din părinți trece la alt cult, copiii de sexul lui, sub etatea de 7 ani, urmează cultul părintelui trecut.

Dacă părinții nu sunt de aceeaș religiune, tatăl are dreptul de a determina, pentru fiecare copil în parte, căreia din cele două religii ale părinților să-i aparțină. Aceasta însă odată pentru totdeauna, anume cu prilejul înscrierii lui în registrele stării civile.

Dacă tatăl copilului e mort, acest drept revine mamei.

Art. 43. — Religiunea copiilor nu poate fi schimbată decât după prevederile art. 37 al legii prezente.

Când unul din soți trece la religionea celuilalt, copiii sub 18 ani urmează, cu derogare dela dispozițiunea art. 37, religiunea comună a părinților.

Art. 44. — Copiii nelegitimi urmează religiunea mamei.

Art. 45. — Copiii găsiți urmează religiunea aceluia care i-a primit spre creștere.

Stabilirea religiunii copiilor găsiți așezați în azile (case de creștere) se va face după criteriile următoare:

a) Dacă azilul este întreținut de vreo instituție confesională, vor urmă religiunea instituției respective;

b) Dacă azilul este întreținut de comună, vor urmă religiunea majorității locuitorilor din acea comună;

c) Dacă azilul este întreținut de județ sau de Stat, copiii vor urmă religiunea ortodoxă.

Art. 46. — În caz de adopțiune, copiii orfani de ambii părinți, sub vârsta de 18 ani, pot urmă religiunea adoptantului, la dorința acestuia, manifestată înaintea ofițerului stării civile;

Dacă ambii soți adoptează de comun acord, religiunea copilului va fi determinată potrivit art. 41, alin. 2.

Dacă amândoi sau numai unul dintre părinții copiilor adoptați trăiesc, copiii vor putea urmă religiunea adoptantului numai cu învoirea prealabilă a părinților.

Dispozițiuni finale

Art. 47. — Toate cultele amintite la art. 18, cu excepția acelorora pentru cari s'ar încheia acorduri speciale conform art. 6, sunt datoare a-și pune în concordanță, în termenul fixat de Ministerul Cultelor, statutele lor de organizare cu dispozițiunile legii de față, înintându-le acestui Minister spre aprobare și confirmare prin Decret Regal.

Modificările ulterioare în statutele de organizare aprobate și confirmate prin Decret Regal se vor face prin aceeaș procedură.

Art. 48. — Toate legile și regulamentele contrare acestei legi sunt și rămân abrogate.

CUPRINSUL

CAPITOLUL I

	<u>Pagina</u>
1. Considerațiuni istorice asupra raportului dintre Biserică și Stat	7
2. Sistemele politice-bisericești în Statele europene	10
3. Sistemele politice-bisericești în câteva State extra-europene	20

CAPITOLUL II

1. Dreptul bisericesc de Stat în România și organizația actuală a Cultelor	23
2. Organizația Cultelor din provinciile alipite	26
3. Noțiunea confesiunii „recunoscute” în dreptul unguresc	34
4. Situația juridică a Bisericii din Basarabia și Bucovina	35

CAPITOLUL III

1. Sistemul preconizat de proiectul de lege pentru regimul general al Cultelor	36
2. Sistemul autonomiei bisericești	38
3. Motivarea sistemului politic-bisericesc adoptat de Statul nostru	40
4. Analiza proiectului de lege privitor la regimul general al Cultelor	41
A., Dispozițiuni generale	41
B., Relațiunile dintre Culte și Stat	46
a., Drepturile Statului față de Culte	47
b., Chestiunea taxelor de Cult	50
c., Subvenționarea Cultelor de către Stat	51
d., Ordinele călugărești și congregațiunile religioase	52
e., Situația de drept a ordurilor și congregațiilor religioase	55
f., Problema Patronatului	56
C., Relațiunile dintre Culte	59
a., Trecerile religioase	60
b., Trecerile în massă și soarta averii bisericești	61

TEORIA PROPRIETĂȚII BISERICEȘTI

1. În Biserica ortodoxă	62
2. În Biserica greco-catolică	64
3. În Biserica romano-catolică	65
4. În Biserica protestantă	67
5. Doctrina Dreptului unguresc	68
6. Jurisprudența Inatței Curți de Casație	72
c., Religiunea copiilor	74
Incheiere	76
Anexa. Proiectul de lege pentru regimul general al Cultelor și expunerea de motive a d. Alex. Lapedatu, Ministrul Cultelor și Artelor.	81

